

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
FİLM TASARIMI ANASANAT DALI
Yüksek Lisans Tezi

**BİLİM KURGU SİNEMASINDA SÖMÜRGEÇİLİK, DİRENİŞ VE KOLONİ
HAREKETLERİNİN TOPLUMSAL VE TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE
İZDÜŞÜMLERİ**

Hazırlayan
Alper Doğan BAHADIR

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Ozan OTAN

İzmir / 2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Bilim Kurgu Sinemasında Sömürgecilik, Direniş ve Koloni Hareketlerinin Toplumsal ve Tarihsel Süreç İçerisinde İzdüşümleri” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih .../.../....

Alper Doğan BAHADIR

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü'nün / / tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisanüstü Öğretim Yönetmeliği'nin maddesine göre öğrencisi'ın Bilim Kurgu Sinemasında Sömürgecilik, Direniş ve Koloni Hareketlerinin Toplumsal ve Tarihsel Süreç İçerisinde İzdüşümleri konulu tezi incelenmiş ve aday / / tarihinde, saat 'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anasanat dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin olduğuna oy ile karar verilmiştir.

BAŞKAN**ÜYE****ÜYE**

ÖZET

Bilim kurgu sineması, gelecek hikâyeleri inşa eden bir tür olarak düşünülür. Ancak sadece gelecek üzerine kurulu hikâyeler anlatmanın aksine, geçmişte yaşanmış tarihsel ve toplumsal olayları da anlatmaktadır. Bu araştırmanın konusu, bilim kurgu sinemasının tarihsel ve toplumsal olaylarla olan ilişkisidir. Bu tarihsel ve toplumsal olaylar; sömürgecilik, direniş ve koloni hareketleridir. Sömürgecilik, direniş ve koloni hareketleri insanlık tarihi boyunca varlığını sürdürmüş olsa da çalışma kapsamında Avrupalı devletlerin 15. yüzyılda başlatmış olduğu coğrafi keşifler ve sonrasında Amerika Kıtası'na yönelik başlatılan sömürgecilik hareketleri dönemi ve sonrasındaki dönem incelenmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde, bir tür olarak bilim kurgu incelenerek türün, dinamikleri olan, bilim, edebiyat ve sinemanın bilim kurgu sineması ile olan ilişkisi ortaya konmuştur. Bilim kurgu sinemasının temel öğeleri olan alt türler ve temalar tanımlanmıştır. Tezin odak noktasını oluşturan sömürgecilik, direniş ve koloni hareketleri olguları incelenmiş ve tanımlanmıştır. Türün toplumsal ve tarihsel süreç içerisinde, geçmişte yaşanmış olaylardan nasıl etkilendiğinin anlaşılması için ise; bilim kurgu sinemasının biçim ve içerik olarak değişmesine neden olan toplumsal olaylar, olgular tanımlanmış ve incelenmiştir. İkinci bölümde ise çalışma kapsamında örneklem olarak seçilen filmler, film inceleme yöntemi olan tarihsel film eleştirisi ekseninde incelenmiştir. Bu yöntemin seçilme nedeni ise; seçilen filmlerin geçmişte yaşanmış tarihsel ve toplumsal olgular olan sömürgecilik, direniş ve koloni hareketlerini, bilim kurgu sinemasına ait kodlar ile yeniden üreterek bilim kurguya özgü bir biçim kazandırmış olmasıdır.

ABSTRACT

Science fiction cinema is considered a genre that constructs future stories. But instead of telling stories based only on the future, it also tells the historical and social events that happened in the past. The subject of this research is the relationship of science fiction cinema with historical and social events. These historical and social cases; colonialism, resistance and colonial movements. Colonialism, resistance and colonial movements has existed throughout human history. However, within the scope of the study, the geographical discoveries initiated by the European states in the 15th century, the period of colonial movements initiated towards the Americas, and the period after it were examined. In the first part of the study, science fiction as a genre will be examined; the relationship between science, literature and cinema, which are the dynamics of the genre, with science fiction cinema has been revealed. Sub-genres and themes, which are the basic elements of science fiction cinema, are defined. The phenomena of colonialism, resistance and colonial movements, which are the focus of the thesis, are examined and defined. In order to understand how the genre is affected by past events in the social and historical process, social events and phenomena that cause science fiction cinema to change in form and content are defined and examined. In the second part, the films are selected as samples within the scope of the study were examined in the axis of historical film criticism, which is a film analysis method. The reason for choosing this method; that the selected films have given a genre-specific form by reproducing colonialism, resistance and colonial movements, which are historical and social phenomena in the past, with codes belonging to science fiction cinema.

ÖNSÖZ

Küçüklüğümden beri uzaya ve Dünya dışı yaşama olan merakım ile sinemaya olan tutkumun birleşmesiyle birlikte, bilim kurgu sineması üzerine bir çalışma yapmaya karar verdim. Çalışmanın konusunu belirlemek istediğim zaman ise 1902 yılında çekilen ilk bilim kurgu filminden hareketle günümüze kadar çekilmiş olan önemli bilim kurgu filmlerini incelemeye koyuldum. İncelemeyi bitirip notlarıma baktığımda bilim kurgu sinemasının gelecek tahayyülleri üretmenin yanı sıra geçmişte yaşanmış tarihsel olayları da anlattığı anladım. Bu olayların en dikkat çekicisi ise tarihi çok eskilere dayanan sömürgecilik ve kolonicilik hareketleriydi. Lise ve ortaokul dönemlerinde tarih derslerine olan merakım bunu fark etmemi sağlamıştı. 2000’li yılında çekilmiş, 21. yüzyıl ve ötesinde geçen bilim kurgu filmleri geçmişin karanlık sayfalarını anlatıyordu ve bu durum karşısında hissettiğim heyecanla bu çalışmayı yapmaya karar verdim.

Bu çalışmanın yürütülmesinde, başta yol göstericiliği ile şahsıma olan desteklerinden dolayı, danışman hocam, Dr. Öğr. Üyesi Ozan OTAN’a , lisans öğrenimimin sonrasında bu yola adım atmamı sağlayan saygıdeğer hocam Doç. Dr. Şebnem SOYGÜDER BATURLAR’a, her zaman yanımda olan sevgili dostlarım, Berkan BAŞTÜRK’e, Onur ERSEN’e ve Afet Işıl UREL’e, ve son olarak da hiçbir zaman desteklerini esirgemeyen, hayatım boyunca yanımda olan babam Mustafa BAHADIR’a ve annem Zeynep BAHADIR’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

YEMİN METNİ.....	ii
TUTANAK.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

Tür Olarak Bilim Kurgu Sineması ve Türün

Sömürgecilik, Direniş, Koloni Hareketleri ile İlişkisi

1.1.Bir Tür Olarak Bilim Kurgu.....	9
1.1.1. Bilim Kurgunun Kökeni.....	16
1.1.2. Bilim Kurgu Türünün Dinamikleri.....	23
1.1.2.1. Bilim ve Bilim Kurgu İlişkisi.....	24
1.1.2.2. Edebiyat ve Bilim Kurgu İlişkisi.....	31
1.1.2.3. Sinema ve Bilim Kurgu İlişkisi.....	35
1.1.3. Bilim Kurgu Sinemasının Temel Öğeleri.....	46
1.1.3.1. Bilim Kurgu Sinemasının Alt Türleri.....	46
1.1.3.1.1. Askerî Bilim Kurgu.....	47
1.1.3.1.2. Kıyamet ve Kıyamet Sonrası.....	49
1.1.3.1.3. Sert Bilim Kurgu.....	50
1.1.3.1.4. Siberpunk.....	51
1.1.3.1.5. Uzay Operası.....	53
1.1.3.1.6. Ütopya.....	55
1.1.3.1.7. Distopya.....	57

1.1.3.2. Bilim Kurgu Sinemasının Temaları.....	58
1.1.3.2.1. Dünya Dışı Yaşam.....	59
1.1.3.2.2. Dünya'nın Sonu.....	60
1.1.3.2.3. Dünyalaştırma.....	61
1.1.3.2.4. İstila.....	62
1.1.3.2.5. Makineler.....	63
1.1.3.2.6. Nükleer.....	64
1.1.3.2.7. Robotlar.....	65
1.1.3.2.8. Simülasyon.....	67
1.1.3.2.9. Zaman.....	68
1.2. Sömürgecilik, Direniş ve Koloni Hareketleri.....	69
1.2.1. Sömürgecilik.....	69
1.2.2. Direniş.....	77
1.2.3. Koloni Hareketleri.....	81
1.3. Bilim Kurgu Sinemasının Toplumsal ve Tarihsel Süreç İçerisinde Değişimi...91	
1.3.1. Bilim Kurgu Sinemasında Değişime Neden Olan Olaylar.....	91
1.3.1.1. Birinci Dünya Savaşı.....	91
1.3.1.2. İkinci Dünya Savaşı.....	93
1.3.1.3. Atom Çağı.....	94
1.3.1.4. Roswell Kazası.....	95
1.3.1.5. 51. Bölge.....	97
1.3.1.6. Soğuk Savaş.....	98
1.3.1.7. Uzay Yarışı.....	99
1.3.1.8. Yapay Zekâ.....	102
1.3.1.9. Küresel İklim Krizi.....	104
1.3.1.10. Dünya Dışı Yaşam Arayışı.....	105
1.3.2. Değişime Neden Olan Olayların Bilim Kurgu Sinemasına Yansımaları..	107

2. BÖLÜM

Sömürgecilik, Direniş ve Koloni Hareketlerinin

Bilim Kurgu Sinemasında Yansımaları

2.1. Yöntem.....	114
2.1.1. Araştırmanın Amacı.....	114
2.1.2. Araştırmanın Kapsamı.....	114
2.1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	115
2.2. Bilim Kurgu Sinemasında Sömürgecilik, Direniş ve Koloni Hareketlerinin Temsili.....	116
2.2.1. Total Recall (Gerçeğe Çağrı - 1990).....	116
2.2.1.1. Filmin Künyesi.....	116
2.2.1.2. Filmin Öyküsü.....	117
2.2.1.3. Total Recall (Gerçeğe Çağrı - 1990) Filminde Sömürgecilik, Direniş ve Koloni Hareketinin Temsili.....	117
2.2.2. Independence Day (Kurtuluş Günü - 1996).....	122
2.2.2.1. Filmin Künyesi.....	122
2.2.2.2. Filmin Öyküsü.....	122
2.2.2.3. Independence Day (Kurtuluş Günü - 1996) Filminde Sömürgecilik, Direniş ve Koloni Hareketinin Temsili.....	123
2.2.3. Avatar (Avatar – 2009).....	130
2.2.3.1. Filmin Künyesi.....	130
2.2.3.2. Filmin Öyküsü.....	130
2.2.3.3. Avatar (Avatar – 2009) Filminde Sömürgecilik, Direniş ve Koloni Hareketinin Temsili.....	131
SONUÇ.....	139
KAYNAKÇA.....	146
ÖZGEÇMİŞ	

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

Akt: Aktaran

METI: Messaging Extraterrestrial Intelligence (Dünya Dışı Zekâlarla Mesajlaşma)

NASA: National Aeronautics and Space Administration (Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi)

SETI: Search For Extraterrestrial Intelligence (Dünya Dışı Zekâ Arama)

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

UFO: Unidentified Flying Object (Tanımlanamayan Uçan Cisim)

GİRİŞ

Sinema 19. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkmış olsa da bilim kurgu türünün ilk örneği 20. yüzyılın başlarında George Melies tarafından 1902 yılında çekilen *Ay'a Seyahat* filmidir. Bilim kurgu türü, sinemada olduğu gibi edebiyatta da -diğer birçok türe oranla- yeni bir tür olarak kabul edilir. “Bilim kurgu türüne ait kodları kullanan ilk yazılı eser M.S. 2. yüzyılda Samsatlı Lukianos tarafından yazılan *Gerçek Bir Hikâye* adlı eserdir” (Baudou, 2005: 17). Samsatlı Lukianos’un eserinden sonra, yüzyıllar boyunca bilim kurgu türünde eser verilmemiştir. Samsatlı Lukianos’tan 16 yüzyıl sonra, 18. yüzyılda, 1752 yılında Fransız düşünür Voltaire tarafından yazılan *Mikromegas* adlı eser edebiyatta bilim kurgu türünün erken dönem örneklerinden biri olarak gösterilebilir.

İlk ve erken dönem bilim kurgu eserlerinin ardından romanın edebi bir yazım biçimi olarak olgunlaşması, bilim kurgu edebiyatında da etkisini göstermiştir. 18. yüzyılda modern bilim kurgunun öncül yazarları olarak kabul edilen Edgar Allen Poe, Jules Verne ve Herbert George Wells bilim kurgu edebiyatına ait ilk örnekleri vermişlerdir. Edebiyatta, bilim kurgu türünün ucuz roman sınıfından çıkartılarak gerçek anlamda bir roman türü olarak kabul görmesi ise 20. yüzyılın ortalarında “John W. Campbell’in önemli çabaları ve Robert A. Heinlein, Arthur C. Clarke ve Isaac Asimov gibi ‘Bilim kurgunun Üç Büyükleri’ olarak adlandırılan yazarlar sayesinde bilim kurgu, çocuk dergilerinden edebiyatın bir alt türü kapsamına girmiştir” (Erharat, 2020: 5).

Bilim kurgu sineması, bilim kurgu edebiyatından ayrı düşünölemeyecek bir tür olarak sinema türleri arasında yerini aldığı gibi, bilim kurgu türünün iki anlatım biçimi olan edebiyat ve sinema da tarihsel süreçten ve içinde bulunulan dönemden ayrı düşünölemez. Yazınsal anlamda ilk örnekler olarak gösterilen Samsatlı Lukianos’un *Gerçek Bir Hikâyesi* ile Voltaire’in *Mikromegas* eserleri dahi yazıldıkları dönemi yeren, hiciv öğeleri içeren metinlerdir. Yine aynı şekilde H. G. Wells’in ilk bilim kurgu eseri olan 1895 yılında yayınlanan *Zaman Makinesi* adlı eseri Viktorya dönemi İngiltere’sinden izler taşır. Zaman Makinesi eserinde, “zaman gezgininin ağzından dinlediğimiz 802701 yılının öyküsü, Viktorya Çağı İngiltere’sinin son dönemlerinin

politik bir yorumundan, anlatılan distopya da insanlığı bekleyen ürkünç gelecekten başka bir şey değildir” (Üster, 2018: 15).

Sinema ilk ortaya çıktığında görsel bir eğlence aracı olarak görülmüş ve bir sanat dalı olarak nitelendirilmemiştir. I. Dünya Savaşı’nın ardından sinemanın görsel bir anlatım aracı olarak büyük kitlelere seslenebilme ve kitleleri etkileyebilme özelliği, sinemayı en güçlü propaganda araçlarından biri hâline getirmiştir. Sinemanın gerçekçi ve toplumsal olanı anlatmaya başlaması da türleri biçim ve içerik yönünden değişime uğratmıştır.

Sinemanın ortaya çıkışından I. Dünya Savaşı’na kadar olan dönem içerisinde bilim kurgu türüne ait çok az film bulunmaktadır. Bunun en büyük nedeni ise bilim kurgu türünün görsel ve işitsel öğelere sıkı sıkıya bağlı bir tür olması ve türün henüz olgunlaşmamış olmasıdır. I. Dünya Savaşı’nın patlak vermesi tüm dünya sinemalarını ve film türlerini etkilemiştir. I. Dünya Savaşı sonrasında ise bilim kurgu sineması, bilimsel ve kurgusal eserler vermenin yanında, bilimsel ve kurgusal olanı toplumsal öğeler ile birleştirerek de eserler vermiştir.

1492 yılında İtalyan denizci ve kâşif Kristof Kolomb’un Amerika Kıtası’nı kazara keşfetmesi, dünya tarihinin en kanlı, en karanlık, en acımasız ve etkilerini günümüze kadar sürdürecektir I. ve II. Dünya Savaşları’nın dahi çıkmasına dolaylı olarak neden olan sömürgecilik ve kolonicilik hareketini başlatmıştır. Sömürgeciliğe giden yolu açan şey ise Avrupa’nın teknolojik açıdan kaydettiği gelişmelerdir. Bu gelişmelerin en önemlileri ise pusula, barut ve matbaadır. 15. ve 16. yüzyıllardaki teknolojik gelişmeler, “Batılı devletlere bir hükmetme aracı olur, pusula ve dümenin ortaya çıkması da onlara keşifler için yeni bir güvenlik unsuru olur. Artık uzaklardaki zenginlikleri aramak için istila hareketleri başlayacaktır” (Deschamps, 1966: 13). Avrupalı devletler, gittikleri topraklardaki uygarlıklardan silah teknolojisi olarak da önde oldukları için kişi sayı olarak az olsalar da gelişmişlik düzeyi açısından İlk Çağ’ı yaşayan uygarlıklara üstünlüklerini kabul ettirmişlerdir.

Avrupa devletlerin üstünlüklerini kabul ettirmesi ise çok kanlı olmuştur. Avrupa’dan yola çıkan Kristof Kolomb, ikinci seferini düzenlediği adalardan biri olan

Hispanyola Adası'nın yerlilerini altın haracına bağlamıştı ve Hispanyola halkına hayvanların yaptığı işleri yaptırıyor, direniş gösterenleri ise işkence edip öldürüyordu. Halktan bazı insanlar ise bu zulümden kurtulmak için intihar ediyordu. Amerika Kıtası'ndaki "Hispanyola halkının, vermekle yükümlü olduğu altın miktarı çok büyüktü. 1494 ve 1498 arasında toplam üç yüz bin kişilik Hispanyola halkının yüz bini öldürülmüştü. 1508'de altmış bin kişi, 1548'de beş yüz kişi kalmıştı. Bugün adanın ilk yerlilerinden gelen bir tek kişi yoktur" (Luraghi, 2019: 49). Hispanyola halkı, sömürgecilerin zulmüne uğrayan halklardan sadece biridir ve Avrupalı devletlerin Yeni Kıta'da yapacağı zulümlerin ilk örneklerinden birini oluşturmuştur. Sömürgeciliğin ileriki aşamalarında ise Amerika Kıtası'ndaki, İnka, Aztek, Maya ve Kızılderililerden milyonlarca insan Avrupalı devletlerin zulmüne uğrayarak hayatlarını kaybetmişlerdir.

Sömürgeci Avrupa devletleri gittikleri topraklardaki halkları hayvanlar ile bir görüyordu bunun sonucundan bulundukları topraklardaki halkları köleleştiriyordu. Ağır şartlar altında yaşamak zorunda kalan, iş gücü olarak görülen insanlar ya işkence ile öldürülüyor ya da intihar ediyorlardı. Yeni Kıta'da iş gücünün bu şekilde azalması, Avrupa devletlerinin insanlık tarihinin en karanlık davranışı olan köle ticaretinin başlamasına neden olmuştur. Sömürgecilik tarihinin başlangıcından sonunda kadar Afrika Kıtası'ndan milyonlarca insan Avrupalılara ait kolonilerde işçi olarak çalıştırılmak için yaşadıkları topraklardan kopararak Amerika Kıtası'na götürülmüştür.

Sömürgecilik karşısında bazı halklar bağımsızlıklarına, özgürlüklerine kavuşma isteği doğrultusunda, doğal bir tepki olarak direniş göstermiş ve ayaklanmışlardır. Sömürgeciliğe karşı, direniş hareketi yine ilk olarak sömürgeleştirilen Amerika Kıtası'nda başlamıştır. Sömürgeci devletlerin esaretinden kurtulma düşüncesini tetikleyen olgu ise 1789 yılında başlayan ve tüm dünyada etkisini gösteren Fransız İhtilali'dir. Fransız İhtilali'nin getirdiği özgürlük, eşitlik ve adalet düşünceleri, Avrupa'da eğitim alan, sömürgeci devletlerin himayesi altında yaşanan ülkelerin aydın gençleri tarafından benimsenmiş ve uygulamaya konmuştur. Bu doğrultuda bağımsızlığını kazanan ilk ülke Haiti olmuş, 1804 yılında Fransız sömürgeciliğinden kurtulmuştur.

Gelişen ve değişen teknoloji ile birlikte Avrupalı devletler denizaşırı ülkelere giderek bu ülkelere yayılmacı ve sömürgeci politikalar uygulayarak kendi denetimleri altına aldılar. Gittikleri toprakları ilk etapta sömürgeleştirerek, o topraklara ait zenginlikleri kendi ülkelerine aktaran Avrupalı devletler daha sonraki dönemlerde yine o topraklara kendi halklarını göndererek koloni hareketini başlattılar. “Koloni her şeyden önce, göç etmektir. Ama bunda açık bir siyasi karakter görülür. Anayurtla yalnız bir inanç birliği, bazen de duygusal bir bağ, tehlike karşısında geçici ittifak ilişkilerinden başka bir yakınlığı olmayan ayrı yeni bir devlet kurmaktır” (Deschamps, 1966: 12). Koloniler, sömürgelerden farklı olarak iç işlerinde bağımsız dış işlerinde bağımlı bir tavır sergileyen, sömürgeci devletin, sömürgeleştirdiği bölgede nüfuz sahibi olmasını, o bölgenin zenginliklerinin daha rahat bir biçimde merkez devlete aktarılmasını sağlıyordu. Aynı zamanda merkez devlette üretilen katma değeri yüksek mallar için de bir pazar görevi görüyordu.

15. ve 16. yüzyıllardaki denizleri aşarak yeni kıtalar keşfetme fikri, 20. yüzyılda roket teknolojisinin gelişmesi ile birlikte yerini, yeni gezegenler keşfetme fikrine bırakmıştır. Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasındaki Soğuk Savaş’ın Uzay Yarışı olarak adlandırılan, resmî bir altyapısı olmayan rekabeti de uzayı keşfetme ve Ay’a ilk adım atan ülke olma isteğini tetikledi. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı John F. Kennedy, bu amaç doğrultusunda 25 Mayıs 1961 yılında Birleşik Devlet Kongresine, Ay’a 1960’ların sonuna kadar insanlı bir yolculuk yapılması konusunda proje sundu. Bu proje kabul edildi ve Amerika Birleşik Devletleri tarihinin bütçesi en yüksek projelerinden biri oldu. Bu projenin adı Apollo idi ve amaçlarından biri de Uzay Yarışı’nda Sovyetler Birliği’nin önüne geçmekti.

Tarihler 20 Temmuz 1969’u gösterdiğinde, saat 20:18’de, “Apollo 11’in mürettebatı Ay’da bulunan Mare Tranquillitatis bölgesine başarıyla indi ve Ay kayalarıyla dolu paketlerle geri döndü. Ay’ın ve diğer gezegenlerin insanlar tarafından kolonileştirilmesi hayalleri, önüne geçilemez hale geldi” (Hooft, 2014: 91). Bilim kurgu türünün insanlık tarihinden aldığı ve sadece kurgusal bir değer taşıyan, başka bir gök cismini kolonileştirme teması, kurgusallığı aşarak bu yılda bilimsel bir boyut kazanmış oldu. 21. yüzyıla gelindiğinde ise uzay teknolojilerinin daha da gelişmesi ile birlikte hem

Ay'ı hem de Mars'ı kolonileştirme fikri daha da sağlam temellere oturtulmaya başlandı. Devletlerin kendine ait uzay programları dışında, SpaceX ve Blue Origin adlı özel şirketler de uzay koloniciliği alanında çalışmalar yapmaya başladı.

Bilim kurgu, her ne kadar geleceğin tahayyülü olarak tanımlansa da yazıldığı veya çekildiği dönemden ayrı düşünölemeyecek bir tür olarak; geçmişı, şimdiyi ve geleceğı ele alabilir. I. Dünya Savaşı öncesi az sayıda bilim kurgu eseri üretilmiştir. Üretilen bu eserler tema bakımından farklılıklar gösterse de I. Dünya Savaşı'ndan sonra ve II. Dünya Savaşı'nın ayak sesleri duyulmaya başladığında da bilim kurgu filmleri savaşın etkisiyle savaş karşıtlığını işlemiştir. II. Dünya Savaşı'nın bıraktığı büyük yıkım, özellikle Japonya'ya atom bombası atılması, savaş sonrası bilim kurgu sinemasında yoğun olarak işlenmiştir. 8 Temmuz 1947 yılında New Meksiko'nun Roswell kasabasında gerçekleştiğı düşünölen UFO kazası sonrası Amerikan bilim kurgu sinemasında UFO istilasının olduğı filmler çokça yapılmıştır. Roswell kazasının yaşandığı dönemin sonrasında ABD ile SSCB arasındaki Soğuk Savaş şiddetlenmeye başlamıştı. Soğuk Savaş'ın yoğun olarak hissedildiğı dönemde Amerika'ya gelen uzaylı istilacılar sinema filmlerinde Sovyetler ile özdeşleştirilmiştir. Küresel iklim krizinin 21. yüzyılda hissedilir derecede artması bilim kurgu sinemasının iklim krizinin işlenmesini de beraberinde getirmiştir. Yine aynı şekilde uzay teknolojilerindeki gelişmeler ile başka bir gök cisminin kolonileştirilme fikrinin artması bilim kurgu filmlerinde bu temanın işlenmesine yol açmıştır.

Bilim kurgu sineması ilk dönemlerinden son dönemlerine kadar tarihsel süreç içerisinde toplumu etkisi altına alan olaylardan ayrı düşünölemez. Bilim kurgu sinemasının alt türleri ve temaları zaman içerisinde, teknolojinin gelişmesinden, yaşanan savaşılardan, doğa olaylarından, siyasi olaylardan her zaman etkilenmiştir. Bu etkilenmenin nedeni ise bilim kurgu türünün dinamik yapısından kaynaklıdır. Bilim kurgu sineması geleceğı, salt geleceğı dair tahminler yapmanın yanında, bilimselliğın ışığında geçmişte yaşanmış olan olayları da kendi kotasında eriterek eserler ortaya koymuştur. Bilim kurgu, “uzak ve olasılık dışı dünyaların değil tam da içinde yaşadığımız dünyanın adeta bir büyüteç merceğinden yansımış halini sunar bizlere” (Güney, 2007: 8). Bilim kurgunun içinde yaşadığımız dünyaya dair oluşturduğu yansımalar da tarihsel ve

toplumsal süreçten bağımsız ele alınmamalı, eserler incelenirken verildiği dönem de dikkate alınmalıdır.

Bilim kurgu sineması insanlık tarihinin yayılmacı, istilacı ve sömürgeci tavrına her dönemde yer vermiştir. İlk bilim kurgu filmi olarak kabul edilen George Melies'in *Ay'a Seyahat* (1902) filminde Ay'a giden kaşifler olduğu gibi, 21. yüzyıl bilim kurgu filmlerinde de astronotlar, başka gezegenlere Kristof Kolomb gibi keşfe gitmektedirler. Bu filmlerde keşiflerin amacı bellidir: Gidilen gezegenin kolonileştirilerek, Avrupalı devletlerin Amerika Kıtası'nda yaptığı gibi, o gezegene yerleşmek ve o gezegenin kaynaklarını sömürgeleştirmektedir.

1. BÖLÜM

**Tür Olarak Bilim Kurgu Sineması ve Türün
Sömürgecilik, Direniş, Koloni Hareketleri ile İlişkisi**

1.BÖLÜM

Tür Olarak Bilim Kurgu Sineması ve Türün

Sömürgecilik, Direniş, Koloni Hareketleri ile İlişkisi

Modern insan olarak kabul edilen homosapiens, 130.000 ila 100.000 yıl önce Afrika Kıtası'ndan ayrılmış ve tüm dünyaya yayılmıştır. Aradan geçen binlerce yılın ardından ise insanoğlunun yayılma ve keşfetme düşüncesi hiçbir zaman kaybolmamıştır. İnsanoğlunun şehirler kurup yerleşik hayata geçmesiyle birlikte, yaşadıkları toprakların zaman içerisinde yetmemeye başlaması; insanoğlunda topraklarını genişletme, başka insanların yaşadığı toprakları ele geçirme, o toprakları sömürgeleştirme ve ardından o toprakları kolonileştirme düşüncesini oluşturmuştur. 15. yüzyılda başlayan coğrafi keşifler ile birlikte sömürgeleştirme ve koloni kurma düşünceleri de şiddetlenerek tüm dünyayı etkisi altına almıştır.

20. ve 21. yüzyıllarda da insanoğlu yayılma düşüncesinden vazgeçmemiştir. İnsanoğlu şimdi de Dünya'dan ayrılarak, tüm galaksiye yayılmayı, son yüzyıl içinde kendine hedef edinmiştir. Dünya'dan ayrılarak Güneş Sistemi'ne, hatta ilerleyen zamanlarda Güneş Sistemi'nin dışına çıkmayı amaçları arasına koymuştur. Bilim kurgu sineması da ilk dönem eserlerinden hareket ile son dönem eserlerine kadar, sömürgecilik ve koloniciliği işlemiştir. Bilim kurgu sinemasının sömürgecilik ve kolonicilik konularını her dönem yoğun olarak işlemesinin en önemli nedeni ise insanlık ve medeniyet tarihi boyunca her zaman sömürgecilik ve koloniciliğin yoğun olarak yaşanmış olmasıdır. İnsanlık tarihi boyunca devam eden bu sürece tepki olarak da direniş hareketleri, isyanlar ve özgürlük savaşları ortaya çıkmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, sömürgecilik, direniş ve koloni hareketlerinin bilim kurgu sinemasında nasıl bir biçimde yer aldığının ve sunulduğunun anlaşılması için bilim kurgu türünün, bilim, edebiyat ve sinema ile olan ilişkisi ele alınıp tanımlanacaktır. Bilim kurgu sinemasının, geniş bir alt tür ve tema çeşitliliğine sahip olmasından dolayı, türün daha net bir şekilde anlaşılabilmesi için bilim kurgu sinemasının temel öğeleri olan alt türler ve temalar tanımlanarak tür somutlaştırılacaktır. Tanımlanacak olan alt türler ve temalar ise sömürgecilik, direniş ve koloni hareketlerinin bağlantılı olduğu, alt türler ve

temalardır. Sömürgecilik, direniş ve koloni hareketlerinin bilim kurgu sinemasındaki izdüşümlerinin anlaşılması için sömürgecilik, direniş ve koloni hareketleri olguları tanımlanacak ve ikinci bölümde bilim kurgu sinemasında nasıl bir biçimde temsil edildiği, örnek filmler üzerinden incelenecektir. Bilim kurgu sinemasının toplumsal olaylardan nasıl etkilendiğinin anlaşılması ve toplumsal olayların bilim kurgu sinemasında sömürgecilik, direniş ve koloni hareketlerini, tarihsel süreç içerisinde nasıl dönüşüme uğrattığının da gösterilmesi amacıyla, önemli tarihsel olaylar tanımlanacak ve bu olayların yansımaları ele alınacaktır.

1.2. Bir Tür Olarak Bilim Kurgu

“Yeterince ilerlemiş bir teknoloji, büyüden ayırt edilemez.”

Arthur C. Clarke

Çalışmanın bu bölümünde bilim kurgu türünün kökenine inilerek günümüze kadar geçen sürede nasıl bir gelişim ve değişim geçirdiği açıklanacak, ardından bilim kurgu türünün dinamikleri olan bilim, edebiyat ve sinemanın tür ile olan ilişkisi ele alınacak. Bilim kurgunun bir tür olarak kabul görme süreci incelenmekle beraber, bu tür sinemasının temel öğeleri olan alt türler ve temalar tanımlanacaktır. Bilim kurgu türünün kökensel incelemesi öncesinde, türe ait dinamikleri ve temel öğeleriyle birlikte bilim kurgu bir tür olarak tanımlanacaktır.

Tür, birbiri ile ilişki içinde ve ortak özelliklere sahip olguları gruplandırmak ve sınıflandırmada kolaylık sağlar. Olguları, temel özellikleri ile sınıflandırmak, karışıklığı engeller ve anlamayı kolaylaştırır. Tür kavramı, “çeşitli sanat dallarındaki yapıtların gruplar halinde toplanmasının sonucu olarak, bu grupları belirtmek için kullanılan bir kavramdır ve öncelikle sınıflandırma çabalarıyla ilgilidir” (Abisel, 1995: 14). Bilim kurgu türünün hem sinemada hem de edebiyatta olgunlaşması diğer türlere oranla daha uzun sürmüştür. Bilim kurgu türünün tanımlanmasını zorlaştıran en önemli nokta, türün birçok tür ile etkileşim hâlinde olmasıdır. Bundan dolayı, “bilim kurgu uzun bir süre gölgede kalmış ve kendi türünün kuralları ve motifleri yavaş yavaş fantastik film türünden

farklılaşıp yeni bir türün öğelerine dönüşünceye kadar bir süre daha korku türünün tiplerini, üslup ve konularını ödünç alıp durmuştur” (Roloff, SeeBlen, 1995: 162).

Bilim kurgu türünün, kendine özgü alt türleri ve temaları olsa da diğer birçok türe ait temayı içerisinde barındırması, bilim kurgu türünün sınırların çizilmesini zorlaştırmaktadır.

“Bilim kurguyu tanımlamanın zorluğu, Hint Okyanusu gibi, doğal sınırlarının olmayışıdır. Herkesin fikir birliği içinde olduğu merkez bir saha vardır; sonra, bunun dışına doğru çıktıkça diğer kurmaca formlarına ilişkin rahatsız edici benzerliklerle karşılaşsınız ve sonunda, sınırlarda, en muammalı şeyler gerçekleşir” (Ersümer’den Akt. Sevinç, 2021: 75-76).

Dorsay da bilim kurgunun tanımlanmasının zorluğunu, “bilim kurgu, kapsamı oldukça belirsiz alan. Kimi zaman en öğretici, düşündürücü, araştırmacı yapıtlara, kimi zamansa en uyduruk serüvenlere, inanılmaz fantezilere yapıştırılan bir etikettir” (Dorsay, 1986: 197) şeklinde tanımlar.

Bilim kurgu türünün sınırlarının en iç içe geçtiği ve en fazla benzer yanlarının bulunduğu tür ise fantastik kurgu ve korku türüdür. Bu iç içe geçmişlik bilim kurgu türünün ilk romanını kimin verdiği konusunda da tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışma, Mary Shelley, Jules Verne ve H. G. Wells’in eserlerinin sınıflandırılmasıyla ilgilidir. Mary Shelley’nin 1818 yılında yayınladığı *Frankenstein ya da Modern Prometheus* adlı romanı kimi otoriteler ilk bilim kurgu türünde roman olarak kabul ederken kimi otoriteler ise korku türüne ait bir roman olarak kabul etmektedir. “Brian Aldiss, *Billion Year Spree* adlı, bilim kurgu tarihini anlattığı çalışmada türün gerçek anlamada ilk yazarının *Frankenstein ya da Modern Prometheus* adlı çalışmasıyla (1818) Mary Shelly olduğunun altını çizer” (Baudou, 2005: 20). Fakat “Jules Verne’nin *Dünyanın Merkezine Yolculuk* (1864) ya da H. G. Wells’in *Zaman Makinesi* (1895) eserlerinin de ilk örnekler olduğunu savunanlar olmuştur” (Güral, 2013: 64-65).

Zaman için korku türüne ait kodların keskinleşmesi ve türün tanımlanmasının kolaylaşması, bilim kurguyu ve fantastik kurguyu baş başa bırakmıştır. “Bilim kurgu türüne ait ögeler içeren birçok metin de yalnızca bilim kurgu türüne ait olarak konumlandırılmamaktadır. Bilim kurgunun fantezi türleriyle benzer ögeler ve konularla iç içe geçmesi, onun birçok eserde melez bir tür olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur” (Sevinç, 2021: 78). Bilim kurgu ile fantastik kurgunun birbiriyle iç içe geçmesinin nedenlerinden biri de bilim kurgu türünün ilk çıktığı dönemlerde bilimsel gelişmelerin azlığıdır. Bilimsel ilerlemelerin ve teknolojik gelişmelerin ardından bilim kurgu ile fantastik kurgu arasındaki fark belirginleşmeye başlamıştır. İki tür arasındaki fark bilimsel olan ve doğaüstü olan ile birbirinden ayrıştırılmıştır, bilim kurguda teknoloji, “masaldaki büyüün yerini almıştır; aynen büyü gibi, arzuların yerine getirilmesi amacına hizmet etmek ister; ama teknolojinin, arzuları giderme aracına dönüşmüşlüğü, dönerek arzuların niteliğine de etkimiş, arzunun, masaldaki karakterini yok etmiştir” (Roloff, SeeBlen, 1995: 89). Dorsay da bilim kurgu ile fantastik ayrımını, “fantezide bilinmeyene doğru düşsel yolculukta, bilimsel veya sözde-bilimsel bir açıklama ne verilir, zaten ne de istenir. Böylece, bilim kurguda, vardığı nokta ne olursa olsun, başta bilimsel bir çıkış noktasının gerekliliğinin altı çizilmiş oluyor” (Dorsay, 1986: 197) şeklinde tanımlayarak yapar. Oskay ise bilim kurgunun fantastik türden farklılığını “bilim kurgu yazınının fantazyalara ve mitolojiye benzer tüm öğelerine karşın, temelde, onlardan farklı olarak insanın bilişsel yeteneğine seslenen bir söylem biçimi bir kurgu niteliği taşıma özelliği olmaktadır” (Oskay, 1982: 14) sözleriyle açıklar. Fantastik kurgular, pozitif bilimleri reddederken, bilim kurgu pozitif bilimleri odağına alır. Pierre Versins’in tanımıyla: “Düşsel, mantıklı tahminler” bütününe dahil olması itibarıyla kendini bu komşularından ayırır” (Baudou, 2005: 10). Fantastik kurgularda büyüün kullanımı bir neden sonuç ilişkisi içinde değilken; bilim kurguda büyü olarak nitelendirilebilecek sonuçlar, bilimsel bir çerçeveye sunulur. Fantastik kurgularda sıkça mucizelere tanık olunur, ilginç ve anlaşılması mümkün olmayan olgular görülürken; bilim kurguda, bilimsel olan gerçeklikler sunulur.

Bilim kurgu türünün adı birbirine uzak iki olgunun birleşiminden gelir. Tür birbirine uzak bu iki olguyu birleştirerek yeni bir anlam oluşturur ve imkânsızı mümkün

kılar. Bilim kurgu kelimesindeki bilim, “evrenin veya olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneye dayanan yöntemler ve gerçeklikten yararlanarak sonuç çıkarmaya çalışan düzenli bilgi” (TDK, 2022) olarak tanımlanır. Kurgu ise, “gerçek olmayan olay ve kahramanlardan oluşan eser” (TDK, 2022) olarak tanımlanmaktadır. Bilim kurgu için yapılan bir başka sözlük tanımıysa, “bilim kurgu, esasen gerçek veya hayal edilen bilimin toplum veya bireyler üzerindeki etkisiyle ilgilenen veya temel bir yönlendirme bileşeni olarak bilimsel bir faktöre sahip olan kurgu” (Webster, 2022) şeklinde yapılmıştır. Britannica sözlüğünde ise bilim kurgu, “gelecekte hayali bilimsel gelişmelerden insanların ve toplumların nasıl etkilendiğine dair hikayeler” (The Britannica, 2022) şeklinde tanımlanır.

Bir tür olarak bilim kurgu, “bilim kurgu” adıyla ifade edilmeden önce türün kodlarına sahip eserler, Edgar Allen Poe, Jules Verne ve H. G. Wells tarafından 19. yüzyılda verilmiştir. “Science-fiction tanımını Hugo Gernsback’e borçluyuz, Türkçe karşılığı olan bilim kurguyu ise Orhan Duru’ya” (Ortanca, 2019: 7). Bir mucit ve yazar olan Hugo Gernsback, “makaleleriyle bilim ve teknik gelişmeler doğrultusunda ve kurgu yoluyla kullanarak gelecekle ilgili varsayımlarda bulundu ve bizi nasıl bir geleceğin beklediği yolunda kitleleri aydınlatmaktan bir adım daha ileri giderek öngörülerde bulunmaya başladı” (Baudou, 2005: 7-6). Gernsback, 1926 yılın Nisan ayında sadece bilim kurgu hikâyelerinin olduğu ilk dergi olan *Amazing Stories* dergisinin yayınlanmasını sağladı. “Kurucusu Hugo Gernsback’in, içeriğini "Scientifiction" terimiyle tanımlamaya çalıştığı "Amazing Stories" 1926’da yayınlanmaya başladı. Dergi, yeni öykülerin yanı sıra Verne ve Wells’in öykülerine de yer veriyordu” (Roloff, SeeBlen, 1995: 43). 1929 yılına gelindiğinde ise dergiyi yayımlayan şirketin iflas etmesiyle Gernsback, *Science Wonder Stories* isimli dergiyi kurdu. Bilim kurgu kelimesi ise tam olarak “Haziran 1929’da kurulan Science Wonder Stories dergisinin ilk sayısının sunuş yazısında yer aldı” (Baudou, 2005: 8).

Bir tür olarak bilim kurgu birçok farklı şekilde tanımlanmaktadır. Bilim kurgu türünün birçok alt türe sahip olması da bu türün olgunlaşma döneminde dahi tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Çünkü bilim kurgu türü ortaya çıktığı ilk günden günümüze kadarki süreçte, sürekli olarak değiştiği konuları, kullandığı temaları

değiştirmiştir. Tanımlamaların değişmesinin bir nedeni de bilim ve teknolojinin sürekli gelişmesi ve değişmesidir. Yeni buluşlar, yeni keşifler ve ortaya atılan yeni teoriler ışığında bilim kurgu, tür olarak sinema ve edebiyatta yeni eserler verir ve türün tanımın çerçevesinin genişlemesine neden olur. Türün isim babası Grensback bilim kurguyu, “bilimsel olgular ve kehanetlerle karışmış, düşsel, sürükleyici bir öykü demektir. Bu şaşırtıcı öyküler yalnızca tutkulu okumalar olmakla kalmamalı, aynı zamanda eğitici de olmalıydı. Bugün bizim için “scientifiction” (bilimsel kurgu) olanların yarın gerçekleşme olasılığı hiç de imkansız değildir” (Baudou, 2005: 11) şeklinde tanımlar. Bilim kurgu edebiyatını ucuz roman sınıfından çıkartarak hak ettiği değeri görmesini sağlayan Isaac Asimov ise bilim kurguyu şu sözlerle tanımlamıştır: “Benim tanımına göre bilim kurgu insanın bilim ve teknoloji seviyesindeki değişimlere verdiği tepkilerle meşgul olan bir edebiyat dalıdır” (Asimov, 2007: 44). Yine Isaac Asimov ile birlikte modern bilim kurgu edebiyatına büyük katkılar sunan ve eserleri sinemaya uyarlanan Philip K. Dick de bilim kurguyu farklı bir biçimde tanımlamış ve türün ne olmadığına değinmiştir. Tanım şu şekildedir: “Gelecekte ya da uzayda geçen bir öyküye direkt bilim kurgu demenin yanlış olacağını bunun sadece yüksek teknolojili bir uzay macerası olabileceğini söylemiştir. Çünkü bu öyküden ileri teknoloji çıkartıldığında geriye öyküde ne kaldığı bize bilim kurguya ait izleri verecektir” (Sevinç, 2021: 76). Dick, bu tanımı ile bilim kurgu eserlerinin uzayda geçmesinden dolayı bilim kurgu olmayacağına değinmiş ve bir eserin içerisinde yüksek teknoloji dair göstergelerinin bulunmasının, o eseri bilim kurgu türüne ait bir eser yapmayacağını belirtmiştir.

İngiliz bilim kurgu yazarı ve İngiliz bilim kurgu dergisi *New World*’ün editörü Michael Moorcock ise “bilim kurgu geleceği tahmin etmekle değil, onu anlamakla yükümlüdür” (Roloff, SeeBlen, 1995: 68) şeklinde tanımlar. Moorcock’un tanımı bilim kurgunun sadece geleceğin tahayyülünü yapmadığının ve tahmin yapmanın ötesine geçerek, geleceğin şimdiden kavranabilir olmasına ve çözümlenebilir olmasının gerekliliğine değinmiştir. Çünkü bugün kurgusal olan sorun, gelecekte bilimsel bir boyut kazanarak gerçek bir sorun hâline gelebilir. Türk sinema eleştirmeni ve kuramcısı Nijat Özön’ün bilim kurgu türüne dair tanımı da yazıldığı dönemde kurgu olanın ilerleyen dönemde gerçek olabilmesi ile ilgilidir. Özön bilim kurguyu, “bilim kurgu önceleme

filmidir, yani ileride olanları önceden kestirmeyi anlatır” (Özön, 2008: 249) şeklinde tanımlar ve ekler, bilim kurgu türüne ait filmler, “bilimin bugünkü verilerine dayanılarak insanların ilerideki yıllarda gerçekleştirebileceklerini; bu gelişmelerin insan toplulukları üzerinde yol açabileceği etkileri düşlemek, kestirmek, önceden bilmek yoluyla çevrilmiştir” (Özön, 2008: 248). Bilim kurgu yalnızca teoriler ve varsayımlardan yola çıkarak hareket etmeyerek, bilimin temellendirdiği yasalar ile ilişki içinde olarak ve bilimsel olguları kullanarak insanlığa fayda sağlayabilecek noktaları, ileride karşılaşılabilecek durumları anlamaya çalışarak önceden tahmin etmeye çalışır. Bilim kurgu edebiyatı alanında eserler veren Fransız edebiyat eleştirmeni Jacques Baudou ise bilim kurguyu, bilim kurgu edebiyatı üzerinden yola çıkarak şu şekilde tanımlamıştır: “Bilim kurgu, dünyamızı, yazarlarının hayal gücünde var olan yaratıklar, uygarlıklar ve buluşlarla zenginleştiren, düşsel bir edebiyatın parçasıdır. Bir başka deyişle, yaşadığımız fiziki dünyadan kendini kurtarma özgürlüğünü gösteren edebiyatlardandır” (Baudou, 2005: 10). Baudou, bilim kurguyu tanımlarken türün düşsel yanına dikkat çeker ve gerçek dünyanın aksine, hayali dünyaların varlığına, imkânsız olan olgulara, fantezi dünyalarının derinliğine değinir. Tüm bunları da eseri üreten kişinin hayal dünyasının zenginliğine bırakır.

Türkiye’de iletişim biliminin kurucusu olarak kabul edilen Ünsal Oskay da bilim kurgu türü üzerine yaptığı *Çağdaş Fantazya - Bilimkurgu ve Korku Sineması* adlı çalışmasıyla, türün tanımlanmasına katkı sağlamıştır. Oskay’ın tanımı bilim kurgu türünü tanımlayan en keskin tanımlardan biridir. Oskay’a göre “gerçek bir bilim kurgu yapının, Einstein’cı zaman ve uzam anlayışı çerçevesinde çok merkezli kozmolojiyi ve bilim ve teknolojinin kullanım biçimini siyasal-kültürel etkilerini irdeleyecek gelişkinlikte bir bilişsel düzeye sahip olması gerekmektedir” (Kaplan, Ünal, 2011: 59). Oskay, bilim kurgunun tanımını, sert bilim kurgu alt türünü tanımlar nitelikte yapar ve türün sınırlarını daraltır. Oskay’ın tanımına göre bilim kurgu, uzay biliminin sınırlarını aşmamalı, uzay ve zamanın yani fizik yasalarının sınırlarını geçmeyerek eseri alımlayan kişinin bilincinde soru işaretleri yaratmamalıdır. Oskay, bilim ve kurgu kelimelerinin birleşiminden yola çıkarak da bir tanım yapar: “Bilim sözcüğü ile algılama, bilme idrak etme sürecini; kurgu sözcüğü ile de yabancılaştırma olgusunu” (Oskay, 1982: 25). Oskay, kurguyu tanımlarken

değindiği yabancılaştırmanın amacını ise şu şekilde açıklar: “Sanatta da bilimdeki gibi, üstün ideolojinin etiğın dışına çıkabilmek; sanat ürününe özgürleşimci bir yaklaşım kazandırabilmektir” (Oskay, 1982: 23). Oskay, yabancılaştırma olgusunu açıklarken de Darko Suvin’in düşüncelerine yer verir. Suvin’e göre yabancılaşma, “bilim kurgu hikâyesinin bizim gündelik yaşantımızdaki tanıdık dünyadan farklı bir yerde geçmesiyle ilgilidir” (Oskay’dan Akt. Sevinç, 2021: 76).

Sinema alanında birçok çalışması bulunan Türk sinema eleştirmeni Atilla Dorsay da bilim kurgu türünün tanımlanmasına katkıda bulunarak, bilim kurgu türünü, “bilimden, bilimsel verilerden hareket eder, geleceğe doğru hayal gücüne dayanan tahminler, varsayımlar getirir. Bilim, bilim kurgunun hareket noktasıdır, gerisi hayalin gücüne kalmıştır, hayal gücü işin içine karıştığı oranda bilim kurgunun yaratıcı yönünden ve bilim kurgusal yapıtların sanatsal öneminden söz edilebilir” (Dorsay, 1986: 217) şeklinde tanımlamıştır. Dorsay, bir bilim kurgu eserinin bilim ile bağını koparmaması gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü bilim, bu türün ilk dönem eserlerinden hareket ile günümüze kadar çıkış noktası olmuştur. Eserlerin bilimsel yönü ise hayal gücü ile birleştiği noktada, eseri sanatsal olarak değerli kılar. Örneğin Stanley Kubrick’in *2001: Bir Uzay Destanı* filmi bilimselliğin ön planda olduğu bir yapıttır. Filmin bilimsel yönü, sanatsal yönüyle birleştiğinde ise ortaya bilim kurgu sineması için devrim niteliği taşıyan, bilim kurgu sinemasına çağ atlatan bir eser çıkmıştır. Film bilimselliği sinematografik anlatmıştır. Filmde bilimsel konuşmalar yerine bilimsel görüntüler bulur. Stanley Kubrick’in *2001: Bir Uzay Destanı* filmi için düşüncelerini şöyle aktarmıştır: “Kubrick 2001, söze dökülmesi mümkün olmayan bir deneyimdir. İki saat on dokuz dakikalık filmin sadece kırk dakikasında konuşma vardır” (Roloff, SeeBlen, 1995: 303). Filmin yönetmeni Kubrick, filmi söze dökülmesi mümkün olmayan bir deneyim olarak tanımlasa da Giovanni Scognamillo, Stanley Kubrick’in *2001: Bir Uzay Destanı* filmi için kurmuş olduğu “dar bütçeli filmlerde kalan bilim kurguya düşünsel, metafizik bir saygınlık getiriyor” (Scognamillo, 1994: 56) cümlesi ile *2001: Bir Uzay Destanı* filminin bilim kurgu sineması için bir mihenk taşı olduğunu vurgulamıştır. Filmin ardından bilim kurgu türü saygınlık kazanmıştır ve emin adımlarla ilerleyişini sürdürmüştür. Nur Onur da *Kitle Kültürü Sineması ve B Filmi* adlı eserinde *2001: Bir Uzay Destanı* filminin bilim kurgu

sinemasında yaptığı büyük katkıdan ve bilim kurgu sinemasının, bilim kurgu edebiyatı gibi uzun yıllar değersiz görülmesi şu şekilde açıklar:

“Uzun yıllar bilim kurgu önemsenmemiş, bilakis küçümsenmiştir. Çocuksu bir tür olarak görülmüştür. Çocuksu bir tür olarak görülmüştür. Bu süreçte B sinemasının içinde gayet hoş, sempatik, çocuksu, etkileyici ve sürükleyici bilim kurgular yapılmıştır. Ama ne zaman ki Stanley Kubrick (2001 A Space Odyssey) “2001”i 1968 yılında çevirdi işte o zaman anlaşıldı ki, bilim kurgu bir majör türdür ve bilim kurgu sineması için de bilim kurgu öğeleriyle başyapıtlar yapılabilir” (Onur, 2012: 91).

Bilim kurgu türünün iki ayrı anlatım biçimi edebiyat ve sinema tarafından ortaya koyulan eserler ilk dönemlerinde dikkate alınmamıştır ve değersiz görülmüştür. İlerleyen dönemlerde ise hem edebiyatta hem de sinemada bilim kurgunun değerli olduğu anlaşılmıştır. Çalışma kapsamında; bilim kurgunun dinamikleri bölümünde bu türün değerinin nasıl bir biçimde anlaşıldığı, tarihsel süreç içerisinde zamanla değerinin nasıl yükseldiği detaylı olarak açıklanacak ve örneklendirilecektir.

1.1.1. Bilim Kurgunun Kökeni

Çalışmanın bu bölümünde bilim kurgu türünün henüz isim olarak literatüre girmediği dönemlerden başlanılarak modern bilim kurguya dair ilk eserin verildiği döneme kadar olan öncül bilim kurgu eserleri olarak nitelendirilen eserler üzerinden türün kökeni incelenecektir.

Bir tür olarak bilim kurgunun kökeni, insanoğlunun gökyüzüne çıplak gözle baktığı dönemlerde başlar. Gezegenlerin varlığı milattan önceki dönemlerde bilinse de onlara dair düşler, M.S. 2. yüzyılda kaleme alınmış ve bilim kurgu türü ilk örneğini kazanmıştır. Baudou, bilim kurgunun öncülleri için iki türden bahseder: “Bilim kurgunun ataları olarak iki eski türün varlığından söz edilebilir; hem bilim kurgunun yaratıcı seyrine benzer bir seyir izlemişlerdir hem de onun ortaya çıkışında etkin bir rol oynamışlardır. Bu iki tür düşsel geziler ve ütopyalardır” (Baudou, 2005: 16). Düşsel, “gerçek olmayan, sadece zihninizde veya hayal gücünde var olan” (The Britannica, 2022) olarak tanımlanır. Ütopya ise “her şeyin mükemmel olduğu hayali bir yer” (Oxford, 2022) şeklinde

tanımlanır. “Düşsel geziler tarzındaki ilk yazınsal örneği Samsatlı Lukianos verirken, ilk ütopya tarzındaki yazılı örneği ise Thomas More vermiştir” (Baudou, 2005: 17-18). Düşsel geziler ve ütopya tarazındaki yazılı eserler bilim kurgu türü, edebiyat literatürüne girene kadar da devam etmiştir. Baudou, Lukianos’un düşsel geziler tarzındaki ilk eseri için “bu düşsel geziler geleneği İlk Çağlara kadar uzanmaktadır. Yazar, gerçekmiş gibi sunulmuş yüz olağan olay anlatır. Fırtına sonucunda Ay’a kadar fırlayan bir geminin serüveninde, gezegenlerarası bir savaş, çılgın uzaylı topluluklar, dünyada olan her şeyin duyulduğu bir kuyu ve görüldüğü bir aynadan bahseder” (Baudou, 2005: 17) yorumundan bulunmuştur. Lukianos’un eseri bilim kurguya ait kodları barındırsa da yazarın amacı dönemin siyasi ve sosyal olaylarını hicvetmek olmuştur. Oskay da bu türün başlangıcı, “serüven gezisi öyküleri ile olmuştur. Bunlar okuyucunun, daha sonraki yüzyıllarda ortaya çıkacak olan gerçek bilim kurgular için ufuklarının ötesinde de başka dünyalar olabileceğini düşündürmeye alıştırmış; bu işi sevdirmiştir. Eski, zamanı geçmiş ve alışılmış olandan kopma heyecanını canlı tutmuştur” (Oskay, 1982: 34) açıklamasıyla düşsel gezilerin bilim kurgu türü için olan önemine değinir. Bilim kurguda olduğu gibi düşsel gezilerde de zihnin serbest bırakıldığı, hayal gücünün ön plana çıktığı görülür.

16. ve 17. yüzyıllarda da birkaç tane dahi olsa bilim kurgu türünün öncül eserleri verilmeye devam etmiştir. “XVI. yüzyılın başlarında, Ludovico Ariosto, Ay’dayken Dünya’da kaybettiği her şeyin, sevgililerinin gözyaşlarını ve iç çekişlerini, kumarda harcadığı zamanı, işe yaramaz projelerini ve tatminsiz özlemlerini fark eden bir şövalye tahayyül etti” (Borges, 2020: 11). Alman astronom ve matematikçi Johannes Kepler de türün öncülleri arasına koyulabilecek *Somnium Astronomicum* adlı eserini 1608 yılında yazmıştır. Eser, rüyada okunmuş bir kitabın kayıdır. Bu kitapta, “gün sıcağında derin mağaralarda saklanan ve alacakaranlıkta ortaya çıkan Ay yılanlarının görünüşü ve alışkanlıklarını sayfalarında yoğun bir şekilde aktardı” (Borges, 2020: 11). Öncül eserlerde kayda değer ortak noktası ise yazarların sadece Dünya’nın uydusu Ay’ı düşlemiş olmalarıdır.

M.S. 125-180 yılları arasında yaşadığı düşünülen, Samsatlı Loukianos, Roma İmparatorluğu’nun hâkimiyet kurduğu, Samosata’da dünyaya gelmiştir. Samosata ise

Türkiye'nin bir ili olan Adıyaman'ın Samsat ilçesidir. Samsatlı Loukianos tarafından M.S. 2. yüzyılda yazılan *Gerçek Bir Hikâye* adlı eser bilim kurgunun öncülü olarak kabul edilen eserlerin en değerlisidir. Loukianos'un eseri bir hicivdir. Eser hiciv olsa da içeriği bakımından bilim kurgu türünün, ilk dikkate değer örneğidir. Bunun nedeni ise eserin, bilim kurgu edebiyatının ve sinemasının kullandığı temalarından bazılarını kullanmış olmasıdır. Bu temalardan bazıları şunlardır: Dünya dışı yaşam formları, uzay yolculuğu, gezegenler arası savaş, gezegenler arası koloncilik ve sömürgeciliktir. Lukianos'un "*Gerçek Bir Hikâye* eserinin konusu yolculuktur ve bu yolculuk serüveni özünde zihinsel bir yolculuktur. Eserin başında Loukianos, okurlarına yalan söyleyeceğini itiraf eder. İşte bu noktada, açık şekilde bir tarih yazımı eleştirisi yapar, Ay'a yolculuk yaptığı bölümde ise hem edebiyat hem de seleflerinin yalanlarının parodisini yapar" (Poyraz, 2021: 5). Oskay'ın, bu öncül eserlerin, düşsel gezilerin daha sonraki dönemlerde ortaya çıkacak bilim kurgu eserlerinin okuyucuyu bu tip eserlere hazırlayacağı düşüncesini daha önce belirtmiştik. Lukianos'un eseri, okuyucuyu bu türe hazırlamanın yanı sıra bu türde eser veren yazarlara ve yönetmenlere ilham kaynağı olmuştur. Eserinin uzay yolculuğu bölümü:

"Jules Verne'nin 1865 yılında yayımlanan *Ay'a Seyahat* romanına ilham kaynağı olmuştur. Eser 1930'larda popüler olmaya başlayan 'uzay dizisi' türüne arketip oluşturur. Gezegenler arası emperyalist mücadelenin konu alındığı kısmıysa 1977'de bilim kurgu ve uzay dizisi türleri için zirve olacak Yıldız Savaşları'na ilham kaynağı olmuştur" (Poyraz, 2021: 6).

Lukianos'un eserinde çalışmanın odak noktasını oluşturan, sömürgecilik, direniş ve koloni hareketi olgularından da izler bulunur. Eserin yazıldığı dönemin teknolojisi ve bilimsel olarak ilerlemişlik seviyesi aşıkârdır. Fakat savaş, sömürgecilik ve koloncilik olguları o dönemlerde de varlığını sürdürmüştür. Samsatlı Lukianos eserinde iki farklı gök cisminde yaşayan uygarlıkların uzayda kolonileşmek adına verdiği savaşı şu şekilde anlatır:

"Biraz daha ilerlemeye karar verdik, askerlerle karşılaştık, bizi esir aldılar. Bu adamlar büyük akbabalara biniyorlardı ve at yerine bu kuşları kullanıyorlardı... Kral, aslında kendisinin de bir insan olduğunu ve bir gün uykusundayken buraya kaçırıldığını sonra ise krallık yapmaya başladığını anlattı. Ardından bizden bir savaş için onunla

birlikte hareket etmemizi istedi. Kral, ‘şimdi Güneş insanlarıyla yapacağım savaşta başarılı olursam en mutlu yaşamlara benimle birlikte önderlik edeceksiniz’ dedi. Güneş ülkesinin kralı Phaethon ile olay şu şekilde başladı: Bir zamanlar krallığımdaki fakir ve muhtaç insanları bir araya getirip ıssız ve boş olan Sabah Yıldızı’nda bir koloni kurmaya karar vermiştim, lakin Phaethon engel olmak için karınca süvarilerini bize karşı gönderdi. Onlarla mücadele edecek güçte değildik mağlup olduk geri çekildik. Şimdiyse yine onlarla savaşıp kolonimizi kurmak istiyoruz” (Loukianos, 2021: 17-19).

Eserde, savaş için Ay halkına ve Güneş halkına başka yıldızlardan destek vermek üzere gelenler de bulunur. Eserde, 1930’lu yıllar ve 1940’lı yılların uzay operalarında olduğu gibi başka gezegenler arasında süren yoğun mücadeleye tanık oluruz. *Yıldız Savaşları* filmlerindekine benzer aksiyon eserin uzayda geçen bölümünde kendini gösterir. Gezegenler arasında geçen bir diğer eser ise 18. yüzyılda yazılmıştır.

Fransız Devrimi ve Aydınlanma Çağı’na büyük katkılar sunan, gerçek ismi François Marie Arouet olsa da Voltaire olarak bilinen Fransız düşünür 1752 yılında bilim kurgu türünün öncül eserlerinden biri olan *Mikromegas* adlı romanı yazdı. *Mikromegas*, Yunanca ‘küçük-büyük’ anlamına gelir, biri Satürn gezegeninden diğeri Sirius Yıldızı’ndan iki devin evreni dolaşırken Dünya’ya geldikten sonra Dünya’yı gözlemlemelerini anlatır. Voltaire, iki devin Satürn’den çıkıp Dünya’ya gelişlerini şu şekilde anlatır:

“Bizim iki meraklı yola çıktılar, bizim küçük gezegenimizden birinin keşfettiği oldukça yassı olan halkaya atladılar, oradan Ay’dan Ay’a geçtiler. Sonuncu Ay’ın yakınlarından bir kuyruklu yıldız geçiyordu, hizmetçileriyle ve aygıtlarıyla onun üstüne atladılar, Yüz elli milyon fersah kadar yol aldıktan sonra, Jüpiter’in uydularıyla karşılaştılar. Jüpiter’in kendisine de gittiler bir yıl kaldılar. Jüpiter’den ayrıldıktan sonra bizim küçük gezegenimizin beşte biri kadar olduğu bilinen Mars gezegenine geldiler, burada bizim gökbilimcilerin gözünden kaçmış iki Ay gördüler. Mars’tan sonra uzun süre yol aldılar. En sonunda küçük bir ışık fark ettiler burası Dünya idi. Dünya, Jüpiter’den gelen gezginlerde acıma duyguları uyandırdı ve buraya inmeye karar verdiler” (Voltaire, 2015: 20-21).

Loukianos *Gerçek Bir Hikâye* eserinde başka yıldızlardan bahseder ve bu yıldızlar isimlidir. Voltaire, *Mikromegas* adlı eserinde Sirius Yıldızı’ndan gelen bir dev

anlatır. Bu, bilimsel gelişmişlik düzeyinin eserlere yansımalarının göstergesidir. Çünkü Sirius Yıldızı 1718 yılında astronom Edmon Halley tarafından keşfedilmiştir.

Ütopyaların da bilim kurgu türünün öncül yazım biçimlerinden biri olduğu önceki paragraflarda belirtilmişti. “Ütopya türünün yaratıcısı Londralı bir ticaret hukuku avukatı olan Thomas More 1516 yılında Ütopya adlı eserini yayınladı. Thomas More, yeni bir tür yarattı, ideal ülke kavramından yola çıkarak dünya üstünde eşitlikçi, doğru ve mutlu bir toplumun nasıl oluşturulacağı fikrini ortaya koydu” (Baudou, 2005: 18). More, Ütopya Adası’nı bir denizcinin gözünden ideal bir ülkenin nasıl olması gerektiğini anlatır. More’un bu anlatısı hiciv türündedir. Ütopyaların bilim kurgu türünün öncülleri arasında gösterilmesinin nedeni ise ütopyaların kurgusal yanının ağır olmasıdır. Jean Servier, “ütopya, düş görenlerin ya da gezginlerin bize sunduğu şekliyle, bitimsiz bir şimdiki zamanda donup kalmış bir dünyayı anlatır. Yani kaygılarından kurtulmuş insanın kentidir” (Akt. Baudou, 2005: 19) der. Ütopyalarda başka bir gezegende, başka bir dünya kurgulanmamakta, olmayan bir yerde farklı dünyalar yeni kurallarıyla birlikte kurgulanmaktadır. More’un yaratmış olduğu bu yeni türde kendisinden sonraki zamanlarda da eserler verilmiştir. Bunlardan bazıları, Tamaso Campanella’nın *Güneş Ülkesi* (1602), Francis Bacon tarafından yazılan *Yeni Atlantis* (1626) ve Sebastian Merceir’in *Yıl 2440* (1771) adlı eserlerdir.

Bilim kurgu türü bir anlatım biçimi olan roman ile birlikte şekillenmeye başlamıştır. Bilim kurgunun kurucuları olarak kabul edilen, Mary Shelley, Edgar Allan Poe, Jules Verne ve Herbert George Wells gibi yazarlar tarafından türün modern anlamda ilk adamları atılmaya başlanmıştır. Türe ait ilk eseri kimin verdiğine dair tartışmalar günümüzde de hâlâ tazeliğini korumaktadır. Bu konu tartışılmaya devam etse de önemli olan, bu yazarların bilim kurgu türüne yaptığı katkılardır. Yazarlar, bilim kurgu türünün 20. ve 21. yüzyılda kullandığı temaların ve alt türlerinin ilk örneklerini eserlerinde vermiştir.

Mary Shelley’nin *Frankenstein ya da Modern Prometheus* (1818) romanı bilimin göz kamaştırıcı ve faydacı tarafının alaşağı edildiği bir eserdir. Nail Gaiman, bu eser için “insanların yaşamı ölümden geri getirebileceğimizi öğrendiği yerd, ama

karanlık, tehlikeli ve evcilleştirilemez bir yaşam biçimiydi, sonunda bize karşı dönecek ve bize zarar verecekti. Gotik ve bilimsel romantizmin melezlenmesi olan bu fikir, dünyaya yayıldı ve zamanımız için önemli bir metafor haline gelecekti” (Gaiman, 2014) yorumunu yaparak bilimselliğin korku ile birleşmesini ve bilimin faydacı tarafı olduğu kadar zararlı yanlarının da olduğunu vurgulamıştır. Faydacı gibi görülen bilim ilerleyen zamanlarda kişinin sonunu getirebileceği düşüncesi de eserde bulunur. Victor Frankenstein’ın, yarattığı bir laboratuvarda deneyler yaparak yaratması da eserin bilimsel yanını belirginleştirir.

Amerikalı şair ve edebiyat yazarı olan Edgar Allan Poe da bilim kurgu türünün öncül eserlerini veren önemli isimlerinden biridir. Poe’nun eserleri fantastik bir atmosferde geçse de bilim kurgusal öğeleri içinde barındır.

“2848 yılında geçen Mellonta Tauta, dev bir yıldızın Dünya’nın sonunu hazırlayışının anlatıldığı Eiros ile Charmion’un Sohbeti, uygarlığın ilerlemesinden doğan kirlenmenin yok ettiği dünyanın çöküşünün konu edildiği Monos ile Una Arasındaki Görüşme, balonla Atlantik’in aşılmasını konu ettiği Balondaki Ördek, 1692 yılında Halley gezegeninin kuzey kutbunu deldiği varsayımından yola çıkan ve buradaki bir delikten geçerek ayı keşfetmeye çalışan bir baloncunun hikayesi olan Hans Pfaal Diye Birinin Görülmedik Serüveni” (Baudou, 2005: 22).

Bilim kurgu türüne, eserleri ile katkı sağlayan bir diğer önemli yazar Jules Verne’dir. “Verne’in kahramanları makinelere başvurur: Ay’a mermi fırlatan dev bir top, Nautilus adlı bir denizaltı veya Robur’un uçan makinesi. Ve de Verne’in yarattığı dünyaların zooloji ya da botanik kaynaklı olmayan yaratıklarla ve canavarlarla dolu olması onları egzotik bir hale sokar” (Baudou, 2005: 24). Verne, *Dünya’nın Merkezine Yolculuk* (1864) adlı eserinde bir kraterin içinde yeni bir dünya yaratmıştır. Yaratmış olduğu Dünya’da gerçek Dünya’nın aksine canlılar bulunmaktadır. Eserdeki Dünya’nın kendine özgü bir iklimi, denizi ve dağları bulunur. Örneğin kaplumbağa kabuğuna bürünmüş bir yılan, deniz canlısı olan bir domuz balığı, dev balinalar, dev timsahlar bu hayvanlardan bir kaçıdır. Verne’in *Ay’a Seyahat* (1865) adlı eseri de bilim kurgu türü için büyük önem arz eder. Bir grup insan Ay’a seyahat etmek için bir uzay gemisi inşa eder. Uzay gemisi mermi şeklindedir ve bir top tarafından atılacaktır. Bu çalışmayı yapan grup

ise silah tasarımları yapan bir derneğe üye insanlardır. Verne eserini yazarken birtakım hesaplar yaparak eserin bilimselliğin dışına çıkmasını önlemeye çalışmıştır. Eser daha sonra ilk bilim kurgu filmi olan 1902 yapımlı *Ay'a Seyahat* filminde ilham kaynağı olmuştur.

Herbert George Wells, bilim kurgu tarihinin en önemli yazarlarının başında gelir ve türün babası olarak adlandırılır. Bu adlandırmanın nedeni ise “birkaç romanın çatısı altında türün tüm temalarını işlemiş olmasıdır. Bilim kurgu repertuarını tamamladığını söylemenin mümkün olmasıdır” (Baudou, 2005: 26). Wells’in en önemli eseri, 1895 yılında yayınlanan *Zaman Makinesi* adlı eserdir. Bu roman aynı zamanda Wells’in ilk romanıdır. Wells, zamanda yolculuk yapan bir kahramanı ele alır. Roman, Viktorya dönemi İngiltere’inde, Londra şehrinde geçmektedir. Kahraman M.S. 802701 yılına gider ve iki tür insan ile karşılaşır. Türlerden birisi Eloilerdir. Eloiler keyif içinde ve hiçbir kaygı olmadan yeryüzünde yaşam süren aristokrat kesimi temsil eder. İkinci tür olan Morlocklar ise, yer altında yaşamaktadırlar ve Viktorya dönemindeki yoksulları temsil ederler. Wells, bu eserinde toplumsal adaletsizliği anlatmıştır.

Zaman Makinesi, aynı zamanda insan ırkının evrimsel değişimini anlatmaktadır. Yeraltında yaşamak zorunda bırakılan Morlockların, evrimsel süreç ile gözlerinin görme yetisi değişmiştir. Yeryüzüne çıkamaz, karanlıkta görürler. Fiziksel olarak Morlocklar güçlenirken Eloiler güçsüzleşmiştir. Bu eserde Wells’in almış olduğu biyoloji eğitiminin de etkileri görülür. Eser aynı zamanda bir ütopya ve distopya özelliği taşır. Wells’in toplumsal bakış açısı “Wells’in sadece bir roman yazarı değil, bir toplum reformcusu olma özelemleri de taşıdığını açıkça ortaya çıkar” (Roloff, SeeBlen, 1995: 40) yorumu ile de Roloff ve SeeBlen tarafından desteklenir.

M.S. 2. yüzyılda düşsel geziler ile başlayan bilim kurgu türünün serüveni daha sonraki dönemlerde ütopylar ile devam etti ve 19. yüzyılın sonlarına doğru türün olgunlaşması ile devamlılığını sürdürdü. Daha önce belirttiğimiz gibi Hugo Gernsback’in 1929 yılında *Science Wonder Stories* dergisinin sunuş yazısında “bilim kurgu” ismini ilk defa kullanmasıyla da tür ismini aldı.

1.1.2. Bilim Kurgu Türünün Dinamikleri

Çalışmanın bu bölümünde bilim kurgu türünün dinamikleri olan, bilim, edebiyat ve sinemanın, türü ile olan ilişkileri incelenecek ve türün bu üç olgu ile nasıl bir şekilde bütünleştiği ortaya koyulacaktır. İlk olarak türün bilim ile olan ilişkisinin incelenmesinin nedeni, türün bilimselliğin ekseninde gelişmiş olmasıdır. Son olarak sinemanın incelenmesinin nedeni ise sinemanın bilim kurgu edebiyatından her dönemde çokça faydalanmış olmasıdır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, bilim kurgu edebiyatına eserler kazandıran yazarların bilim kurgu sinemasına katkı verdiği de görülecektir.

Bir tür olarak bilim kurgu, belirli değişmezler, kodlara, izleklere sahip olmasının yanında dinamik bir yapıya da sahiptir. Bu dinamik yapıya sahip olmasının nedeni ise türün ilk olarak bilim ile sürekli alışveriş hâlinde olmasıdır. Bilimin yenilikçi yanı türü dinamik bir yapı kazandırır. Bilimsel ya da teknolojik gelişmeler gibi teoriler de “kurguya malzeme sağlar, deneysel sonuçlar ve sınıflandırmaların yanı sıra, gözlem, deney ya da hesaplamalarla kanıtlanması ya da çürütülmesi mümkün olan ve yeni bilimsel bulgular ortaya çıkana kadar geçerliliğini sürdürecektir olan teoriler üretir” (Baudou, 2005: 123). Türün sadece bilimden değil bilimsel teorilerden de faydalanması türün dinamik yapısını destekler. Çünkü bilim kurgu olması muhtemel dünyalar kurgular ve eserin ortaya koyulduğu dönemde kurgu olan teoriler, ilerleyen dönemlerde bilimsel bir yapı kazanabilir. Bu dinamik yapı hem bilim kurgu edebiyatında hem de bilim kurgu sinemasında kendini gösterir.

Bilim kurgu edebiyatı bilimle, bilim kurgu sineması da bilim kurgu edebiyatı ile iç içe geçmiş durumdadır. Bilim kurgu sineması, bilim kurgu edebiyatından yoğun olarak faydalanır. Bilim kurgu sinemasının ilk örneklerinden son örneklerine kadar bu durum yoğun olarak devam etmiştir. Halen de devam etmektedir. Örneğin *Dune: Çöl Gezegeni* (Villeneuve, 2021) filmi Frank Herbert’in 1965 yılında yayımlanan *Dune* romanından sinemaya uyarlanmıştır. Bu durum bilim kurgu edebiyatının gücünden kaynaklıdır. “Edebiyatta hiçbir zaman bilim kurgu gibi sınırsız, esnek, böylesine bir hayret ve şaşkınlık uyandıran, zamanın, mekânın ve gerçeklik adını verdiğimiz o geliş güzel hayalin sınırlarından azade bir alan olmadığını söylemeye yeter” (Theodero, 2019: 8).

Bilimin ve bilimsel teorilerin çokluğu bilim kurgu edebiyatına geniş bir yazım alanı sağlamıştır. Sinema ise görsel anlatım gücünü kullanarak bu dünyalara hayat vermiştir.

1.1.2.1. Bilim ve Bilim Kurgu İlişkisi

Bilim kurgu türü, bilimselliğin ve bilimsel teorilerin yol göstericiliği ile hayal gücünün kurgusalığını kullanır. Bundan dolayı çalışmanın bu bölümünde, türün ampirik bilgi ve teoriler ile nasıl bir biçimde kurgusal olanı oluşturduğu, tür özelinde verilen eserlerin bilimden nasıl bir fayda sağladığı, bilim kurgu yazarlarının bilim ile olan ilişkileri, bilim kurgu eserlerinin teorileri kullanarak üretildikleri dönemde hayal gücünün kurgusalığı olarak gözüken noktaların daha sonra nasıl bilimsel bir boyut kazandığı, bilimin etik ve ahlaki boyutunun türü nasıl etkilediği incelenecektir.

Bilim sözcüğü, “bilmek sözcüğünden türemiş olup, evrene ve evrendeki her şeye ilişkin temel bilgilere ulaşmak amacıyla her konuda araştırma etkinliklerini anlatmak için kullanılmıştır” (Temel Britannica, 1993: 191). Bilim, merak ve öğrenme duygusunun birlikteliği ile neden sonuç ilişkisinin, deneysel olan ve gözlemlenebilir olanın sistematik bir biçimde işlenmesiyle insanlığı daha ileri seviyelere taşımıştır. Bilim Oxford sözlüğünde, “deneylerle kanıtlayabileceğiniz gerçeklere dayanan doğal ve fiziksel dünyanın yapısı ve davranışı hakkında bilgi” (Oxford, 2022) olarak tanımlanırken Temel Britannica Ansiklopedisi’nde “en basit biçimiyle, olguların gözlenmesinden ve nasıl gerçekleştiğini anlayabilmek için sorulan sorulardan doğmuştur” (Temel Britannica, 1993: 192) şeklinde tanımlanmıştır.

Bilimsel bilginin yanında bilimsel teoriler de bilim kurgu türü için önemlidir. Teoriler de bilim kurgu eserlerinde sıkça kendine yer bulur. Teori “gerçekleri veya olayları açıklamayı amaçlayan bir fikir veya fikirler dizisi ya da olası doğru olarak öne sürülen veya sunulan ancak bilinmeyen veya doğruluğu kanıtlanmayan bir fikir” (The Britannica, 2022) şeklinde tanımlanır. Teoriler ile birlikte bilim kurgu türünde alt türler ve temalar desteklenerek türün içerikleri çeşitlilik kazanır. Bilimsel kuram, geçerli, “bilimsel bir teorinin yalnızca tanımlanmış olayları açıklamakla kalamayacağı, aynı zamanda henüz keşfedilmemiş, yeni olayların öngörüsüne de olanak tanıyacağı gerçeğine dayanır. Bilim kurgu, öyküler çatısı altında, benzer ve tanımlanmış yöntemleri

kullanmaya çalışır” (Baudou, 2005: 12). Einstein-Rosen köprüsü yani Solucan Deliği teorisi bilim kurgu eserlerinde kullanılan teorilerden sadece biridir.

Bilimsel bilgi ve kuramsal bilginin, bir bilim kurgu türünde var olması eseri üreten kişinin hayal gücü ve sanatsal yetkinliği ile ilişkilidir. Eseri üreten kişi teorik olanı veya bilimsel olanı “tekdüze” olmaktan kurtarır, yapısı ya da içeriği bilim kurgu ise en azından bir boyut daha ilave etmiş olur. Böylece “hayal gücü ve bunu kullanma yetisi ön plana çıkar ki, bu da yaşamın en belirleyici ve en renkli etmen ve etkenlerinden önde gelenidir” (Şahin, 2020: 22). Hayal gücünün ve sanatsal yetkinliğin yanı sıra bilim kurgu türü, bilimsel gelişmelerden doğan teknolojik ilerlemelere de türün eserlerinde yer vermiştir. Teknoloji, “bir ‘zanaat bilgisi’ olarak, bir anlamda insanın hayatta kalabilmek için tarih boyunca ürettiği her şeydir. İnsanlık tarihinin başından itibaren üretilmiş en basit aletlerden başlayarak aynı soyutlama sürecine dayanan kavramlara kadar her şeyi kapsar” (İnam’dan Akt. Akşit – Favaro, 2021: 23). İnsan tarih boyunca teknoloji ile nasıl var olduysa modern bilim kurgu da var olduğu ilk günlerden bu yana teknoloji ile her zaman alışveriş halinde olmuştur. “Teknolojinin insanlık üzerindeki etkisini en iyi yakalayan yine bilim kurgu yazarları olacaktır. Bilim kurgu bu nedenle, postmodern serüvenin avangart bir biçimidir. Bilimin, teknolojinin ve teknokapitalizmin yeni formlarının temsili için son derece uygun bir biçim” (Kellner, Best, 2007: 129) olduğu için bilim kurgu, insan ve teknoloji arasındaki ilişkiyi türün ilk örneklerinden son örneklerine kadar işlemiştir. Örneğin ilk büyük teknolojik devrim olarak gösterilen Sanayi Devrimi ve üretim araçlarının değişmesi, I. ve II. Dünya Savaşları’nın sömürgeci tavrı robot kavramının doğmasına neden olmuştur.

“İnsan, var oldukça teknolojiyi var etmeyi, böylelikle de teknoloji var oldukça da insan var olmayı sürdürdü. Teknolojiyle birlikte evrildi, gelişti, ileriye gitti. Ateşten buhar keşiflerle başlayıp buharlı gemiden fabrikaya, telefondan bilgisayara kadar uzanan tüm icatlar, yani alet, donanım ve teknolojiler, insan kendi yaşamını tanımlarken ve değiştirirken onunla birlik var olup çoğaldılar” (Ağın, 2020: 15).

Bilim kurgu da her dönemde teknolojik gelişmelere ayak uydurmuş, bu alanda eserler veren sanatçıları etkilemiştir. Örneğin Karel Čapek’in 1920 yılında kaleme aldığı *R. U. R. - Rossum’un Uluslararası Robotları* eseri için Kösebalan, “Birinci Dünya

Savaşı'nın dehşeti, kapıdaki İkinci Dünya Savaşı'nın verdiği ağır kaygı ve hızlanan teknolojik ilerleme ilham verir" (Kösebalaban, 2021: 8) der ve ekler, "eser modernitenin, teknolojinin, hızlı gelişimini insanlığa verebileceği zararları sorgulamaktadır. İkinci Dünya Savaşı öncesinde yazar, insanın kendi yararı, mutluluğu için yarattığı icatların onun yok oluşuna yol açabileceğini öngörmüştür" (Kösebalaban, 2021: 14). Karel Čapek'in iki savaş arası dönemde bilimin ve teknolojinin yıkıcılığının ön görerek yazdığı *R. U. R. - Rossum'un Uluslararası Robotları* (1920) eseri İkinci Dünya Savaşı sonrası yazarın haklılığını, savaşın ortaya çıkarmış olduğu büyük yıkım ile kanıtlamış olur.

Bilim, bilim kurgu türünde, Dünya Savaşlarının ardından etik ve ahlaki açıdan sorgulanmaya başlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, türde bilimin sorgulanmasının en büyük nedeni, Amerika Birleşik Devletleri'nin Japonya'ya iki atom bombası atarak büyük bir katliam yapmış olmasıdır.

"Bilim kurgu türünün gelişiminin teknolojinin ve doğa bilimlerinin ilerlemeleriyle bağlantılı olduğu apaçık bellidir; yeni olanaklar hayal gücünü körükler. Ama öte yandan dünyanın yeni büyük güçler arasında paylaşılmasıyla ortaya çıkan uluslararası anlaşmazlıkların belirlediği siyasal gelişmeler de bilim-kurgu türünü etkilemekten geri kalmayacaklardır. Dünya yeni büyük güç odaklarıncı paylaşmış, ulusal anlaşmazlıklar, çoğunlukla ideolojilerin bayrakları altında sosyalizm-kapitalizm ve tırmanmakta olan faşizmin dünya görüşlerinin çatışmasıyla birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır" (Rolloff, SeeBlen, 1995: 163).

İnsanlığın başından geçen bu iki büyük savaş, insanların bilime olan bakış açısını değiştirmekle kalmamış bilim kurgu türünü de etkilemiştir. Amerikalı bilim kurgu yazarı Philip K. Dick bilim kurgu türünün toplumu etkisi altına alan olaylardan nasıl etkilendiğini şöyle açıklar:

"Bilim kurgu, toplumun geleceğini, konu aldığından, dünyanın bilime ve bilimsel gelişmelere duyduğu inancı kaybetmesinin bilim kurgu alanında sarsıntılara yol açması kaçınılmaz. İlerleme fikrine ve daha parlak bir geleceğe duyulan inancın kaybı kültürel çevremizi topyekûn sarsacak. Bilim kurgunun asık yüzlü tavrı bir sonuçtur, neden değil" (Kellner, Best, 2007: 127).

Bilim kurgu türü basit düzeyde tanımlanırken, bilimsel olan ve kurgusal olanın bir birleşimi olarak açıklansa da tür, toplumsal dinamiklerden ayrı düşünülemez. Savaş sonrasında ütopyalar sona ererken ve distopyalar yükselişe geçer. “I. Dünya Savaşı, edebiyatta romantik-idealist ütopya rüyalarının sonunu getirmiştir” (Atwood, 2019: 11). Bunun nedeni I. Dünya Savaşı’nın ardından Almanya’da ve İtalya’da faşist ideolojinin doğuşu, Rusya’da komünist rejim yükselmesidir. Alman, İtalyan ve Rus devletlerinin ideolojileri kendileri için ütopya olsa da bu ideolojiler masum insanlar için birer distopya olarak algılanır. Bu durumu algılayan sadece insanlar değil, aynı zamanda bilim kurgu yazarlarıdır. Bundan dolayı “distopyalar, I. Dünya Savaşı’ndan sonra çıktılar ve gelişme kavramından çok yok oluş senaryoları üzerine kuruldular” (Baudou, 2005: 19). Hem toplumsal hem de bilimsel gelişmelerin olumsuz sonuçları bilim kurgu türünde verilen eserlerin içeriklerini etkiledi. Bilim kurgu edebiyatı ve sineması dönem dönem toplumsal olayların olumsuzluklarından etkilense de bilim ile olan ilişkisini hiçbir zaman bir kenara bırakmamıştır. “Bu nedenle, bilimin ve teknolojinin eleştirel kuramı üzerine yürütülen fikirleri bütünleyebilmek ve anlayabilmek, yalnızca sosyoloji kuramlarına ve bilim/teknoloji incelemelerine değil, önsözleri güçlü yazarlar, özellikle bilim kurgu ustalarına kulak vermeyi gerektirmiştir” (Kellner, Best, 2007: 129).

Bilim kurgu edebiyatının ve sinemasının, bilimden ve bilim insanlarından nasıl bir biçimde faydalandığı da bilim ve bilim kurgu arasındaki ilişkide önemli bir yer tutar. “Bilim kurgunun dayanak noktası, gösterilen her şeyin prensipte ampirik ve rasyonel bir açıdan yorumlanabilir oluşudur. Bilim kurguda açıklanamaz mucizeleri aşkın durumlar, şeytanlar ve iblisler olmaz ve olay örgülerinin, gerçekleşmesi muhtemel durumlar olarak görünmesi gerekir” (Delany, 2007: 31). Bilim kurgu bu görünüşü sağlayabilmek ve esere bilimsel bir dayanak oluşturmak adına bilim insanlarının deneyimlerinden faydalanmaktadır.

Alman yönetmen Fritz Lang’ın 1929 yapım yılı *Ay’daki Kadın* filminde roket bilimine büyük katkılar sağlayan iki bilim insanıyla çalışmıştır. Bu bilim insanları, Hermann Oberth ve Willy Ley’dir. Oberth, roket biliminin ve astronot biliminin kurucularındandır. Ley ise bilim yazarı ve bilim tarihçisidir. “Fritz Lang’ın bu filmi, Alman Ordusu’nun uzay çalışmalarına ilham kaynağı olacağı gibi, Peenemünde Ordu

Araştırma Merkezi'nde 3 Ekim 1942 tarihinde başarı ile fırlatılacak ilk işlevsel sıvı yakıtlı roket V-2'nin altına *Fraum im Mond* logosu da işlenecektir" (Çoker, 2016: 37). *Ay'daki Kadın* filmi saygı duruşunu hak etse de bilimsel oluşu nedeniyle de gösterildiği dönemde sansüre uğramıştır. "Filmin kahramanlarını Ay'a taşıyan roket, daha sonra Nazilerin roket yapımında destek verdikleri araştırma ve deneylerdeki modellere öylesine benzerlikler göstermiştir ki, film sırf bu nedenle, roket yapımı konusunda bilgi verdiği endişesiyle yasaklanmıştır" (Roloff, SeeBlen, 1995: 148).

Bilim türüne hak ettiği değeri kazandıran yazarların da bilim ile olan ilişkisi dikkat çekicidir. Türün öncül veya modern yazarlarından bazıları ya bilim eğitim almış ya da bilim ile iç içedir. "Birçok bilim kurgu yazarı, Arthur C. Clarke, Isaac Asimov, Fred Hoyle, Gregory Benford gibi ya aynı zamanda bilim adamıdır ya da Robert Reed gibi sağlam bir bilim kültürüne sahiptir" (Baudou, 2005: 123). Bilim kurgu türünün ilk örneklerini veren H. G. Wells de, "Kensington'da Normal School of Science'dan bir burs kazanmış, burada ünlü T. H. Huxley'nin yanında biyoloji eğitimi görmüş ve zooloji diploması almıştır" (Clarke, 2018: 8). H. G. Wells hakkında edebi eleştiriler kaleme alan İngilizce Profesörü Patrick Parrinder, "Wells ve hocası Julian Sorell Huxley evrimsel biyolog idi ve hocanın geç dönem makaleleriyle Wells'in erken dönem yazılarının gösterdiği kadarıyla, Huxley klasik bir evrim filozofuyken öğrencisi evrimin romantik şairiydi" (Patrick, 2020: 13) yorumunu yapar. Bunun nedeni ise Wells'in eserlerine bakıldığında anlaşılır. Wells ilk eseri *Zaman Makinesi'nde* milattan sonra 802701 yılına giderek evrim geçirmiş iki insan türünü anlatır. "Zaman Makinesi her şeyden önce Darwinci görüşten hareketle oluşturulan eşsiz bir gelecek yorumudur" (Patrick, 2020: 11). Yine 1896 yılında yayınlanan *Dr. Moreau'nun Adası* eserinde Wells, hayvanlar üzerinde yapılan deneyleri anlatır. Patrick, Wells'in bilim ile olan arasındaki bağı şu şekilde örneklendirir: "Wells'in "erken dönemlerinde yazdığı bilimsel yazılarının derlendiği kitabın içindeki başlıklar çok şey anlatıyordu: 'Türlerin Değişim Hızı', 'Hayatın Sürekliliği', 'Ölüm', 'İskeletler Üzerine', 'Zoolojik Gerileme', 'Soy Tükenmesi Üzerine', 'Biyo-İyimserlik'" (Patrick, 2020: 15). Bu örnek ile Wells'in ilk dönem eserlerinde değindiği konuların bilim ile olan bağları görülmektedir. Bilimsel bir arka plana sahip olmanın önemi, Wells'in bilim kurgu türüne yaptığı katkılar dikkate

alındığında, türün bilimden ayrı düşünölemeyeceğini de yine ortaya koyar. Biyokimya Profesörü Isaac Asimov da, “belli bir bilimsel arka plana sahip olmak çok daha iyi. Kendinden öncekini bilmeden hiç kimse bilimsel bir devrim yapamaz” (Asimov, 2007: 49) sözleriyle bilimin önemi vurgulamıştır. Bilim kurgu edebiyatına ve bilim kurgu sinemasına katkı sağlayan bir bilim eğitimi almış kişi de Arthur C. Clarke’tır. Clarke, yazar ve mucit olmanın yanı sıra Londra King's Koleji’nin matematik ve fizik bölümünü birincilik derecesi ile bitirmiştir. Clarke, Stanley Kubrick ile *2001: Bir Uzay Destanı* (1968) filminin senaryosunu yazmıştır. Film’den sonra da Clarke’ın aynı isimli romanı yayımlanmıştır.

Arthur C. Clarke, *2001: Bir Uzay Destanı* romanı basıldıktan sonra, 10 yıl boyunca, bir devam romanı yazmayı düşünmediğini dile getirmiştir. Fakat Voyager uzay sondasından gelen görüntülerden sonra bu fikrinin değiştiğini şu sözleriyle açıklamıştır: “Voyager’ın elde ettiğı muhteşem başarılar fikrimi değiştirdi. Stanley ile çalışmaya başladığımızda kesinlikle bir şey bilinmeyen uzak gezegenler birdenbire inanılmaz yüzey şartlarıyla bilinen yerler haline geldiler” (Clarke, 2019: 18-19). Bilimin yol göstericiliğı ve adımları yazarlara ilham kaynağı olmuştur. Daha önce “bilinmeyen” olarak nitelendirilen teknolojik gelişmeler sayesinde bilinirlik kazanmıştır. “Buz kütleleri ve uzayın yüz kilometre derinliğine sülfür fıskırtan volkanlarla çevrili olan uyduların var olabildiğini kim hayal edebilirdi? Bilim kurgu artık bilimsel gerçeklik sayesinde çok daha inandırıcı yapılabilir” (Clarke, 2019: 19) sözleriyle de Clarke, bilimin kurgusal yanının bilimsel ilerlemeler doğrultusunda gerçeğe bürünerek üretilecek bilim kurgu eserlerinin gerçek bir boyut kazanabileceğini vurgulamıştır.

Bilim kurgu eserlerinde bir zamanlar kurgusallığın ürünü olan olgular daha sonraki dönemlerde bilimsel gelişmeler ve teknolojik ilerlemeler ile gerçeğe dönüşebilmektedir. “Düşünce oluşma aşamasındayken ‘bilim kurgu’ uygulanabilir, yapılabilir ve fayda sağlanabilir hale geldiğı zaman ise ‘bilim’dir” (Şahin, 2020: 22). Kurgusal düşünce olan sanatçının yetkinliğı ile bilim kurguya aktarılabilir, daha sonraki dönemlerde ise gerçekleştiğinde ya da keşfedildiğinde bilimsel olur. Nobel Fizik Ödüllü teorik fizikçi Gerard Hooft, *Bilim Kurguları Bilimsel Temellere Dayanan Gelecek Tasarımları* (2006) adlı eserinde, “her çağ kendi rüyalarını üretir ve bunların içinde

gerçekleşenler her zaman olur. Yeter ki mühendisliğin yasalarına ve fiziğin kesin ve güzel yasalarına uygun olsunlar” (Hooft, 2014: 149) der.

“Stanley Jüpiter’le buluşulmasına karar vermişti. Ancak romanda uzay gemisi Discovery, hızını artırması için Jüpiter’in yer çekimsel alanını kullanarak Satürn’e gidiyordu. Doğrusu bu başka bir gezegenin çekim alanını kullanma manevrası on bir yıl sonra Voyager uzay aracı tarafından kullanılmıştır ve ben 24 Ağustos 1989 akşamında bu kelimeleri daktilo ederken, Voyager II, yıldızlardan önceki son durak olan Neptün gezegeniyle nihai buluşmasını gerçekleştiriyor” (Clarke, 2019: 18).

Hooft’un bahsetmiş olduğu fiziğin yasaları bir bilim kurgu filminde kullanılmıştır ve Clarke’ın da dediği gibi on bir yıl sonra filmde olanlar gerçek olmuştur. Bilim kurgunun düşselliği ve öngörülü oluşu zamanın ötesinde olabilir ve zamanı geldiğinde gerçeğe dönüşebilir. Bu dönüşüm ise sadece kurgusallık ile değil bilimsel teorilerin ışığında olabilir. Teoriler de zaman içinde teori olmaktan çıkarak bilimsel bir boyut kazanabilir. “Bilim kurgu diye adlandırılan düşünce; sadece o anın değil, geleceğin hatta tahminler ötesi geleceğin şekillenmesinde çok büyük etkindir” (Şahin, 2020: 22-23). Baudou da “bilim kurgu tartışmaya yer vermeyecek şekilde öngörü sahibi ve öncüdür” (Baudou, 2005: 123) diyerek bilim kurgunun öngörülü oluşunu belirtmiştir.

Bilim kurgu türünün öngörülü oluşunun romanlardan ve filmlerden örnekler ile somutlaştırmak mümkündür. Örneğin Aldous Huxley’in *Cesur Yeni Dünya* (1931) romanında dünya nüfusuna yeterli gıda sağlanamayacağı düşüncesinin hâkim olması ve nüfusu kontrol etme isteği nedeniyle doğum kontrol hapı kullanılıyordu. Doğum kontrol hapları 1960’lı yıllarda kullanılmaya başlansa da Huxley, romanını “doğum kontrol hapının icadından önce yazmıştır” (Atwood, 2019: 14). Bir başka örnek ise biyonik protezler ile ilgili *Yıldız Savaşları: İmparator’un Dönüşü* (1980) filminde biyonik protezler ilk defa görülür. Luke Skywalker, babası Darth Vader ile yaptığı dövüş sonrası kolunu kaybeder ve yerine biyonik bir kol yapılır. “Protezlerin kullanımı uzun zamandır var fakat biyonik protezlerin henüz hayatımıza giremedi. Biyonik protezlerde kinestetik geribildirim kullanıyor amacı ise dokunuşların beyin tarafından gerçeğe yakın algılanmasını sağlamak (Cavendish, 2019: 38). Henüz gelişme aşamasında olan bu

teknoloji 40 yıldan uzun bir süre önce bir bilim kurgu filminde düşünülmüştür. Bir başka örnek ise Kubrick ve Clarke'ın 1968'de vizyona giren *2001: A Space Odyssey* filminden “Kubrick ve Clarke tableti çoktan düşünmüşlerdi. Filmde Dr. David Bowman ve Dr. Frank Poole haberleri düz ekranlı bilgisayarlardan takip ediyorlardı” (Cavendish, 2019: 40). 21. yüzyılın teknolojisi, 20. yüzyılda bir bilim kurgu filmde çoktan kullanılmıştır. “İlk gerçek uçan kaykay 2015 yılında ABD merkezli bir firma olan Arx Pax tarafından icat edildi” (Cavendish, 2019: 41). Bu teknoloji ise ilk olarak Robert Zemeckis'in *Geleceğe Dönüş – Bölüm II* (1989) filminde görülmüştür.

Yıldız Savaşları: Yeni Bir Umut (1977) filminde Luke Skywalker'ın bulunduğu Tatooine gezegenin iki Güneş'i vardır. Filmdeki Tatooine'e benzer bir gezegen olan “Kepler 16 Eylül 2011'de keşfedildi. Gezegen yüzey sıcaklıkları donma noktasının çok altında olan bir gaz devi. Gezegen her iki yıldızın da etrafında 229 günde dönüyor” (How It Works, 2021: 61). *Yıldız Savaşları Bölüm III: Sith'in İntikamı* filminin sonunda Obi-Wan Kenobi ile Anakin Skywalker arasındaki dövüşün geçtiği lavlarla kaplı olan Mustafar gezegeninin benzeri “CoRoT-7B, 2010 yılında keşfedildi. Gezegen yıldızının etrafında sadece 20 saat süren çok dar bir yörüngede dönüyor. Bu nedenle de yüzey sıcaklığı 2.000 dereceyi buluyor. Erişmiş lavla kaplı yüzeyi yaşama elverişli değil” (How It Works, 2021: 61). Yine *Yıldız Savaşları: İmparator'un Dönüşü* (1980) filminde asiler, Darth Vader'dan saklanmak ve hazırlanmak için buzul bir gezegene üs kurarlar. Bu gezegen, Hoth gezegenidir ve her yeri karla kaplıdır. Bu gezegenin benzeri, “OGLE-2005-BLG-390LB, 2005 yılında keşfedilmiştir, bildiğimiz en uzak yerlerden biri: Samanyolu'nun merkezine doğru Dünya'dan 21.500 ışık yılı uzaktadır” (How It Works, 2021: 62). Gelişen ve değişen teknoloji ile birlikte de bir zamanlar sadece kurgunun ve hayal gücünün eseri gezegenler, teknolojik gelişmeler ile birlikte gözlemlenmiştir ve ispatlanmıştır. Kurgusal olan bilim ve teknoloji sayesinde gerçeğe dönüşmüştür.

1.1.2.2. Edebiyat ve Bilim Kurgu İlişkisi

Çalışmanın bu bölümünde bilim kurgu türünün edebiyat ile olan ilişkisi ve türün nasıl bir biçimde edebi bir boyut kazandığı ve bir edebi tür olarak kendini nasıl kabul ettirdiği açıklanacaktır. Bilim kurgu romanları uzun bir süre edebi bir tür olarak

kategorilendirilmedi. Bilim kurgunun bir edebi tür olarak bul görmemesinin nedeni, “edebiyat ve akademi çevreleri tarafından edebi değerden yoksun görülerek, popüler edebiyattan doğmuş olması ve Anglosakson eleştirmenlerin ifadeleriyle ‘kitle edebiyatı’ oluşundandır. (Baudou, 2005: 120). Bilim kurgunun bir edebi tür olma süreci 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Mary Shelley’in *Frankenstein ya da Modern Prometheus* (1818) başlamış, Edgar Allan Poe’nun, *Hans Pfaall Diye Birinin Görülmedik Serüveni*(1835), *Balondaki Ördek* (1835), *Eiros ile Charmion’un Sohbeti* (1839) *Monos ile Una’nın Diyaloğu* (1841) adlı eserleriyle gelişmiş, Jules Verne’nin, *Balonla Beş Hafta* (1863), *Dünyanın Merkezine Yolculuk* (1864), *Ay’a Seyahat* (1865), adlı eserleriyle de gelişimini sürdürmüş, Herbert George Wells’in *Zaman Makinesi* (1895), *Doktor Moreau Adası* (1896), *Görünmez Adam* (1897), *Dünyalar Savaşı* (1898) gelişimini tamamladı ve 1929 yılında da Hugo Gernsback isimlendirdikten sonra tür hak ettiği değeri görmese de varlığını kabul ettirme yönünde ilerledi. Türe ismini veren Hugo Gernsback bilim kurguyu da şu şekilde tanımlamıştır:

“Bilim kurgu olarak demek istediğim Jules Verne, H. G. Wells ve Edgar Allan Poe tipi bir hikâye bilimsel gerçek ve ilahi bir bakış açısıyla iç içe büyüleyici bir romantizm... Bu harikulade hikâyeler sadece ilginç bir okuma deneyimi sunmakla kalmıyor aynı zamanda öğreticiler de... Bilgi veriyorlar... Bugünün biliminde resmedilen yeni maceraların yarın gerçekleşmesi hiç de imkânsız değil... Tarihsel ilgi alanına girecek birçok büyük bilim hikâyesi hâlâ yazılmaya devam ediyor... Gelecek kuşaklar, sadece edebiyatta ve kurguda değil, aynı zamanda ilerlemede de yeni bir yol izlediklerini gösterecek” (Gernsback’ten Akt. Erharat, 2020: 13).

Mary Shelley ve Edgar Allan Poe’nun bilim kurguya yaptığı katkılar göz ardı edilemeyecek kadar önemli olsa da türe en büyük katkıyı Jules Verne ve H. G. Wells yapmıştır. Bundan dolayıdır ki Arthur C. Clarke bu iki yazar için “bilim kurgunun en büyük iki ismi Jules Verne (1828-1905) ve Herbert George Wells’tir (1866-1946)” (Clarke, 2018: 7) yorumunu yaparken, Dorsay da bilim kurgu edebiyatının öncüleri için, “Edgar Allan Poe veya Nathaniel Hawthorne’in kimi öyküleri de bir ölçü de bilim-kurgusal nitelikler içeriyor. Ama kuşku yok ki bu türün iki öncü yazarı, Fransız Jules Verne ve İngiliz G.H. Wells’tir” (Dorsay, 1986: 198) yorumunu sunar.

Bilim kurgunun edebi bir tür olma süreci Hugo Gernsback'ın 1911 yılında “editörü olduğu *Modern Electrics* dergisinde bilimsel öngörülerini işleyen ve 27. Yüzyıl insanının gündelik yaşamını değiştiren, aralarında televizyon, radar, otomatik içecek dağıtım makineleri vb. teknolojik buluşların yer aldığı *Ralph 124C41+* başlıklı bir romanı makaleler halinde yayınlamasıyla başladı” (Baudou, 2005: 7). Dergide bilim kurgu üzerine yazılan ilk metinler hem bilimsel metin hem de edebi metin özelliği taşımaktadır. Gernsback, bilimsel olguları ve kavramları kullanarak öyküler kaleme almış ve bu öyküleri dergide yayınlamıştır. Gernsback sayesinde başlayan bilim kurgu dergiciliği ilerleyen dönemlerde çok daha dikkat çekici hâle gelmiştir. Bundan dolayı bilim kurgu dergilerinin türe sağladığı katkının incelenmesi önemlidir. Çünkü “bilim kurgunun bir kitle edebiyatına dönüşmesi, pulp magazinler ile mümkün olmuştur” (Roloff, SeeBlen, 1995: 43). 1926 yılında Hugo Gernsback tarafından *Amazing Stories* dergisi yayımlanmaya başlandı. Daha sonra 1929 yılında yine Gernsback tarafından *Science Wonder Stories* dergisi yayımlanmaya başladı. İlerleyen dönemlerde dergilerin sayısının artmasıyla birlikte Amerika’da ve İngiltere’de bilim kurgu hayran kulüpleri kurulmaya başlandı. Bilim kurgu dergilerinin doruk noktası ise 1930 yılında kurulan *Astounding Science Fiction* dergisinin editörlüğüne 1937’de John W. Campbell geçmesi ile yaşanmıştır.

“Dergi, hem kısa öyküleri hem de devamı varlı romanları içeriyor ve 1920’lerin ve otuzların magazin bilim-kurgularında özellikle hayal ürünü, düşsel hünerli aygıtlar (gadgets) aracılığıyla insanlığın eski düşlerinin gerçekleştirilmesi temalarını ağırlık verirken daha sonra Campbell’ın etkisi altında bilim-kurgu, geleceğin teknolojisinin sosyal hayata olası etkilerini de tematize etmeye başlamıştır” (Roloff, SeeBlen, 1995: 43).

Atilla Dorsay, bu dergilerinin önemini, “bilim kurgunun özgün, özgül ve popüler bir tür olarak belirmesi, 1926 yılında yayımına başlanan *Amazing Stories* dergisiyle olmuştur. Gernsback’ın kurduğu dergi, sonraki yıllarda Campbell’ın kurduğu dergi *Astounding Science Fiction* dergisiyle birlikte bir öncülük yapar” (Dorsay, 1986: 198) diyerek açıklar ve ekler: “*Astounding Science Fiction* dergisi; Ray Bradbury, Isaac Asimov, Arthur C. Clarke, Robert A. Heinlein gibi bilim kurgu yazarlarına olanak sağlamıştır” (Dorsay, 1986: 198). Baudou da “John W. Campbell ve başka yazarların itici

gücüyle, bilim kurgu, tematik yelpazesinin genişlemesine ve hayranlık uyandıran farklılığına paralel olarak, birinci devrimini yaşadı” (Baudou, 2005: 121) sözleri ile bu dergilerin önemini vurgular. Campbell’ın *Astounding Science Fiction* dergisi çatısı altında bilim kurguya kazandırmak istedikleri derginin yazarlarından biri olan Theodore Sturgeon’un “iyi bilim kurgu iyi edebiyattır. Bu önerme, ortalama okur ve ciddi eleştirmen, bilim kurguyu sadece, böcek-gözlü canavarların saldırılarından uzay kıyafetli ve lazer tabanlı kahramanlar tarafından kurtarılan metal sütyenli kızlarla ilişkilendirmeyi bırakana kadar, devamlı ve devamlı tekrar edilmeli (Theodero, 2019: 7) sözleriyle anlaşılabilir.

Bilim kurgu, pulp magazinler ile daha fazla kurgusal bir boyut kazanmış ve fantastikleşme yolunda ilerlemiştir. *Astounding Science Fiction* dergisiyle Campbell, bilim kurgunun eğlendirici tarafını ve boş vakitleri doldurmak için okunabilirliğini geride bıraktıracak, bir bölümü bilimsel birikimi olan yazarlardan oluşan kadrosuyla bunun önüne geçmek istemiştir ve başarmıştır. “Campbell bıkmadan usanmadan, bilimsel bir temeli olan yazarları tercih etmiştir, bu yazarların kendi alanlarında olup biten gelişmeleri bilgi biçiminde bilim kurgu aracılığıyla okurlarına aktarabilecek yetenekte olmaları gerektiğini vurgulamıştır” (Roloff, SeeBlen, 1995: 49). Roloff ve SeeBlen’in vurguladığı gibi Campbell yazarlardan, yaşadıkları dönemdeki gelişmeler üzerine yazmasını istemiştir. Çünkü “bilim kurgu gelecek hakkında olduğu kadar yazıldıkları dönem hakkında da söyleyecek şeyleri olduğu kabul edilen bir gözlemdir” (Kunzur, 2019: 9). *Astounding Science Fiction* dergisinin etkisiyle bilim kurgu “1938 ve 1950 yılları arasında ‘Altın Çağ’ olarak nitelendirilen bir dönem yaşanmıştır” (Erharat, 2020: 5).

Bilim kurgunun bir edebi tür olarak kabul görmesi, yeni bilim kurgu dergilerinin çıkmasını hızlandırmıştır. Yeni çıkan dergilerin sayıları yükselmeden önce, 1939 yılından 1945 yılları arasında yaşanan II. Dünya Savaşı bilim kurgu dergilerinin yayınlanmasını bir dönem duraklatmıştır. Örneğin, “İngiliz bilim kurgu *Tales of Wonder* dergisi kâğıt yokluğu nedeniyle, 1942 yılında yayınına durdurmuştur” (Baudou, 2005: 48). Savaştan bir yıl sonra “1946’da dergi sayısı sadece 8’di: *Astounding Science Fiction*, *Amazing*, *Fantastic*, *Thrilling Wonder*, *Starling*, *Weird Tales*, serüven dergisi *Planet Stories* ve

Famous Fantastic Mysteries'in yeni basımı. 1949'da bu sayı 17'ye, 1953'te 30'a ulaştı” (Roloff, SeeBlen, 1995: 46).

19. yüzyılın ikinci yarısında Jules Verne ve H. G. Wells edebiyatta bilim kurgu alanında, 21. yüzyılda dahi eskimeyecek, değeri gün geçtikçe yükselecek eserler vermiş olsalar da 1920’li yıllarda; bazı sayfalarında bilim kurgu öykülerine yer veren dergiler nedeniyle 1940’lı yıllara kadar hak ettiği statüye yerleşememiştir. 1937 yılında John W. Campbell’in *Astounding Science Fiction* dergisinin editörlüğünü yapmaya başlaması ve derginin bilim kurgu vizyonunu dönemin bilim eğitimi almış yazarlarıyla düzenlemesi sayesinde bilim kurgu türü, edebiyat alanında hak ettiği değeri görmeye başlamıştır. Bu dergide yer alan üç önemli isim olan Robert A. Heinlein (1907 – 1988), Isaac Asimov (1920 -1992) ve Arthur C. Clarke (1917 – 2008) bilim kurgu edebiyatının Jules Verne ve H. G. Wells’ten sonraki modern dönemde en büyük yazarları olarak gösterilir.

1.1.2.3. Sinema ve Bilim Kurgu İlişkisi

Dünya üzerindeki ilk film gösterimi, Lumiere Kardeşler tarafından 28 Aralık 1895 Cumartesi günü Fransa’nın Paris şehrinde Boulevard des Capucines 14 numarada bulunan Grand Otel’in alt kısmındaki Grand Cafe’de yer alan Salon des Indiens’de halka açık olarak yapılmıştır. “Halka açık yapılan bu ilk gösteriyi daha sonra sinema tarihçileri, 20. yüzyıla damgasını vuran sinemanın başlangıç tarihi olarak benimsemişlerdi (Teksoy, 2005: 13). Bu gösteriye ilk bilim kurgu filmini çeken George Melies de katılmıştı. Melies gösterinin ardından büyük bir şaşkınlık geçirmiştir. Rekin Teksoy Melies’in kendi kalemiyle yazdıklarını aktarmıştır. Melies’in yazısı şu şekildedir:

“Benim ve öteki çağrılıların karşısında projeksiyonlar için kullandığımız perdeye benzer bir perde vardı. Bir süre sonra perdeye Lyon'daki Bellecour Alanı'nı gösteren bir fotoğraf yansıtıldı. Yanımda oturana, 'Bizi bunun için mi çağırdılar buraya, on yıldır ben de aynı şeyi yapıyorum' diyordum ki, birden bir arabayı çekmekte olan bir at üstümüze doğru gelmeye başladı, onu başka arabalar, insanlar, kısaca sokağın kargaşası izledi. Gösteri herkesi şaşırtmıştı, hepimizin ağzı açık kalmıştı” (Teksoy, 2005: 13).

Sinema gibi bir buluş, insanları durağan olanı izlemekten, hareketli olanı izlemenin zevki ile buluşturmuştur. Melies, kendisinin kullandığı projeksiyon perdesini bu salonda görmüştü ve o da durağan bir görüntü izleyeceğini düşünmüştü. Perdedeki yeniliğin hareketli görüntü olması hem izleyiciyi hem de Melies'i heyecanlandırdı. “Melies'in sinemaya katkısı sinemayı fotoğrafın bir uzantısı olmaktan kurtarması, sinema hilelerini bulması, tiyatronun olanaklarını sinemaya getirmesi ve filmin uzunluğunu ortalama bir dakikadan on beş, yirmi dakikaya çıkararak, öykülü filmin öncülüğünü yapmış olması” (Teksoy, 2005: 37-38) sinema sanatının günümüze kadar olan yolculuğunu başlatmıştır.

Nijat Özön, *Sinema ve Televizyon Terimleri Sözlüğü* adlı eserinde sinemayı, “herhangi bir hareketi düzenli aralıklarla parçalara bölerek bunların resimlerini belirleme ve sonra bunları gösterici yardımıyla karanlık bir yerde, bir ekran veya perde üzerinde yansıtarak hareketi yeniden oluşturma işi” (Özön, 1981: 269) olarak tanımlar. Sinemanın birçok sinema kuramcısı ve akademisyen tarafından tanımlaması yapılmıştır. Oğuz Adanır sinemayı, “düşleyen insanlara yeryüzünde başka düşleyen insanların bulunduğunu haber veren en güzel ve önemli araçlardan biridir (Adanır, 2012: 44) şeklinde tanımlamış ve “sanatçı hangi türden olursa olsun, sahip olduğu malzeme ve içeriğe bir biçim vermek zorundadır. Bu noktada da geçmişten ya da tarihten, daha önceki metinlerden ve anlatılardan yararlanmak zorundadır” (Adanır, 2012: 56) tanımıyla ise sanatçının önemini vurgulamıştır. Akşit ve Favaro sinemayı “modern bir icat olarak sinema; bedeni, zamanı ve mekânı, filmsel olanaklar olan optik ve kurguyu kullanarak yeniden işlemektedir” (Akşit, Favaro, 2021: 83) olarak tanımlarken; Serarslan ise “sinema bir taklit/mimesis sanatı olduğundan, kurmaca dünya ile özdeşleştirmek suretiyle izleyicisinin bilinçaltına hitap eder. Sinema bu yönüyle ideolojik işlevli kullanıma çok uygun bir sanat ve kitle iletişim aracı olarak kitlelerin günlük hayatındaki yerini alır” (Serarslan, 2020: 140) tanımıyla sinemanın, bir kitle iletişim aracı olma yönüne vurgu yapmıştır. Özön bir başka sinema tanımında “sinema, en yeni araç ve gereçlere dayandığından, bunların yapımına, uygulamasına, gelişmesine bağlı olarak bir teknoloji; filmin üretilmesindeki özelliklerinden dolayı bir endüstri; bu ürünün sürümündeki

özelliklerinden ötürü de bir tecim dalıdır” (Özön, 2008: 9) sözleriyle sinemanın bir ticaret dalı olduğuna değinmiştir.

“Sinema bir sanattır; oysa bu sanatın varolabilmesi için temelinde sinemasal ürünün (filmin) bir meta sayan, imal eden ve pazarlayan bir sanayinin bulunması gerekiyor. Öte yandan sinema, bir sanayi olarak, özelliklerinden dolayı kendi ekonomik kurallarını kendi kurup kendi değerlendirmelidir” (Scognamillo, 1994: 27).

Sinemanın tanımlanmasında, sinemanın ticari ilişkileri ele alındığı gibi sinemanın bir propaganda aracı olarak da birçok tanımı bulunmaktadır. Sinemanın bir kitle iletişim aracı olması ve sinema filmlerinin çekildiği dönemden ayrı olarak ele alınmamasının gerekliliği; bilim kurgu filmlerin de Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasındaki Soğuk Savaş, Uzay Yarışı gibi dönemlerde propaganda aracı olarak kullanılması, çalışma kapsamında sinemanın bir propaganda aracı olarak tanımlanmasını gerekli kılmıştır.

Sinemanın bir propaganda aracı olarak kullanılmasının nedeni ise “okur-yazarlık gerektirmemesinin yanında ucuzluğuyla da sosyo-ekonomik düzeyi düşük kitlelerin/ayaktakımının eğlence aracı olma özelliği taşımasıdır” (Serarslan, 2020: 140). Sinema; yazılı ve resimli broşürlere, billboardlara, kitaplara kısacası yazılı ve resimli tüm medyalara oranla, anlatmak istediğini hem sesli hem görsel olarak hikâyeler aracılığıyla kitlelere anlatabilmesi açısından en güçlü propaganda araçlarının başında gelir. “Sinema bir propaganda aracıdır: Sinema, görüntülerin ve sesin istenildiği gibi kullanılabilmesi olanağı taşıdığından bunun sağladığı inandırıcılık, kandırıcılık ve etkililikten dolayı propaganda araçlarının en güçlüsüdür” (Özön, 2008: 8).

Fransız düşünür ve sosyolog Jean Baudrillard, “sinemanın gücü sınaî ve askerî araçların gücüne eşit, hatta onlardan daha büyüktür. Sinemanın gücü Pentagon’la, hükümetlerin gücüne eşit, hatta onlardan daha büyüktür” (Baudrillard, 2016: 89) tanımıyla sinemanın dünyanın en güçlü ordusu olan Amerikan ordusundan daha güçlü olduğuna vurgu yapmıştır. Tarihçi Marc Ferro da “sinema bir sanat konumuna yerleştiğinde dalın öncüleri temsil perdesi altında fikir aşıl原因 ve yüceltmelerde bulunan

filmler, belgeseller ya da kurgular (fictions) aracılığıyla, tarihe müdahalede bulundular” (Ferro, 2017: 17) şeklindeki sözleriyle sinemanın, tarihi nasıl yeniden kurguladığını dile getirerek, bu alanın bir propaganda aracı olarak kullanımına işaret etmiştir. Ryan ve Kellner da sinemayı, “sinemada yatan politik çıkarlar son derece güçlüdür, sosyal gerçekliğin şu ya da bu şekilde inşa edilmesine zemin hazırlayan psikolojik duruşları, dünyanın ne olduğuna ve ne olması gerektiğine ilişkin ortak düşünceyi yönlendirerek toplumsal kurumları ayakta tutan daha geniş bir kültürel temsiller sisteminin parçasıdır” (Ryan, Kellner, 1997: 38) şeklinde tanımlayarak, sinemanın politika çevresinde şekillenen bir araç olduğunu vurgulamıştır.

Sinemanın bir film türü olan, bilim kurgu sinemasını Roloff ve SeeBlen “bilim kurgu başlangıçtan itibaren insanın ağzını hayretten açık bırakacak film hilelerinin türüdür; ‘olanaksız olanı’ canlandırıp gösteren ve doğa yasaların bol bol hayal gücüyle yoğurarak kullanan sinemadır” (Roloff, SeeBlen, 1995: 127) şeklinde tanımlar. Dorsay ise, bilim kurgu filmleri için “bize, geleceğimiz, insanlığın geleceği için düşünme fırsatı verir” (Dorsay, 1986: 200) yorumunu yapar. Nijat Özön ise bilim kurgu sinemasını, “bilimin bugünkü verilerine dayanılarak insanların ilerideki yıllarda gerçekleştirebilecekleri şeyleri hayal etmek, kestirmek, önceden bilmek yoluyla yapılmış filmidir. Yani bundan on, yirmi, yüzyıl sonra, bilimin ve teknolojinin gelişmesiyle gerçekleştirilebilecek şeyleri bugünden kestirmek de bilim kurgu filmlerinin konusudur” (Özön, 1972: 180) şeklinde tanımlar. Kaplan ve Ünal da “bilim kurgu bize, sinemacının hayal gücüne bağlı olarak bir gelecek tasavvuru sunar” (Kaplan, Ünal, 2011: 1) tanımını yapar. Akşit ve Favaro ise “bilim kurgu sinemasında çoğunlukla, akılcılığın ve bilimin, kapitalist sistemle bütünleşik bir halde, rekabete dayalı ve yıkıcı eylemlere yol açan devletler ya da şirketler üzerinden yansıtıldığı görülür” (Akşit, Favaro, 2021: 169) tanımıyla bilim kurgu sinemayı kapitalist sistem üzerinden tanımlarken, Özden de bilim kurgu sinemasını, “bir tür olarak bilim kurgu filmleri her tarihsel dönemde toplum üzerine söylenebilecek şeyler için uygun kültürel dışavurum ortamları olmuşlardır” (Özden, 2004: 222) şeklinde tanımlar. Türün toplumsal ve dönemsel olandan ayrı düşünülemeyeceğini vurgular. Roloff ve SeeBlen, yaptığı başka bir tanımda “bilim kurgu sinemasının tarihi, ‘yazınsal’ bilim kurgunun sadece ‘illüstrasyonu’, salt filmsel bir

gösterimi, hatta daha da öteye, edebiyatın yüzeyselleştirilmiş bir yansıması olma tehlikesiyle döşeli bir yoldan gelişmiştir” (Roloff, SeeBlen, 1995: 128) diyerek bu film türünün edebiyat ile olan ilişkisine ve edebiyattan hareketle geliştiğini belirtmiştir.

Bilim kurgu sineması tarihi, George Melies’in 1902 yılında çekmiş olduğu *Ay’a Seyahat* filmi ile başlamıştır. Film bir Fransız yapımıdır. Melies filmi, Jules Verne’in *Dünya’dan Ay’a* (1865) ve Herbert George Wells’in *Ay’daki İlk İnsanlar* (1901) adlı romanlarından esinlenerek yazmıştır. 1907 yılında Melies, Jules Verne’in bir başka eseri olan *Denizler Altında 20.000 Fersah* romanını sinemaya uyarlamıştır. 1909 yılına gelindiğinde ise bir İngiliz yapımı olan *The Airship Destroyer* filmi yönetmen Walter Booth tarafından çekilir, film 7 dakikadır. Film, İngiltere’nin Londra şehrine saldıran esrareniz hava araçlarının saldırıları üzerine kuruludur. Bu araçlar “bütün silahlara, hatta zırhlara ve tahkim edilmiş sığınaklara karşı korunmalı ve bunlardan üstün oldukları anlaşılan bu makineler sonunda genç bir bilim adamının bulduğu uzaktan komutalı torpillerle imha edilirler” (Roloff, SeeBlen, 1995: 132). Filmin yönetmeni Walter Booth da Melies gibi bir sihirbazdır ve film içerisinde hileler kullanmıştır.

İlk dönem bilim kurgu sinemasına, Danimarka sineması da iki sessiz film ile katkı sağlamıştır. İlk Danimarka yapımı film 1916 *Verdens Undergang* filmidir. Filmin yönetmenliğini ise August Blom yapmıştır. Filmin hikâyesi Otto Rung’a aittir. Film, “bir kuyruklu yıldızın gezegenimize yakın yaptığı bir geçiş sırasında dünya genelinde yarattığı felaketler zincirini anlatır” (Çoker, 2005: 22). I. Dünya Savaşı sırasında gösterime giren film birçok kişi tarafından izlenilmiştir. Danimarka yapımı ikinci filmde yine I. Dünya Savaşı sırasında çekilmiştir ve savaşa tepki niteliği taşımaktadır. Filmin adı *Himmelskibet* olarak kayıtlara geçmiştir. Filmin yönetmeni Holger-Madsen’dir Hikâyesi ise Sophus Michaelis ile Ole Olsen’e aittir. *Himmelskibet* Film,

“Profesör Planetarios adındaki bilim insanının Mars’a yaptığı yolculuk ve orada keşfedeceği beyaz cübbeli, etyemez, gizemli bir ırkın hikâyesini anlatmaktadır. Mars’taki bu ırktan çok etkilenen Planetarios, dinini değiştirip savaş ve şiddete karşıtlığın temsilcisi Pasifizm’e geçiş yaparken, dünyaya bu mesajı yaymak için geri dönecektir” (Çoker, 2005: 22-23).

Bir diğerk ilk dönem bilim kurgu örneğ i ise 1921 yılında İtalya'dan gelmiştir. 1921 yılında çekilen *The Mechanical Man* filmi André Tapu tarafından yazılmış ve yönetilmiştir. Film bir bilim insanının uzaktan kontrol edilebilen insanüstü bir robot yapmasını ele alır.

Bilim kurgu sinemasının sessiz dönemine Sovyet Rus sineması da katkılar sağlamış ve eser kazandırmıştır. Bu eser 1924 yapım yıllı *Mars Kralçesi: Aelita* filmidir. Filmin yönetmenliğini Yakov Protazanov yaparken. Hikâyesini ise Fedor Ozepi ve Alexei Tolstoy yazmıştır. *Aelita*, Alexei Tolstoy'un aynı isimli romanından uyarlanmıştır. *Mars Kralçesi: Aelita*, "kübist resim ile plastiğ in öğelerini sinemaya taşımakla ünlüdür. Ayrıca bilim-kurgunun o günler için bir eğlence aracı olarak bir araya getirmesi gereken her şeyi mükemmel bir dengede birleştirdiğ i için, dönemin en popüler filmlerinden biri olmuştur" (Roloff, SeeBlen, 1995: 151).

Hem sessiz dönem bilim kurgu sinemasının hem de sinema tarihinin en önemli filmlerinden biri Alman dışavurumcu sinemasından gelmiştir. Bu film 1927 yılında Fritz Lang tarafından çekilen *Metropolis* filmidir. *Metropolis* filminin hikâyesi, Lang'ın eşi Thea von Harbou'un aynı isimli kitabından alınmıştır. Film kapitalizme ve üretim sistemlerine bir başkaldırıdır ve işçi sınıfının emeklerinin sömürülmesi, işçilerin mekanikleştirilerek çalıştırılmasına değ inir. "Metropolis, sömürünün ve makineleşmenin egemen olduğ u geleceğ in toplumunda sınıflar arasındaki çelişkiyi vurgular. Film, yıllarca önceden, sanki 20. yüzyıl sonlarında büyük sermayenin gündeme getirdiğ i küreselleşme aldatmacasını öngörür" (Teksoy, 2005: 164). Dorsay da *Metropolis* için "Lang, emekle sermayeyi çocuksu biçimde barıştıran ilkel mesajına karş ın, görsel ve teknik yönden günümüzde bile aşılmamış bir üstün-yapımı gerçekleştirmiştir" (Dorsay, 1985: 66) yorumunu yapar. Film içerisindeki bir diğerk önemli nokta ise Metropolis şehrinin özel olarak tasarlanmış olmasıdır. Genel planlarda şehrin görüldüğü sahnelerde, şehrin yüksek binalardan oluştuğ u ve fütürizmin rengi olan gri ile bezenmiş olduğ u görülür. "Metropolis döneminin çok ötesinde bir uzay şehri olarak tasarlanacak, Joh Fredersen'in Metropolis'i yönettiğ i karargâh, Pieter Brueghel'in 1563 tarihli 'Babil Kulesi' tablosundan esinlenecektir" (Çoker, 2005: 31). Filmdeki bu fütüristik kent "gözden kaçmayacak

şekilde filmin de çekildiği Los Angeles idi. Ama aslında felaket sonrasındaki ya da küresel ekonominin çöküşü ardındaki geleceğin herhangi bir küresel ve çok kültürlü şehrini de temsil edebilir” (Kellner, Best, 2007: 140).

Fritz Lang’ın bir diğer önemli bilim kurgu türündeki filmi ise 1929 yapımlı *Ay’daki Kadın*’dır Filmin hikâyesi *Metropolis* filminde olduğu gibi Fritz Lang ile eşi Thea von Harbou’a aittir. Bu filmin önemi ise bilim kurgu ve bilim kurgu türünün öngörüsü doğrultusunda açıklanabilir. *Ay’daki Kadın*’da “çok aşamalı roketin (roket yakıtı, roket motoru, fırlatma vb.) içinde olduğu roket yolculuğunun temel prensipleri ilk defa büyük kitlelerle paylaşılacaktır. Filmdeki “teknolojik inandırıcılık, roket teknolojisi ve astronot mühendisliğinin öncüsü fizikçi Hermann Oberth’in danışmanlığında gerçekleşmiş olmasıdır” (Çoker, 2005: 36-37). Fritz Lang’ın başarılı yapımları Nazi Almanyası’nın da dikkatini çekmişti. Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanı olan Joseph Goebbels, Lang’ın “kendisine yeni rejimin resmi sinemacısı olması için yaptığı öneri yaptığını ve bunu kabul etmediği için de Almanya’yı terk etmek zorunda kaldığını anılarında anlatmıştır” (Dorsay, 1985: 68).

Bilim kurgu sinemasının sessiz dönem eserlerine bakıldığında yapımların farklı ülkelere ait olduğu görülürken 1930’lu yıllara gelindiğinde, Avrupa’da faşizmin yükselmesi, tüm Avrupa sinemasını etkilediği için savaş öncesi ve savaş sonrası dönemde bilim kurgu sinemasında 1930’lu yıllar ile 1940’li yıllar durgunluk içinde geçmiştir. Yarımbaş bu dönem için “bilim kurgu sinemasının sessiz yıllarına göre hem nitelik hem de nicelik yönünden pek üretken olmadığı kısır bir döneme karşılık gelir. Bunun en önemli sebebi, sinemanın İkinci Dünya Savaşı’nın etkisi altında bulunmasıdır” (Yarımbaş, 2021: 19) yorumunu yapar. Sevinç ise “Büyük Buhran olarak adlandırılan mali kriz tüm ülkeleri etkilemiş, sinema sektörü de bu krizden etkilendiği için daha az ve küçük bütçeli filmler yapılmıştır. Bu nedenle 1930 – 1950 yılları arası sinema için verimsiz bir dönem olmuştur” (Sevinç, 2019: 67) yorumunu sunar. Yine Yarımbaş, “bilim kurgu sineması için savaşın teknik ve toplumsal etkilerinin fazlasıyla hissedildiği, sinemanın propaganda yönünün ön plana çıktığı bir dönem olarak nitelendirilebilir. Bilim kurgu sineması bu yıllarda, sessiz dönemdeki üretkenlikten ve deneysellikten uzak bir

süreç yaşamıştır” (Yarımbaş, 2021: 30) yorumunu sunarken, Çoker de bu konuda “nazizm, Avrupa’da faşizmin hortlamasına ve bununla bağlantılı olarak insanlığın ikinci bir Dünya Savaşı’nın yolda olduğu fikrine kapılmasına sebep olacaktır. Böyle bir dönemde bilim ağır savaş sanayi üretiminin maşası olacak, sanat ise devletlerin propagandası için kullanılacaktır” (Çoker, 2016: 41) yorumunu yaparak sanatın ideolojik olarak kullanılmış olmasını vurgular. 30’lu ve 40’lı yıllar durgun geçse de bu dönemde de bilim kurgu sineması adına önemli eserlerde verilmiştir.

Bu filmlerin en önemlilerinden biri 1930 yapım yıllı yönetmenliğini David Butler’ın yaptığı *Just Imagine* filmidir. Film, hem müzikal hem de bilim kurgu türündedir. “New York’ta geçen film 1880’de, 1930’larda ve o güne göre gelecek zaman olan 1980’lerde geçer. Olayların sonuncusunda insanlar, isim yerine numaralarla belirlenirler. Herkesin bir numarası, bir uçağı vardır ve bu uçakla Mars’a kadar gidilebilmektedirler. Tehlikeli olmaktan çok çılgın bir gezidir bu” (Roloff, SeeBlen, 1995: 171-172). Amerikan sineması eğlenceli bir film yapsa da Avrupa sinemasın bu dönemde I. Dünya Savaşı’nın etkisinde kaldığı görülür. Alman yönetmen Harry Peel tarafından 1934 yılında çekilen *Der Herr der Welt* (Dünya’nın Efendisi) filmi, çılgın bilim adamı ve robot teması etrafında gelişir. Ölüm ışınları ile bezenmiş robotlar dünyayı ele geçirmeye çalışır ve bilimin yıkıcı etkisi bu filmde görülür. Savaşın yıkıcı etkisi üzerine kurulmuş bir diğer film ise 1933 yılında William Cameron Menzies tarafından çekilen *Things to Come* (Gelecek Şeyler) filmidir. Film, H. G. Wells’in *The Shape of Things to Come* 1933 (Gelecek Şeylerin Şekli) romanından hareketle çekilmiştir. Film, İngiltere’nin Londra şehrinde 1940’larda başlar ve ilerleyen süreçlerde 2036 yılına kadar gidilir. Film, savaşın ve bilimin yıkıcı yüzünü gösterdiği gibi bilimin insanlık için kullanılabileceğini de vurgular, yeni bir toplum inşasını dile getirir. 1936 yılında ise *Cosmic Voyage* (Kozmik Yolculuk) Sovyet yönetmen Vasili Zhuravlov tarafından çekilmiştir. Film, 1946 yılında Sovyetler Birliği’nin uzay programı ile Ay’a seyahat etme macerasını anlatır. Kozmonotlar Ay’a gidip başarılı bir keşfin ardından Dünya’ya geri dönerler. 1938 yılında ise Ford Beebe ve Robert F. Hill *Mars Attacks the World* (Mars Dünya’ya Saldırıyor) filmini yapmıştır. Film, 10 bölümlük *Flash Gordon* dizisinin de uzun metrajlı filmidir. Mars’tan gönderilen büyük bir ışın dalgası Dünya’ya çarparak Dünya atmosferini bozuma

uğrattır. Filmde, Flash Gordon ve dostları savaşmak için Mars'a gider. Film, "galaksiler arası yolculuk teması üzerinden kötülüklerle dolu bir gezegende barışı sağlamaya çalışan bir kahramanın öyküsü anlatılır. Kahraman, aslında Avrupa'da yükselen faşizmle mücadele eden Amerika'yı temsil eder" (Yarımbaş, 2021: 21).

1950'li yıllara gelindiğinde ise bilim kurgu sinemasında Amerika Birleşik Devletleri'nin üstünlüğü net bir biçimde fark edilir. Bunun nedeni, II. Dünya Savaşı'nın Avrupa genelinde çok büyük bir yıkıma neden olmasıdır. Kendi toprağında bir sıcak savaşa girmeyen Amerika ise diğer ülkelerden üstün bir biçimde savaştan çıkmıştır. 1950'li yılların öncesinin ve sonrasının bilim kurgu sineması için önemini ve Amerikan sinemasının bu tür özelindeki üstünlüğünü Çoker, "ilk yarım yarım yüzyıl aslında bilim kurgu sinemasının yani bu alt kategorinin, ortaya çıkışı, emeklemesi ve hayatta kalma mücadelesidir. 20. yüzyılın ikinci yarısı ise tamamı ile kültür emperyalizmi adı altın ABD'nin üstünlüğünü dünyaya kabul ettirme savaşına dönüşecektir" (Çoker, 2016: 74). şeklinde açıklar.

"Bilim kurgu filmleri çoğunlukla bir ideolojinin savaş aracı olarak kullanılmıştır. Bu en yoğun şekilde Amerikan sinemasının 1950-60'lı yılları arasında görülmektedir. 1945-55 arasındaki Soğuk Savaş, Berlin ablukası (1948), McCarthy'cilik (1950), Kore Savaşı (1950) ile daha da yoğunlaşmıştır. İlk uçan dairelerin ABD'de 1947'de görülmeye başlanması ve 1950'lerde çoğalması bir rastlantı olarak görülmemektedir" (Onur, 2012: 69).

50'li yıllarda Hollywood'da yapılan bilim kurgu filmleri B filmlerinin başını çekmiştir. O dönem bilim kurgu filmleri konu bakımından oldukça zengin bir dönem içerisinde. Bu konular, Soğuk Savaş, İkinci Dünya Savaşı, Roswell Kazası ve nükleer tehliktir. "Hollywood'un kimi öncü niteliklere sahip 50'li yıllardaki siyah-beyaz bilim kurgu filmleri furyasından türün B filmleri, bir deneme görevi gördüler" (Onur, 2012: 100). Roloff ve SeeBlen bu dönemi, "filmlerin içinde sadece tek bir olay bilim kurgu özelliğini oluşturan olay gerçeklikten, reel dünyadan, bildik nesnel yasalardan bağımsız var olur: Ay'a seyahat, UFO'ların saldırısı, uzay kökenli canavarların ya da mahlukatın yeryüzüne inmesi türünden bir olaydır bu" (Roloff, SeeBlen, 1995: 210) şeklinde

değerlendirir. Bu dönemde yaşanan siyasi ve toplumsal olaylar bilim kurgu sinemasını içeriği şekillendirmiştir. “İki kutuplu dünyanın yarattığı politik gerilim topluma yansıdığı gibi sinemaya ve bilim kurguya da yansımıştır. Öyle ki SSCB ve ABD arasındaki rekabet ve paranoya dönemin birçok filminde temel sorunsal olarak karşımıza çıkmıştır” (Yarımbaş, 2021: 23). Bu dönemde istilacılar ya UFO ya da Sovyetler olarak resmedilir. Bu filmlerin en önemli örneği, 1956 yapım yılı Don Siegel’in yönettiği *Invasion of the Body Snatchers* (Beden Kemiricilerin İstilas) filmidir. Film Amerika’nın küçük bir kasabasının Dünya dışından gelen uzaylı bitkilerin insanları ele geçirerek onların yerine geçmesini anlatır. Film hem Roswell olayı hem de Komünizm karşıtlığı perspektifinden incelenebilmektedir. Bir diğer önemli film ise 1951 yılında Robert Wise tarafından çekilen *The Day the Earth Stood Still* (Dünya’nın Durduğu Gün) filmidir. Film ABD ve SSCB arasında yaşanan Soğuk Savaş’ın nükleer silahlanmanın başladığı ilk günlerinde geçer. Dünya dışında insan benzeri varlıklar, Dünya’ya gelirler, gelme amaçları ise insanların barış içinde yaşamalarının gerekliliğini dile getirmektir. Bu dönemin diğer önemli filmleri ise *Destination Moon* (1950), *The Flying Saucer* (1950), *The Thing From Another World* (1951), *The Man from Planet X* (1951), *Invader from Mars* (1953), *Godzilla* (1954), *Forbidden Planet* (1956), *Warning from Space* (1956), *Earth vs. Flying Saucers* (1956), *Road to the Stars* (1957) gösterilebilir. 1950’li yıllarda “istila filmleri hızla yaygınlaşmışlar; uzaya yolculuk filmleri uzun süre istila filmlerinin popülerliğine ulaşamamışlardır” (Roloff, SeeBlen, 1995: 213-214).

Bilim kurgu sineması 1950’li yıllarda birçok film üretilmiştir ve bu dönem bilim kurgu sinemasının altın çağı olarak birçok otorite tarafından belirtilmiş olsa da tür henüz gelişimini sürdürmeye devam etmektedir. 60’lı yıllarda, “*The Time Machine* (Zaman Makinesi, 1960), dönemin atmosferini başarıyla kurgulayan politik bilim kurgu *Fail-Safe* (Mutlak Savaş, 1964), nükleer korkuyu konu alan distopik bilim kurgu *Panic in Year Zero* (1962) ve Çek bilim kurgusu *Ikari XB 1* (1963)” (Yarımbaş, 2021: 26) gibi filmler bilim kurgu sinemanın öne çıkan yapımları olarak sıralanabilir. Fransız Yeni Dalga akımının önemli yönetmenlerinden Jean Luc Godard, *Alphaville* (1966) filmiyle François Truffaut ise *Fahrenheit 451* (1966) filmiyle 60’lı yılların bilim kurgu sinemasına katkı yapmıştır. 60’lı yılların önemli bilim kurgu filmlerinden bir de *Planet of the Apes*

(Maymunlar Cehennemi – 1968) filmidir. Film, Franklin J. Schaffner yönetmenliğinde çekilmiştir. Dört astronotun kazara başka bir gezegene düşmelerinin hikâyesini anlatır. Hiper uzay uykusunda olan astronotlar uyandıklarında, dünya zamanıyla 2673 yıl ileride olduklarını, aslında zaman kaymasıyla Dünya'nın ileri bir tarihine ışınlandıklarını fark etmezler. Kazadan sonra sağ kalan üç astronot filmin ilerleyen zamanlarında aslında nükleer savaş sonrası yok olmuş ve maymunların evrim geçirerek gezegenin hâkimi olduğu Dünya'ya geldiklerini anlarlar.

Bilim kurgunun sinemada bir tür olarak kabul görmesi, Stanley Kubrick'in *2001: Bir Uzay Destanı* ve George Lucas'ın *Yıldız Savaşları* film serisiyle gerçekleşir. Bu iki yapımın ve türe çağ atlatma durumu filmlerin sahip olduğu görsel yenilikler ve sinemanın imkânlarının kullanımı ile ilgilidir. 1968 yılında izleyiciyle buluşan *2001: Bir Uzay Destanı* filminin senaryosuna katkı sağlayan bilim kurgu edebiyatı yazarı Arthur C. Clarke, projenin ekstrem oluşunu, “Stanley daha ihtiraslı bir tema arıyordu. İnsanın evrendeki yeri hakkında bir film yapmak istiyordu. Bu türden projeler eski ya da yeni ekoldeki öncü stüdyolarda bile kalp krizi geçirtebilecek nitelikteydi. Bugün bile, Hollywood'un bu projeyi kabul ettiğini hayal etmek çok zor” (Clarke, 2019: 14) sözleriyle açıklarken; Roloff ve SeeBlen de *2001: Bir Uzay Destanı* filminin başarısının bilim kurgu sinemasına olan etkisini edebiyat ve sinema ilişkisinden hareket ile açıklar: “Film yapımcılarının bundan böyle edebiyattaki bilim kurgu üretimine daha çok önem vermelerine yol açmıştır. 70'li yıllar bilim kurgu türünde deneyler yapıldığı dönemdi; bu deneyler, zaman zaman gişe felaketlerine de yol açacaktı ama herkesin akıllı fikri bilim kurgu edebiyatı gibi ciddi ve önemli olabilmekteydi” (Roloff, SeeBlen, 1995: 316-317). İki yapımında gişe elde ettiği başarı da bu iki film neden bilim kurgu sineması için birer mihenk taşı konumunda olduğunu doğrular niteliktedir. Stanley Kubrick 12 milyon dolara *2001: Bir Uzay Destanı* filmini çekmiştir ve \$56,715,371¹ dolar hasılat elde etmiştir; George Lucas ise 11 milyon dolara *Yıldız Savaşları* serisinin ilk filmini çekmiş ve dünya çapında \$775,398,007² dolar hasılat elde etmiştir.

¹ https://www.boxofficemojo.com/title/tt0062622/?ref=bo_se_r_1

² https://www.boxofficemojo.com/title/tt0076759/?ref=bo_se_r_1

Bundan sonraki süreçte ise bilim kurgu filmlerine görsel yapım gözüyle bakılacak ve büyük bütçeler ayrılacaktır. 80’ler sonrası:

“Bilim kurgu türünün sinemasal, yazınsal ve grafik yanı üzerinde ağırlıkla durulmuştur. Bu durum, bilim kurguda, görüntüsel, resimsel yanın, yazınsal (edebiyat) yanına üstünlük sağladığının bir kanıtı olarak değerlendirilebilir ya da en azından yazınsal bilim kurgu ile görselleştirilmiş bilim kurgu arasında, geçmişte eşi örneği görülmemiş bir yer değiştirme ilişkisinin geliştiğini ileri sürmemize olanak verir. (Roloff, SeeBlen, 1995: 48).

Çalışmanın bu bölümünde bilim kurgu sinemasını ilk dönem filmlerinden hareket ile bilim kurgu sineması için önem arz eden filmler belirtilmiş, bilim kurgunun sinema literatüründe bir tür olarak kabul görme sürecine kadar bilim kurgu sineması incelenmiştir.

1.1.3. Bilim Kurgu Sinemasının Temel Öğeleri

Çalışmanın bu bölümünde bilim kurgu sinemasının temel öğeleri olan, türün alt türleri ve temaları açıklanarak incelenecektir. Alt türler ve temalar, bilim kurgu filmlerinin yapıldığı dönemdeki toplumsal, siyasal, ideolojik, ekonomik, teknolojik psikolojik olgular ve olaylar doğrultusunda gelişim gösterirken, bilim kurgu filmlerinin incelenmesini ve sınıflandırılmasını da kolaylaştırır. Alt türlerin ve temaların açıklanmasının önemi ise bilim kurgu türünün ayrışık bir tema ve alt tür yapısına sahip olmasındandır. İncelenecek olan alt türler ve temalar, çalışmanın kapsamını oluşturan, sömürgecilik, direniş ve koloni hareketi olguları ile bağları olan alt türler ve temalardır.

1.1.3.1. Bilim Kurgu Sinemasının Alt Türleri

Çalışmanın bu bölümünde bilim kurgu sinemasının alt türlerinden olan, askerî bilim kurgu, kıyamet sonrası, sert bilim kurgu, siberpunk, uzay operası, ütopya ve distopya bilim kurgu alt türleri tanımlanacaktır. Alt türlerin net bir biçimde anlaşılabilmesi için alt tür kavramının anlaşılması gereklidir. Abisel tür kavramını, “ortak özellikler gösteren varlıkların ya da nesnelerin, sınıflanıp belirli başlıklar altında bir araya getirilmesiyle oluşan gruplar” (Abisel, 2017: 27) şeklinde açıklarken Decherney, türü

“hikâye anlatımını tek tipleştirmek, karakterleri tanımlayacak formüller sunmak ve izleyici beklentilerini kontrol etmek suretiyle bilinirliği artırmışlardır” (Decherney, 2019: 52) şeklinde açıklar. Özön ise tür için “Çeşitli yönlerden benzerlik gösteren, yapıları birbirini andıran, ortak nitelik, özellik ve öğeler taşıyan sinema yapıtlarının kümelenendirilmesini anlıyoruz” (Özön, 2008: 191) açıklamasını yapar.

Boz bilim kurgunun alt türleri için “bilim kurgu sinemasındaki üretilen filmler ve bu filmlere gösterilen seyirci ilgisi yoğunlaştıkça ve yeni ilgi alanları belirginleştikçe yeni alt türler ortaya çıkabilmektedir” (Boz, 2018: 97) yorumunu yaparken Roloff ve SeeBlen, “bilim kurgu mutfağının bu heterojen yapısı bu türün nasıl anlaşılması gerektiği konusundaki görüş farklılıklarından ve türün gerçeklikle ilintisinden sorumlu olduğu kadar, türün her türlü fikir ve biçime açık, geçirgen yapısı ile geniş kitlelere seslenebilme olanağını da açıklamaya yeter” (Roloff, SeeBlen, 1995: 50) der, bilim kurgunun bu heterojen yapısı ise bilim kurgunun alt türlerinin sayısının artmasına neden olmuştur.

Türler incelenirken ortaya çıkan, türün başka bir tür ile olan ilişkisi, alt türleri incelenirken de ortaya çıkar.

“Sinemadaki türler, tıpkı yazındaki türlerde olduğu gibi, kesin değildir; türler arasına kesin bir çizgi çizilemez bir film, çok kez, belli bir türün çerçevesinde yerleştirilemez. Taşıdığı birtakım nitelikler, özellikler dolayısıyla belli bir türün içine sokulan bir film, başka türdeki nitelik ve özellikleri de taşıyabilir” (Özön, 2008: 192).

Bir bilim kurgu filmi hem distopik öğeler barındırıp hem de siberpunka ait öğeler barındırabilir. Bundan kaynaklı olarak alt türler tanımlanırken, alt türlerin en belirgin özellikleri ortaya koyulacaktır.

1.1.3.1.1. Askerî Bilim Kurgu

Askerî bilim kurgunun, ilk örnekleri bilim kurgu edebiyatından gelir. Bu eser, “Robert Heinlein’in *Starship Troopers* (1959) romanıdır. Yazar olumlu bir güç olarak sunulan toplum modelinde, toplum dengesini ve sağlamlığını tek partili bir sisteme sahip olmasına borçludur ve insan haklarının korunması için, her bir bireyin, etkin bir askerî

eğitim alması kaçınılmaz bir koşuldur” (Roloff, SeeBlen, 1995: 52). Tanım olarak ise askerî bilim kurgu:

“Askerî bilim kurgu, bilim kurgunun bir alt türüdür. Genellikle uluslararası, gezegenlerarası, veya evrenlerarası silahlı güçlerin çatışması üzerine kurulur. Çatışmalar detaylar üzerine kurulur. Öncelikli var olan karakterler genellikle askerlerdir. Hikâyeler askerî teknoloji ile ilgili detaylar, prosedürler, törenler ve askerî tarih içerir. Çatışma veya savaşlarda uzay gemileri sıklıkla kullanılan temalardır. Askerî öyküler tarihsel çatışmalarla paralellik gösterir” (Arts and Culture, 2022).

Askerî bilim kurgularda “uzayın fethinin sonuncunda uzaylı ırklara karşı büyük savaşlara girildiği görülür. İnsan kaynaklı veya insan dünyasına odaklanan istilalar sıklıkla konu edilir. Baş kahramanlar genelde askerlerin kendisidir ancak ordudaki pozisyonları değişik olabilir” (İnce, 2011). Askerî bilim kurgular, uzay operaları ile benzerlik gösterse de askerî bilim kurguların odak noktası ordudur ve ordunun silahlı gücü her zaman ön planda tutulur. Sivil oluşumlara yer verilmez, çözüm ordudan gelir, ordu ülkenin değil dünyanın koruyuculuğunu üstlenir. Amerikan bilim kurgu sinemasında da askerî bilim kurgu önemli bir yer tutar. “Amerikan kültüründe militer kahramanlığa ilişkin sinemasal temsillerle ulusal özgüven duygusu iç içe geçmiştir gibidir. Özellikle muhafazakâr bakış açısına göre, ulusal azamet, askerî güç kullanımından geçer” (Ryan, Kellner, 1997: 302). Ryan ve Kellner’ın dile getirdiği militer kahramanlığa ilişkin temsil, Roland Emmerich *Independence Day* (Kurtuluş Günü - 1996) filminde gözlemlenir. Bu filmde Amerikan ordusunun tek düşmanı uzaylılardır çünkü Amerikan ordusu dünyadaki tüm ordulardan daha güçlüdür ve gezegeni uzaylı işgalinden kurtarır.

Askerî bilim kurgu filmlerine de *Independence Day* (Kurtuluş Günü - 1996), *Starship Troopers* (Yıldız Gemisi Askerleri - 1997), *World Invasion: Battle Los Angeles* (Dünya İstilasası: Los Angeles Savaşı – 2011), *Battleship 2012*, *Edge of Tomorrow* (Yarının Sınırında - 2014), *Independence Day: Resurgence 2* (Kurtuluş Günü 2 – 2016), gibi filmler örnek olarak gösterilebilir.

1.1.3.1.2. Kıyamet ve Kıyamet Sonrası

Kıyamet ve kıyamet sonrası bilim kurgu alt türü kıyamet olgusu ve insan medeniyetinin başından geçen felaketler ve sonrasında insanlığın bu felaketler ile yüzleşmesiyle ilintilidir. Kıyamet olgusu, *Gilgamiş Destanı* da dahil olmak üzere binlerce yıldır dini metinlerde var olarak kültür ve inanç ile günümüze kadar gelmiştir. Kutsal metinlerde bahsedilen kıyamet olgusu insanoğluna kıyamet korkusunu aşılamıştır. Ulutaş kıyamet korkusunu, “fiziki dünyada kültürel bir öğrenmeyle üretilmektedir ve toplumsal ortak korku kategorisinde yer alır” (Ulutaş, 2020: 21) olarak tanımlar ve kültürel ve toplumsal yayını vurgular. Duyar ise kıyametin tanımını “kıyamet, yaşamın bitmesini vurgular. Aynı zamanda bazı türler açısından kurtuluş anlamına gelebilecek başka bir durum içinde kendine bağımlı bütün koşulları en uygun kılabilen türe de imkânları sonuna kadar sağlar” (Duyar, 2020: 222) şeklinde yapar.

Bilim kurgu filmlerindeki, uzaylı istilası, bulaşıcı hastalıklar, açlık, kuraklık ve birçok doğal felaket, bazı bilim kurgu filmlerinden insanlığın yok oluşunun nedenleri arasındadır. “Dini metinlerden kaynaklı sebep-sonuç ilişkisi içindedir. Kıyamet ile yüzleşen insanlık bunun kaynağı ise toplumların yozlaşması ve ilahi emirlerden uzaklaşma yorumları” (Ulutaş, 2020: 21). Kıyamete neden olduğu düşünülen bir şey ise insanoğlunun teknolojik ve bilimsel olarak ilerlemesi gösterilir. Örneğin enerji üretimin son noktası olarak görülen nükleer teknoloji aynı zamanda kıyameti getirebilir ya da makineler, robotlar dünyayı ele geçirerek insanlığın sonunu getirebilir. Kıyamet senaryoları, “insanlığın evrensel ölçekte önemsizliği ve kapitalist modernitenin bastırdığı unsurların geri dönüşünü de temsil eden doğal güçlerin dünyamızı ne denli kolayca ezip geçebileceği düşüncesini barındırır” (Bould, 2015: 78).

Kıyamet sonrası bilim kurguları ise çeşitli sebeplerle yok oluşun eşiğine gelmiş insan medeniyetinin hayatta kalmaya çalışmasını ele alır. Boz, kıyamet sonrası kurguyu, “Dünya üzerinde kurulu olan yaşamın sonu geldiğinde insanların yeni bir başlangıcı nasıl oluşturacağını el alır. Bu kurgular bilimin ve teknolojinin, elektriğin yokluğu yanında rastgelelik, kontrol edilemezlik, neslin bitimi, ölüm gibi unsurlarla ilgilidir” (Boz, 2018: 98) şeklinde tanımlar. Akşit ve Favaro kıyamet sonrası filmleri, “totaliter bir rejimin

hüküm sürdüğü olumsuz bir geleceği resmeder, şimdiki zamana ilişkin kaygıların ve korkuların da yansıtır” (Akşit – Favaro, 2021: 170) şeklinde tanımlarken Roloff ve SeeBlen kıyamet sonrası kurguları şu şekilde tanımlar: “Türünün karamsar dünya görüşüne bağlı kalınarak yapılan bu filmlerde, tarih kendini tekrarlayan, yeni gelişmelere kapalı dairesel bir süreç gibi anlaşılır; felaketten ayakta kalanlar bir ilk insan grubu oluşturarak, kaçınılmaz çatışmalardan geçerek, daha önce yok olanı tekrarlamak üzere yeni bir başlangıç hazırlarlar” (Roloff, SeeBlen, 1995: 254). Baudou bu alt türü, “teknolojik bir toplumdan, teknolojinin büyük ölçüde kaybolduğu kırsal topluma bir geçiş söz konusudur. Nükleer soykırımın vebalinin insanlığa ait olması gibi, kıyametten sağ kurtulanlar sorumluluğu bilim adamlarına yükler ve soykırım sonrası toplumlarda bilim karşıtı eğilimler baş gösterir, bazen bunlara dini yasaklar eklenir” (Baudou, 2005: 100) yorumunu yapar. Özet ile kıyamet sonrası bilim kurguları, bilim ve teknolojinin yokluğunda, yaşanan felaket sonrasında yeni bir yaşam kurma ve hayatta kalma mücadelesidir.

Bu alt türe ait bazı önemli filmler ise *Planet of the Apes* (1968), *Silent Running* (1972), *Mad Max* (1979), *Stalker* (1979), *Mad Max 2* (1981), *12 Monkey* (1995), *The Children of Men* (2006), *I’m Legend* (2007), *Dawn of the Planet of the Apes* (2014), *Mad Max: Fury Road* (2015) şeklinde sıralanabilir.

1.1.3.1.3. Sert Bilim Kurgu

Sert bilim kurgu ya da katı bilim kurgu. Bilimin yasalarını mantık çerçevesinde kullanılan alt türdür. Sert bilim kurgu, bilim kurgu edebiyatının ilk dönemlerinde, Grensback tarafından tanımı yapılan, fantastik öğelerden arındırılmış bilimsel yanı ağır basan eserler olarak da tanımlanır. “Diğer bilim kurgu türlerinin ortaya çıkmasından önce, bu türe sadece “bilim kurgu” deniliyordu. Katı bilim kurgu terimi, ilk olarak 1957 Şubat’ında *Astounding Science Fiction* dergisinde yayınlanan P. Schuyler Miller tarafından yazılan makalede kullanılmıştır” (Humbatlı, 2020: 15). Kaplan ve Ünal sert bilim kurguyu, “bu alt türdeki en önemli öge, içeriğin bilimin kurallarına bağlı kalmasıdır” (Kaplan, Ünal, 2011: 60) şeklinde tanımlar.

Sert bilim kurgu türünün en önemli temsilcilerinden biri olan “Isaac Asimov, hayatı boyunca yazdığı 200’ün üzerinde bilim kurgu romanı ve bilim-teknoloji üzerine kaleme aldığı edebiyat dışı kitaplarıyla 1950’li ve 60’lı yıllarda yükselen pozitivist dünya görüşünün ve uzayı fethetme eksenli hardcore (katı) bilim kurgu akımının öncü ismidir” (Güney, 2007: 43). Asimov ise sert bilim kurguyu şu şekilde tanımlar: “Katı bilim kurgu, olarak teknolojik bir toplum olarak hayatta kalıp kalamayacağımız üzerinedir. Fakat oldukça fazla sayıda insan, değişimin olmayacağını ya da olsa bile olmaması gerektiğini ve statükoyu yeniden tesis etmek için ellerinden gelen her şeyi yapmaları gerektiğini varsayıyor” (Asimov, 2007: 56).

Baudou ise “yerleşik ya da ustalıklı kurgulanmış bilimsel gerçekliklere dayandırılan bir hayal gücü edebiyatı söz konusu edilmektedir ve astronomi, nükleer fizik ve moleküler genetik alanındaki son buluşlar, ciddi bilimsel birikimlere sahip yazarlar için zekice fikirler oluşturma yolunda temel taşı olmuştur” (Baudou, 2005: 41) şeklinde sert bilim kurguyu tanımlamıştır. İngilizce Profesörü Patrick Parrinder ise sert bilim kurguyu şu şekilde tanımlar:

“Sert bilim kurgu, “sert” mühendislik bilimleri ile olduğu kadar “sert” (pozitif) durumlarla da ilgilidir. Varsayımları gerçekçi olsa da, gelecekteki bir dünya hakkında gerçekçi spekülasyonlar gerektirmez. Aksine, bu bilim insanlarının çoğuna hitap eden ve genellikle bilim insanları tarafından yazılan bir türdür. Tipik bir sert bilim kurgu yazarı, yeni ve bilinmeyen bilimsel teoriler keşifler arar ve hikâye sadece bilimsel kavramı okuyucuya tanıtmak için genel bir çerçevedir”(Parrinder’den Akt. Erharat, 2020: 21).

Sert bilim kurgu alt türüne ait film bazı önemli filmler ise *2001: A Space Odyssey* (1968), *Colossus: The Forbin Project* (1970), *Contact* (1997), *Interstaller* (2014), *The Martian* (2015) şeklinde sıralanabilir.

1.1.3.1.4. Siberpunk

Bilim kurgu sinemasının ve edebiyatının bir alt türü olan siberpunk’ın kelime olarak ilk kullanımı, “Bruce Bethke’nin, *Amazing Fiction Stories* (Kasım 1983) dergisinde yayınlanan ve onlu yaşlardaki bir hacker çetesini konu alan Cyberpunk adlı

kısa öyküsünde gerçekleşir” (Ersümer, 2013: 17). Bruce Bethke’nin ilk katkısının ardından alt türe dair bir önemli katkı da William Gibson’dan gelir. Siberpunk hareketinin öncülerinden olan Amerikalı yazar, 1984 yılında yayınlamış olduğu *Neuromancer* isimli romanı ile bilim kurgu edebiyatı alanında verilen üç önemli ödülün sahibi olmuştur. Bu ödüller, Philip K. Dick, Hugo ve Nebula ödülleridir. Roman dünya çapında 6,5 milyon satmıştır. *Neuromancer* romanı, siberpunk akımının temellerinin atıldığı eserdir. “Okurun bilgisayarların, şebekelerin, siber uzayın, toplumsal çöküntüyle çerçevelenmiş gizli gerçekliğin içine daldığı bu romanın çevresinde siberpunk hareketi gelişti” (Baudou, 2005: 42).

Bilim kurgu sinemasının bir alt türü olan siberpunk, Otan tarafından “dünyanın teknolojiye doymuş olduğu yakın gelecekte geçen bir bilim kurgu alt türüdür. ‘Cyber-’ öneki, türün günümüzün bilgi teknolojisine olan ilgisini gösteren sibernetikten gelir ve bilgisayarla ilgili anlamına gelmektedir. ‘-Punk’, türün kahramanı olarak rol aldığı dışlanmışlara, sokak çocuklarına, serserilere atıfta bulunur” (Otan, 2021: 36) şeklinde tanımlanır, Akşit ve Favaro siberpunkı, “yapay zekâ, yapay anılar, sanal gerçeklik, bilinçli makineler, gelişmiş bilgisayarlar, bireyin aşırı uyaranlarla dolu ve kaygı uyandıran bir evrende konumlandırıldığı bir gelecek tasavvuru siberpunk anlatılarının başlıca unsurlarıdır” (Akşit, Favaro, 2021: 87) şeklinde tanımlamaktadır. Altıntaş ise bu alt türü, “siberpunk, kurgunun alanını aşan, sosyal alan içerisinde de tanımlanması gereken bir terim: bir yaşam biçimi ya da daha çok, bir ayaklanış, ayakta kalamayıp, tutunamayış” (Altıntaş, 2006: 23) olarak yorumlar. Baudou ise siberpunk alt türünü, “vücutla oynanan oyunlar: yapay parçalar, yerleştirilmiş devreler, estetik ameliyatlar, genetik değişiklikler. Ya da beyin oyunları: beyin bilgisayar karışımları, yapay zekâ, nöro-kimya; insanlığın, benin doğasını yeniden ve radikal bir biçimde tanımlayan teknikler” (Baudou, 2005: 42) olarak ele alır. Otan, “siberpunk tipik olarak medeniyetin çevresel veya politik felaketler tarafından parçalandığı distopik dünyaları tasvir eder. Çevre genellikle değişken, güvenilmez veya düşmancadır” (Otan, 2021: 36) tanımıyla alt türün genel atmosferine vurgu yaparken Spirenger ise “siberpunk kâr peşinde koşan acımasız şirketlerce yönetilen, yaşanması imkânsız teknolojik bir dünyanın kasvetli görüntüsünü resmeder. Distopik bakış açılarına karşılık hem siberpunkta hem de bilimde

teknolojiye ilişkin bir heyecan hissi vardır” (Springer’den Akt. Ersümer, 2013: 137) yorumuyla siberpunkı teknoloji ve kapital etrafında şekillenen dünyasını aktarır. Ersümer, “siberpunk kahramanları çoğunlukla, karşıkültür temsilcisi anti-kahramanlardır. Kanundışı, kinik, kendini beğenmiş, tekno-çılgın, ucube ve aciz, siberpunk tipolojisinin temel tipleri arasındadır” (Ersümer, 2013: 29) yorumuyla kahramanları tanımlar.

Akşit ve Favaro, “siberpunk türünde temel karşıtlığı oluşturan insan ve teknoloji/makine ayrımı alt kültür/alt sınıf ve üst kültür/üst sınıf arasındaki ayrım ile de ilişkilidir. Siberpunk türünde sıklıkla totaliter yönetimin iş başında olduğu bir evrende birbirinden belirgin bir biçimde ayrılan iki coğrafya ya da sınıfın varlığına rastlanır” (Akşit, Favaro, 2021: 89-90) tanımıyla sınıf farklılığına, teknolojiye ve tüm yetkileri elinde toplayan devlete vurgu yapmıştır. Altıntaş, “siberpunkın kaos ve düzensizliğin hâkim olduğu apokaliptik dünyasında yıkım estetik bir biçime dönüşmüştür. Sosyal yaşamın alanı giderek siber uzaya taşınmış, kent terk edilmiş bir yaşamın hayallerin/hayaletlerini saklayan gotik bir harabeye dönüşmüştür” (Altıntaş, 2006: 24) yorumuyla siberpunk alt türünün yaşamsal alanlarının biçimini tanımlamıştır.

Siberpunk alt türüne ait bazı filmler ise *Blade Runner* (1982), *Johnny Mnemonic* (1995), *Nirvana* (1996), *The Matrix Serisi* (1999-2003), *Artificial Intelligence* (2001), *Sleep Dealer* (2008), *Gamer* (2009), *The Fifth Element* (1997), *Blade Runner 2049* (2017), *Ready Player One* (2018) şeklinde sıralanabilir.

1.1.3.1.5. Uzak Operası

Uzak operası alt türü, uzayın uçsuz bucaksız genişlikte geçen, gezegenler ve galaksiler arasında, maceradan maceraya atılan kahramanların hikâyesini anlatır. Uzak operası alt türünün isminin yaratıcısı Amerikalı yazar Wilson Tucker’dır. Tucker uzak operası ismini şöyle anlatır: “Küçümsediği soap opera kavramından esinlenerek yaratmıştı ve 1930’larda yeşeren bilim-kurgu öykülerinin bir türünü ifade ediyordu: Yıldızlarda geçen, içinde önüne geçilemez bir aşk entrikası ve çevresinde uzaylılarla yaşanan çatışmalar olan macera ve aksiyon hikâyeleriydi” (Baudou, 2005: 33). Uzak

operası Roloff ve Seeblen tarafından “öykü, film, radyo ya da televizyon oyunu, çizgi roman vb.’de karşımıza çıkan, gezegenler ve yıldız sistemleri arasındaki gezileri konu edinen klişe bir tipe verilen ad” (Roloff, SeeBlen, 1995: 29) olarak tanımlarken, Oskay Uzak operası alt türü için, “bunlar, gerçekten, bilim kurgu değil; olsa olsa -bilimsi-görünümlü masallar, fantazyalar, ya da olayları uzayda geçen westernlerdir. Bilişsel açıdan daha uygun görünecek bir tanımlama ise bu tür soytarılıklar bilim kurgu değil, kalp bilim kurguyu ya da bilim kurgu kalpazanlığıdır” (Oskay, 1982: 25-26) tanımıyla uzay operası türüne eleştirel bir bakış açısı ile bakar. “Uzak operalarında zihin açan bir eksen yoktur. Uzak gemileri, uzak ötesi atlayışlar, uzaylılar, aşırı gelişmiş teknoloji, muazzam galaktik imparatorluklar hep dekordur. Kötülerle iyiler adeta karikatürize edilerek keskin çizgilerle tıpkı pembe dizilerdeki gibi birbirinden ayrılmıştır” (Erharat, 2020: 86).

Uzak operaları bilim kurgu alt türlerinden fantastik türe en yakın alt türdür. Bunun nedeniyse bilimsel bilgiden uzak olması ve kurgusal yanın çok daha ağır basmasıdır. Uzak operaları, bilimin, özellikle de fiziğin yasalarını hiç sayarak biçimden çok içeriğe odaklanır. “Ellili yılların başlarındaki uzak operaların mesajları oldukça açıktı; iktidar ve gücün kendi etki ve yetki alanlarını durmadan genişletmek zorunda olduğu düşüncesi, gücün ve iktidarın içte de bir denetim mekanizması oluşturma bakımından zorunlu olduğu anlayışıyla tamamlanıyordu” (Roloff, SeeBlen, 1995: 215). Uzak operalarında yayılcılık yüksek düzeydedir. Dünyaya sahip olma isteğinin ötesinde tüm galaksiye hükmetme isteği bulunur ve teknoloji ise çok yüksek seviyelerdedir. Uzak operalarında, “sivil savaşlar patlak verir, tahrip gücü yüksek silahlar kılıçlara karşı durur, ordular inanılmaz bir teknikle uçan ve garip ayaklar üzerinde duran makineler üzerinde ilerler” (Baudou, 2005: 34). Uzak operaları, “foton roketleri, ışınlamayla bir yerden bir yere adam gönderme teknikleri de, bilimin bilinen ya da kestirilebilen düşüncesine karşı çıkmayı da aşarak, sanki bilimlerin ve tekniklerin sağladığı bilgi ve becerilerle açıklanıyormuş gibi görünmektedir” (Oskay, 1982: 35). Uzak operalarındaki bu uyarılık türün genel anlamda ciddi bir tür olarak görülmemesine de neden olmuştur. 1960’lı yıllar öncesinde sinemada kayda değer uzak operalarından bahset mümkün olmasa da “1950 yılında Destination Moon’la 1950’li yılların çarpıcı bir

örneği verilmiştir. Yine bu dönemde 1956 yapımı Fred McLeod Wilcox filmi de *Forbidden Planet* türe damgasını vurmuştur” (Yarımbaş, 2021: 25). Uzay operalarının yükselişi ise *Yıldız Savaşları: Bölüm IV - Yeni Bir Umut* (1977) filmiyle olmuştur.

1.1.3.1.6. Ütopya

“Her şeyin ulaşılabilir olduğu bir dünyada, hiçbir şeyin anlamı yoktur.”

Aldous Huxley

Ütopya kelimesi köken olarak Antik Yunan diline dayanır. Yunanca “ou-topos” kelimesinden türemiştir; bazılarıysa onu “euro”daki eu (yu) sesiyle telaffuz eder, bu durumda da “sağlıklı yer” veya “güzel yer” manasına gelir. Sir Thomas More 16. yüzyılda kaleme aldığı *Ütopya* adlı eserinde kelime oyunu yapıyor olabilir: Ütopya, güzel ama var olmayan bir yerdir” (Atwood, 2019: 10). *Ütopya* eserinde “Amerigo Vespucci’ye keşiflerinde eşlik eden Portekizli denizci Ütopya Adası’na yani sözcüğün kökeni bakımından, hiçbir yere çıkar ve buradaki toplumsal yapıyı kaleme alır” (Baudou, 2005: 18). Kurgunun gücünü kullanan Thomas More, yaşadığı dönemin siyasi, politik yapısını eserinde eleştirmiş ve kendisinden sonra gelecek olan yazarlar için bir eleştiri ve anlatım biçiminin yolunu açmıştır. “Onu izleyen birçok yazar, bir cezaya çarptırılmadan veya sansüre uğramadan, oturmuş bir politik rejime karşı fikirlerini ortaya koymak, her tür tabuyla savaşmak için bu formüle başvurmuştur” (Baudou, 2005: 18).

Ütopya kelimesinin Thomas More’a borçlu olsak da “ütopyanın bir tür olarak edebiyattaki başlangıç noktası Platon’un Devleti (İÖ 380) kabul edilir.” (Bıçakçı, 2020: 7). Bilim kurgu yazarı Margaret Atwood da Platon’un *Devlet* eserinin yanına eklemeler yaparak ütopyaların kökeni için “Platon’un *Devlet*’i, Yeni Ahit’in Vahiy Kitabı ve Atlantis efsanesi bu biçimin büyük-büyükbabalarıdır” (Atwood, 2019: 10) yorumunu yapar. H. G. Wells de “Devlet bir Ütopyadır. O küçük ve zeki Atina toplumunun parlak ışığından yaşayan hassas ve güçlü bir zihnin, insanların adaleti sağlamadaki başarısızlığından, demagogların ve despotların akli başında insanların, yani kendilerinden daha iyi insanları alt etmedeki başarılarından duyduğu hoşnutsuzluğu yansıtır” (Wells, 2007: 64) sözleriyle Platon’un eserini değerlendirir.

Ütopya, tanım olarak Neydim ve Polatel tarafından şu sözlerle tanımlanır, “ütopya kavram olarak kusursuzluk anlamı içerir ve bu özelliği onu gerçek dünyadan mutlak biçimde ayırır. Bu bağlamda baktığımızda ütopyayı kurgulayan, kusursuz bir toplumsal düzen var etmeye çalışırken bir yanıyla geçmişe diğer yanıyla geleceğe dönük bir bakış açısıyla davranır” (Neydim, Polatel, 2020: 55). Kaplan ve Ünal ütopyalar, “ütopyalar, yazıldıkları çağın hayatına eleştirel bir karşı çıkıştır. Daha iyi bir geleceğin olabileceğini duyumsatırlar” (Kaplan, Ünal, 2011: 44) şeklinde tanımlarken Roloff ve SeeBlen ütopyaları “ne alegorik ne de poetik (yazınsal-şiirsel) düzleme kaçışlara tahammül edebilen; bir alegori, yazınsal bir metnin konusu olma gibi durumlara sırt çeviren, somut-politik bir tasarımdı; tüm amacı, tasarlanan sosyal düzenin kuramsal ve siyasal düzlemde hayata geçirilmesine katkıda bulunmaktır (Roloff, SeeBlen, 1995: 91-92) biçiminde tanımlar. Atwood ütopyaların bazı soruları cevaplaması gerekliliği şu şekilde dile getirir: “Hepsi aynı sorulara cevap vermeye mecburdur: İnsanlar nerede yaşar, ne yerler, ne giyerler, cinsel ilişki ve çocuk yetiştirme hakkında ne yaparlar? Güç kimdedir, kimler çalışır, vatandaşlarının doğayla ilişkisi nasıldır ve ekonomi nasıl işler? (Atwood, 2019: 11-12). Koçak ise ütopya tanımı yazalar üzerinden, “ütopya yazarları, yaşadıkları toplumların özelliklerini ve yaşantılarını gözlemleyerek, yaşadıkları çağın sorunlarını ve kaygılarını yansıtarak, var olan koşullara seçenek ararlar” (Koçak’tan Akt. Neşe, Kaplan 2003: 6) şeklinde yapmıştır. Koçak’ın çağ ve yazarlar üzerinden yaptığı tanım Atwood’un ütopyalar üzerine söylediği “en içten ütopyaların pek çoğu 19. yüzyılda, yani kanalizasyon sistemlerinde, tıpta ve iletişim teknolojilerinde ilerlemelerin kaydedildiği, ulaşımın yeni kapılar açtığı yıllarda oldukça yaygın olan iyimserlik havası sayesinde yazılmıştır” (Atwood, 2019: 10) sözleriyle de uyum içindedir. Bilim kurgu edebiyatının kurucu yazarlarından H. G. Wells ise ütopyalar üzerine söylediği “çağlar boyunca ütopyalar, kendilerini üreten kaygıları ve hoşnutsuzlukları yansıtmışlardır. Onlar, karanlıklara fırlatılmış ışık gölgeleridir adeta. İnsanların zihni ne kadar dumanlıysa, o kadar çok ütopya çıkmıştır ortaya” (Wells, 2007: 65) sözleriyle ütopyaların toplumsal olandan nasıl etkilendiğini dile getirmiştir. Bir başka yorumda ise ütopyaların toplumsal olaylardan nasıl etkilendiği şu şekilde belirtilmiştir: “ütopya yazarları, yaşadıkları toplumların özelliklerini ve yaşantılarını gözlemleyerek, yaşadıkları çağın sorunlarını ve kaygılarını yansıtarak, var olan koşullara seçenek ararlar” (Kaplan, Ünal,

2011: 45). Ütopya kelimesi, anlam bakımından olmayan yer anlamına gelse de bu kurgusal dünyaların insanları gerçek dünyadan ayrı düşünülemezler. Ütopyalar, insanlık için en güzel olanını inşa etmeye çalışırlar.

1.1.3.1.7. Distopya

Distopyalar, ütopyaların karşıtıdır. Distopya kavramı, More'un ütopyasından dört yüzyıl sonra ortaya çıkar ve anlatılan devlet artık "ideal" değildir. "Birey öğütme makinesine dönmüş bir canavardır" (Bıçakçı, 2020: 7). "Ütopya hayali kurulan bir dünyayken, karşı-ütopya korkulan dünyanın betimlemesidir" (Baudou, 2005:19). "Ütopyalar yazıldığı çağın hayatına eleştirel bakarken, distopyalar ise eleştirelliklerine rağmen 'şiddet' kavramına yüklediğimiz anlamı mutlaklaştırarak geleceğin dünyasına taşırlar böylece 'korku ve endişe' algısına süregelen kılarak, son tahlilde geriye yönsemeci düşünceler üretirler" (Kaplan, Ünal, 2011: 44-45). Distopyalarda, "gerçeği saklayan sahte dünyaların nasıl oluşturulduğunu ve oluşturulan sahte dünyaların kitlelere benimsetilmesinin niçin gerekli olduğunu sorularına yanıt aranır" (Paydak, 2016: 219).

"Distopya denince en kötü şekilde oluşturulmuş bir toplum düzeni söz konusudur. O toplumda yaşayan bireylerin erk sahipleri tarafından kölece kullanıldığı birey olmanın, özneliğin, özgür düşüncenin olmadığı; işkence, baskı, sansür gibi araçların sınırsızca kullanıldığı bir sistemden söz edilir. İlginç olan, bu sürecin, ütopya gerçekleştirmek üzere başlanmış olması; ama her şeyin ters gitmesiyle oluşmasıdır. Hayalin kabusu dönüşmesi söz konusudur" (Neydim, Polatel, 2020: 55).

Bir alt tür olarak distopyalar, "I. Dünya Savaşı'ndan sonra çıktılar ve gelişme kavramından çok yokoluş senaryoları üzerine kuruldular" (Baudou, 2005: 19). Le Guin, distopyalar için "otoriteryanizm, cahil kitlelerin, bazen bir uyarı görünümünde ama çoğu zaman kendini beğenmiş bir biçimde, güçlü elitler tarafından tahakküm altına alınmasına yönelik bir değişim olarak tahayyül edilmiştir. Sosyalizm, hiçbir zaman bir alternatif olarak değerlendirilmez, demokrasi ise büsbütün unutulmuştur" (Le Guin, 2007: 41) yorumunu yaparken Oskay, distopik filmler için, "içinde bulunan dünyanın zaten kendisinin yitik bir dünya olduğunu, gelecekte de bir şey beklenemeyeceğini savunur. Bu nedenle, bu tür filmlerde betimlenen geleceğin dünyasının aslında, yalnızca bugünkü

dünyaya yönelik bir satir olarak görülmesi gerektiği distopyalarda söylenir” (Oskay, 1982: 175) yorumunu sunar. Roloff ve SeeBlen’e göre distopyalar “bize geleceğin ne berbat bir halde olacağını gösterip, uyardırmaya çalışır, bu gelecek vizyonunun baskısı altında, o zamana kadar diyalektik etkileşimlerle devrimci yenileştirmelerin ortaya çıkmasına olanak tanıyabilecek bütün tarihsel ara noktaları gizler” (Roloff, SeeBlen, 1995: 118). “Distopyada insan, bağlı olduğu mekanizmanın parçası olmaktan başka değer taşımaz. Ve bu işlevini yerine getiremediği noktada ortadan kaldırılır. Sistem, dili ve belliliği manipüle eder. Söylemler yenidir, hafızalar protez. İdeal toplum, belleksiz ve muhalefetsizdir. Anlam arayışı, üretilen düşman üzerinden gerçekleşir. Paranoya, yükselen değerdir” (Bıçakçı, 2020: 7-8). Akşit ve Favaro ise “denetimden çıkan teknoloji, makinelerin ya da yapay zekânın üstün, özerk ve kötücül bir güç kazanması ile değil, insanların teknolojiyi iktidar ve kişisel çıkar amaçlı kullanmak istemesi ile ifade bulur” (Akşit, Favaro, 2021: 170) yorumuyla distopyaların teknokapitalist yönünü vurgular. Distopik ideolojilerde, “çarkları işlemeyen bir demokraside ya da tamamıyla diktatörlükle yönetilen bir ülkede, yalnızlaştırma ve tektipleştirmeye karşı verilen mücadele de” (Çoker, 2016: 111) yoğun bir biçimde görülmektedir.

Distopyaların öncesinde ütopyalar olsa da 20. yüzyılda yaşanan büyük savaşlar ve faşist ideolojiler nedeniyle “artık ikisinin iç içe geçmiş kavramlar olduğunu biliyoruz. Birinin ütopyasının başkasının distopyası olduğunu görüyoruz” (Bıçakçı, 2020: 7). Faşist Nazi Almanya’sında, Adolf Hitler’in bir ütopyası vardı bu da ari Alman ırkı ile Büyük Alman İmparatorluğu’nu kurmaktı. Hitler için ütopya olan; başta Almanya’da yaşayan Yahudiler olmak üzere Avrupa’da faşist ideolojiyi reddeden tüm insanlar için bir distopyaydı.

1.1.3.2. Bilim Kurgu Sinemasının Temaları

Tema, Türk Dil Kurumu sözlüğünde, “işlenen konu, düşünce, görüş, tem, ana konu” (TDK, 2022) olarak; Oxford sözlüğünde ise “sanat eserindeki konu veya ana fikir” (Oxford, 2022) olarak tanımlanmıştır. Özön temayı, “bir filmin ilk görüntülerinden son görüntülerine kadar sinemacının anlatmak istediği, ilk ve son görüntüler arasında enine boyuna işlediği ana düşünceye tema adı verilir” (Özön, 1964: 259) olarak tanımlar ve

bunun yanında tema için “her sanat ürünü gibi film de bir şey anlatmak: bir düşüncüyü, bir görüşü yansıtmak; seyirciye belli bir mesajı ulaştırmak amacıyla meydana getirilir. Görüntülerle aktarılacak istenen bu düşünce, görüş, mesaj filmin içeriğini oluşturur. Tema bu içeriğin, bu özün en kısa yoldan özetlenmiş biçimidir” (Özön, 1972: 89) der. Özön temanın önemini “temanın sade, açık, belirli olması, temanın seçilmesiyle güdülen amacın belirli olması, bu amacın seyircilerce de kolaylıkla anlaşılmasını sağlar” (Özön, 1964: 262) sözleriyle açıklamıştır. Roloff ve SeeBlen de temayı bilim kurgu sineması özelinde “tematik özgünlük belli bir an lamda bilim-kurgu okurunun yapıtı değerlendirirken başvurduğu biricik ölçüttür bile diyebiliriz” (Roloff, SeeBlen, 1995: 52) şeklinde tanımlamıştır.

1.1.3.2.1. Dünya Dışı Yaşam

Dünya dışı yaşam teması, hem dünyanın dışında yaşayan biyolojik varlıkları hem de bu varlıkları aramak ile ilgilidir. Bilim kurgu sineması, dünya dışı yaşam teması ile insanoğlunun yüzyıllar boyu cevap aradığı, evrende yalnız mıyız sorusuna cevap arar.

Dünya dışı yaşam temasının öncülü, Kurd Lasswitz’in *Auf zwei Planetene* isimli eseridir. “1897 yılında Lasswitz, insanlardan birçok alanda daha gelişmiş, insanımsı Marslıları tanımladı” (Baudou, 2005: 76). H. G. Wells ise, 1898 yılında *Dünyalar Savaşı* romanında Dünya’nın Marslılar tarafından işgal edilmesini anlatmıştır. Wells’in eserindeki Marslılar, ahtapota benziyordu. Wells, *Dünyalar Savaşı*’nda Marslıları şu şekilde betimlemiştir: “Bana daha çok birbirine bitleştirilmiş beş çevik bacağı ve bedeninin etrafını saran inanılmaz sayıda manivelası, kolu ve bir yerlere uzanmasını, tutunmasını sağlayan uzantıları olan metalden yapılmış bir tür örümceğe benziyor gibi gelmişti”(Wells, 2017: 173). Wells’in romandaki Marslı betimlemesi, bilim kurguda böcek gözlü canavarlar furiasını başlatırken; Lasswitz’in Marslı betimlemesi, insana benzeyen dünya dışı varlık biçimini başlattı. “Daha betisel oluşu sebebiyle, Wells’in Marslı tipi Alman yazarinkine üstün geldi” (Baudou, 2005: 76).

Dünya dışı yaşama temasında uzaylılar hem düşman hem de dost canlısı olarak tanımlansa da bu tanımlama dönemsel olarak iyi ve kötü arasında gidip gelmiştir. Örneğin, “II. Dünya Savaşı süresince, Amerikalı yazarlar uzaylılar konusunu iletişim

bağlamında ele almaya başlamışlardır. Bu dönemde, ‘bağlantı’ teması ve farklı kültürlerden canlıların ilişki kurması sırasında çeşitli sebeplerden kaynaklanan, ırksal, politik vb. zorluklar yaygın olarak hüküm sürmüştür” (Baudou, 2005: 78). Soğuk savaş döneminde ise dünya dışında gelen Amerikan bilim kurgusunda Sovyetlerle özdeşleştirilmiştir. Soğuk Savaş sonrası bilim kurgu filmlerinde ise tüm dünya ülkelerinin, dünya dışı yaşam formlarından gelen saldırı ve işgallere karşı birlik içerisinde hareket ettiği sıklıkla görülmektedir.

Bilim kurgu sineması dönemsel olaylardan etkilendiği gibi dönemin bilim kurgu filmleri de insanları etkilemektedir. Etkilemeye örnek olarak İngiltere Savunma Bakanlığı’nın UFO dosyalarını yayımlama projesinde çalışan David Clarke açıklamaları verilebilir. Clarke’ın açıklaması şu şekildedir: “1978’de 750 raporla en yüksek rapor sayılarından birine ulaşılmış ama o yıl, Spielberg’ün Üçüncü Türden Yakınlaşmalar filminin gösterime girdiği yıldır” (May, 2022: 27) belirtir.

1.1.3.2.2. Dünya’nın Sonu

4,5 milyar yıl önce var olan Dünya gezgeni büyük küçük birçok felaket olarak tanımlanabilecek doğa olayı yaşamıştır. İnsanoğlunun dünya üzerinde var olmadığı dönemlerde yaşanan doğal felaketler, insanoğluna daha sonraları “acaba Dünya ne zaman yok olacak, Dünya’nın sonun ne zaman gelecek?” gibi soruları sordurmuştur. Yok olmanın eşiğinden defalarca dönen Dünya bu doğal felaketlerde içerisinde barındırdığı canlı yaşamını birçok kere kaybetmiştir. Yaşanan doğal felaketler bazıları insanoğlunun var olduğu döneme denk gelse de Dünya üzerindeki insan yaşamını sonra erdirecek kadar büyük olmamıştır. Doğal felaketlerin yanı sıra insan eliyle oluşabilecek felaketler de bulunmaktadır. Bilim kurgu sineması da Dünya’nın sonu teması ile bu konuyu işlemiştir.

Dünya’nın sonu için birçok bilimsel teori bulunur bu teorilerden bazılarının olması olasılığı diğerlerine oranlara daha fazladır. Dünya’nın sonunu getirebilecek bazı teorileri şu şekilde sıralayabiliriz: Süper yanardağ patlaması, nükleer kış, göktaşları çarpması, gama ışını patlaması, salgın hastalıklar, kaçak sera etkisi, güneşin ölümü, robot istilası, uzaylı istilası. Bu teoriler bilimin yol göstericiliğinde ve geçmişte meydana

gelmiş olaylar ışığında düşüldüğünde, Dünya gezegeni üzerindeki yaşama son verebilecek nitelikte felaketler olduğunu göstermektedir. Bu felaketlerin bir kısmı insanoğlu dünya üzerindeyken, bir kısmı öncesinde, bir kısmı ise insanlık sonrası meydana gelecektir. Bilim kurgu türü bu olaylardan bazılarını tema olarak işlemiştir. Bilim kurgu sinemasında Dünya'nın sonu hem gezegenin yok oluşu hem de insanlığın yok oluşu ile ilişkilidir.

“1930’lu yıllardan beri, dünyanın, kendi ırkının yok oluşunu da hazırlayan insanlar tarafından üretilen silahlarla yok edilebileceği fikri ortaya atılmıştır. Hiroşima ve Nagazaki’deki nükleer patlamalar bu yok oluş fikrine yadsınamaz bir inandırıcılık katmış ve nükleer kıyamet, savaş sonrası yıllarda üzerinde ısrarla durulan bir tekrarlanan motif olmuştur. Bilim kurgu, kimi zaman, evrenin tümünden yok olabileceği fikrinin yaratıcı cazibesine kendini bırakmıştır. Çoğu zaman, dünyanın sonu bizim dünyamızın sonu demektir. bir kıyamet sonucu bizim dünyamızın ölümünden söz eder. Çoğunlukla, kıyamet, gezegenin tamamı için değil, nüfusun geniş bir kısmı için ölümcül bir özellik taşır. Dünyanın ölümü kozmik bir şiddete, iklimsel kazalara, biyolojik felaketlere ya da jeolojik afetlere (deprem, yanardağ patlamaları) bağlı olabilir” (Baudou, 2005: 96-97-98).

Yaşanılacak büyük bir nükleer savaş sonrası gelen nükleer kış da Dünya'nın sonunu getirebilecek olaylardan biri. Nükleer savaş esnasında yaşanılacak büyük can kayıplarının yerini daha sonrasında doğal felaketlere bırakacaktır ve büyük iklimsel değişimlere neden olacaktır. Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki şehirlerine atılan atom bombaları, nükleer teknolojinin sorgulanmasına neden olmuştur. Zaman içerisinde dünyanın yok oluş biçimi bilim kurgu sinemasında değişmiştir. 1930’larda tahrip gücü yüksek silahlar, 1945’ten sonra nükleer, 1950’li yıllarda uzaylı istilası ve 2000’lerde ise küresel iklim krizi Dünya'nın sonu temasını itici gücü olmuştur.

1.1.3.2.3. Dünyalaştırma

Dünyalaştırma teması başka bir gök cisminde kolonileşme temasına benzer şekilde ilerler. O gök cismini kolonileştirilmeden önce insanların yaşayabilmesi için Dünya'dakine benzer yaşam standartları oluşturma ve yaşanabilir bir düzeye getirilme süreçlerini ele alır. Dünyalaştırma teması, “yerleşilemez ya da mevcut durumda

yerleşimin çok güç olduğu gezegenleri yaşanır hale dönüştürmek ve kolonileştirmek için uygun hale getirilmesi için mühendislerin ve bilim adamlarının müdahalelerini anlatır” (Baudou, 2005: 74). Dünyalaştırma ismi ve kavramı “1942 yılında Jack Williamson tarafından yaratıldı” (Baudou, 2005: 75). Jack Williamson, “Analog Science Fiction and Fact” isimli dergide *Çarpışma Yörüngesi* adlı hikâyesinde bu kelime ilk defa kullanmıştır.

1.1.3.2.4. İstila

İstila teması bilim kurgu sinemasında, gezegenin Dünya dışından gelen ötekiler tarafından istila edilmesini yoğun olarak işlemektedir. Kimi bilim kurgu filmlerinde ise istila gezegenin içinde yaşayan varlıklar tarafından eyleme geçirilir. “İstila kelimesi literatüre savaş terminolojisiyle 18. yüzyıldan sonra girmiştir” (Duyar, 2020: 206). İstilanın sözlük anlamı ise “bir ülkeyi silah gücüyle ele geçirme” (Gültekin, Özpay, 2020: 7) şeklinde tanımlanır. İstila insanlık tarihinin ilk dönemlerinden beri bilinen bir olgudur. “Mitolojik metinlerde de rastladığımız ve insan dışındaki bir türün insanlığı yok etmesi üzerine üretilen bu tema, 20. yüzyılda edebiyat kadar sinemayı da etkiler. Elbette benzer bir korkuyu yaratacak bilimsel devrim, antik kültürdekine benzer bir korkuyu yaratacak uzaylı istilasını çekini hâle getirmiştir” (Ulutaş, 2020: 15). İnsanoğlunun en büyük korkusu ölüm korkusunun yanında bir diğer korku da “tarih boyunca maruz kaldığımız; alışkanlıklarımızı, hayat standartlarımızı, bizim veya sevdiklerimizin yaşama hakkını baltalama riski barındıran istila korkusudur” (Erol, Gülsün, 2020: 185). İstila sinemada, “genellikle doğaüstü bir güç, varlık, yaratık, virüs, hayvan ya da türün, insanın bedeni üzerinden veya yaşam alanında bir çeşit tehdit (genellikle ölümcül) oluşturması üzerinden anlam kazanır” (Gültekin, Özpay, 2020: 7). İstila filmleri “öteki ya da yabancı olandan duyulan korkuyu, istilacıda cisimleştirir ve kültürel, dinsel-ahlaki sınırları ihlal ederek günaha bulaşan bir toplumun istilacı yoluyla cezalandırılması fikrinden alır” (Bütve, 2020: 41). “İstilacı; insan, insanüstü varlık, ruhani varlık, hayvan, organizma, uzaylı olabilir. İstilaya maruz kalanlar, çoğu zaman başka insanların bazen de istilacıya benzer ya da bizzat istilacı türden olanların yardımıyla kurtuluşa ulaşmaya çalışır” (Gültekin, 2020: 80). İstila filmleri, “bilgi anlatısı gibi biriken bilgiye ihtiyaç duymaz; çünkü önceden bilinen ve görülebilen olsun ya da olmasın tehdidin bir özelliği olarak, bilinmeyen, bilineni istila eder” (Deniz, 2020: 162). İstilacılar, “uzaydan gelen yaratıklar

kişilikten tamamen yoksundurlar, bireysel duygulara, trajedilere karşı tamamen kapalı, iyice bağıştırlar” (Roloff, SeeBlen, 1995: 213).

İstila teması, bilim kurguda H. G. Wells’in *Dünyalar Savaşı* (1898) eserinden sonra var olmuştur. Bu eserde Mars’tan gelen uzaylılar Dünya’yı istila ederler. İstila etmelerinin nedeni ise Mars gezegenin yaşanamayacak duruma gelmesidir. Wells’in *Dünyalar Savaşı* eseri “1930’larda Howard Koch’un radyoya uyarladığı senaryonun, Orson Welles tarafından okunmasıyla gerçekleşen o ünlü yayın, Birleşik Devletler’in doğusunda gerçekten büyük bir bölgede yarattığı panik havasıyla yine çok daha büyük etki yaratmıştır” (Clarke, 2018: 9). Wells’in başlattığı istila teması, bilim kurgu sinemasının her döneminde kendine yer bulmuştur özellikle II. Dünya Savaşı, Roswell olayı ve Soğuk Savaş gibi toplumsal olaylar bu temanın kullanımı daha da artırmıştır.

1.1.3.2.5. Makineler

Britannica ansiklopedisinde makine, “bir işi yapmak için gereken kas kuvvetini azaltarak ya da kuvvet uygulamayı kolaylaştırarak işin yapılmasını basitleştiren bütün yardımcı araçlar” (Temel Britannica, 1993: 13) olarak tanımlanırken, Oxford sözlüğünde makine “belirli bir görevi yapmak için birlikte çalışan birçok parçaya sahip bir ekipman parçası” (Oxford, 2022) olarak tanımlanır. “insanlar tarafından üretilmiş yapay yaratıklar yaratma fikri XVII. yüzyılda Vaucanson’un ya da Jaquet-Droz’un otomatlarına dek geri giden eski bir fikirdir” (Baudou, 2005: 102). Vaucanson, otomatik bir biçimde çalışan ilk dokuma tezgâhını da yapmıştır. Ambrose Bierce, 1899 yılında yayınlanan Moxon’un Ustası adlı hikâyesinde satranç oynayan bir otomat yapmıştır. “Ambrose Bierce, Moxon’un Ustası’nda belli bir özerklikle donatılmış bir otomatın yaratıcısına başkaldırışında, yaratıcısına isyan eden makinelerin anlatılacağı yeni bir öykü serisinin öncülüğüne soyundu” (Baudou, 2005: 102). Makineler bu temada insanlığın sonunu getiren bir olgu olarak işlenir. Makinelerin gelişen teknoloji ile birlikte özerk düşünme becerisine sahip olması ve “bilgisayarlara bu kadar çok güç ve sorumluluk aktarmak pek çok bilim kurgu filmlerinde makinelerin dünyamızı ele geçirdiği felaket senaryolarına konu olmuştur” (Cavendish, 2019: 39).

“Geçtiğimiz iki yüzyıl boyunca toplumumuzun çok daha büyüdüğünü, çok daha fazla makine ürettiğini izledik; demem o ki, olası gelecekte makinelerin toplumdaki rollerinin artmaya devam edeceğini ve gündelik hayatta çok daha büyük bir yer kaplayacaklarını varsayıyorum. Gerçekte makinelerin toplum içindeki yerinin sonunda her şeyin idaresini devraldıkları noktaya geleceğini düşünmüyorum” (Asimov, 2007: 44).

Isaac Asimov’un bahsettiği, henüz gerçek hayatta yaşanmasa da bilim kurgu sinemasında bunun örnekleri sıkça verilmiştir. Makinelerin bilinç kazanma durumunu dışında insanların makineler ile benzeşme ve bir bütün olma durumu da bilim kurgu sinemasında önemli bir yer tutmaktadır. Akşit ve Favaro makine ve insanın yakınlaşması durumunu teknolojinin bilinçlenmesi üzerinden şu şekilde ele alır: “Teknolojinin ne kadar bilinçlendiği, insan hayatına ne kadar müdahale ettiği, insan deneyimlerini ne kadar denetim altında tuttuğu ile insanın ne kadar makineleştiği, teknoloji ile nasıl ve neden ilişki kurması gerektiği bu sorunsalın temelini oluşturan iki unsurdur” (Akşit – Favaro, 2021: 89). İnsan ile teknoloji arasındaki ilişki, insan ve makinenin birleşmesi gibi bir durumu da ortaya çıkarır. İnsan ve makine birleşimleri ise siborg olarak adlandırılır. Siborg, “insan ve makine arasındaki melezleştirmenin yeni bir biçimidir. Bu bilgisayarla sinir sistemi, yaşayanla elektronik arasında bağlantı kavramıdır” (Baudou, 2005: 117). Ağın ise siborglar için “siborgların hayatın eksenini insanın aleyhinde bir yöne kaydıracağı türden kurgular da bir çeşit distopyaya doğru gidebilir ya da böyle bir bileşimin süper-insan güçlerinin mümkün kılacağı hayalini kuranlar için erişilmesi gereken bir ütopya gibi görülebilir” (Ağın, 2020: 2) yorumu ile insan makine birleşimlerinin insanlar için iyi veya kötü olabilme ihtimaline değinmiştir. Yapay zekâ teknolojisinin gelişmesiyle de birlikte makineler teması, bilim kurgu filmlerinde, makinelerin düşünsel yetenek kazanması şeklinde sık sık işlenmiştir.

1.1.3.2.6. Nükleer

Bir tema olarak nükleerin kullanımı II. Dünya Savaşı’nda Japonya’nın Hiroşima ve Nagazaki kentlerine atılan atom bombası sonrası bilim kurgu türünde işlenmeye başlanmıştır. Bu büyük felakettin sonrasında Amerika ve Sovyet Rusya arasında yaşanan Soğuk Savaş esnasında iki ülkenin nükleer silahlanma yarışına girmesi de bu temanın işlenmesine neden olmuştur. “Hiroşima’dan sonra bilim kurgu edebiyatında ve medya

kültüründe insanlar nükleer imha korkusunun ağına düştüler. Philip K. Dick, Bernard Wolfe ve J. Ballard gibi bilim kurgu yazarları, nükleer bir soykırımın, insanoğlunun yarattığı ve yaşadığı akla gelebilecek en büyük felaketin sonuçlarını tahmin ve tasvir ettiler” (Kellner, Best, 2007: 128).

II. Dünya Savaşı sonrası nükleer teması, “ortaya çıkabilecek olası durumları yansıtan filmlerle anlatılmış; nükleere karşı ya uzaya kaçılmış ya da atom bombasını sembolize ettikleri kuşku götürmeyen birtakım örtüler, dolambaçlı, dolaylı anlatım yolları uygulamaya sokulmuştur” (Roloff, SeeBlen, 1995: 216). “Atom savaşı sonrasında geçen bilim-kurgu filmleri karanlık, vahşi bir şiddet, yoksulluk ve kıyım dünyasını sergilemektedir. Bazı filmlerde de atom savaşı sonrasında yeni bir uygarlık kurulmuştur. Fakat bu uygarlık da insanlara vahşet, şiddet, yıkım getirmektedir” (Onur, 2012: 68).

Nükleerin bir olumsuz etkisi de bilim kurgu sinemasında “dönüşmüş ırkın nüfusun önemli bir bölümünü oluşturduğu dünyalar” (Baudou, 2005: 114) şeklinde görülmüştür. Dönüşmüş insan ile kastedilmek istenen ise nükleer serpinin insanları mutasyona uğratmış olmasıdır. Ayrıca “50’li yılların canavarları, atom denemeleri sonucunda boyutlarını şaşırp devleşen mahlukattan türemişlerdi. Bu canavarlar, goriller ya da godzillalar, birer metafor, birer simgeydiler; nükleer tehlikenin ve tehdidin bastırılmasının ürünüydüler” (Roloff, SeeBlen, 1995: 321- 323).

1.1.3.2.7. Robotlar

100 yıldır insansı makineleri tanımlamak için robot kelimesi kullanılmaktadır. Kelimenin kökeni ise Çek yazar Karel Čapek’e dayanır. Čapek, 1920 yılında yazdığı *R.U.R. Rossum’un Uluslararası Robotları* isimli eserinde, Robot kelimesini kullanmıştır. R.U.R. sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan etik problemlere ve sosyal ilişkilere robot ekseninde, gelişen ve değişen dünyaya fütüristik bir biçimde yaklaşır ve bireylerin gelecek kaygılarına değinir. Robotlar insan yapımıdır ve sonunda da yaratıcılarını öldürürler.

Robot kelimesinin doğuşu ise şu şekildedir: “Karel Čapek’in bir gazete röportajında anlattığına göre kardeşine, yeni yazdığı hikâyesindeki yapay işçiler için

‘labor’ (emek) kelimesini seçtiğini ama içine sinmediğini söyler. O sırada şövalesinin başındaki kardeşi ‘O zaman onlara robot de’ diye mırıldanır” (Kösebalaban, 2021: 8). Robot kelimesinin kökeni ise “Çekçedeki ‘robota’ kelimesinden gelir. Robota kelimesi, ‘köle’ anlamına gelen Slav kökenli bir sözcükten gelmektedir. Kelime ayrıca ‘serf emeği’ ve mecazi olarak ‘angarya’ veya ‘zor iş’ anlamlarına da gelmektedir” (Kösebalaban, 2021: 8).

“Čapek’in robotları insanlara hizmet etmeleri için üretilmiş ama sonunda insanların kısırlaşmasına ve işçilerin işsiz kalmasına yol açmışlardır. Zamanla bir ruh edinen robotlar insan sahiplerine karşı ayaklanır ve Komünist Manifesto’ya gönderme yapan bir manifesto yayımlar. “Dünyanın Robotları!” girişi, Max ve Engels’in kitapçığının ünlü sözünü hatırlatır: “Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!” (Kösebalaban, 2021: 15).

Eserde robotlar, “Bulabileceğiniz En Ucuz İşgücü: Rossum’un Robotları”, En Son İcat: Tropikal İklim İçin Robotlar”, “Herkesin Bir Robotu Olmalı!”, “Üretim Maliyetinizi Azaltın!”Rossum’dan Bugün Bir Robot Sipariş Edin!” (Čapek, 2021: 23) sloganlarıyla pazarlanmaktadır.

Robot kelimesini Karel Čapek’e borçluyken “birtakım işlevlerde insanın yerini alabilecek düzeneklerin hazırlanmasıyla ilgili çalışma ve tekniklerin bütünü” (TDK, 2022) anlamına gelen robotik kelimesini de Isaac Asimov’a borçluyuz. “Asimov’un 1941’de yayımladığı ‘Yalancı!’ başlıklı kısa öyküsünde görülmüştür” (Say, 2021: 120). Robot denilince akla ilk şeylerden biri de Asimov’un Üç Robot Kanunu’dur. Üç Robot Kanunu şu şekildedir:

- “1. Robotlar, insanlara zarar veremez ya da eylemsiz kalarak onlara zarar gelmesine göz yumamaz.
2. Robotlar, Birinci Kanun’la çelişmediği sürece bir insanlar tarafından verilen emirlere itaat etmek zorundadır.
3. Robotlar, Birinci ya da İkinci Kanunla çelişmediği sürece kendi varlıklarını korumak zorundadır”(Asimov, 2018: 7).

Asimov, robotlar konusunda düşüncesinin iki yönlü olduğunu söyler düşüncelerini şu sözlerle açıklar:

“İlk olarak, robotları kendi yaratıcılarını yok edecek canavarlar olarak görmüyorum: çünkü robotları inşa eden insanların kendi güvenliklerini sağlayacak vasıtaları robotların içine inşa edebilecek kadar bilgiye sahip olduklarını varsayıyorum. İkinci olarak, robotların ya da genel olarak makinelerin bizlerin yerine geçebilecek kadar zekâyâ sahip oldukları anda bunu yapmaları gerektiğini düşünüyorum. İnsanın evrimi sırasında ve bundan önceki tüm yaşamın evriminde bir türün diğerinin yerini alması birçok kez yaşandı” (Asimov, 2007: 45).

Robotlar gerçek hayatta belirli bir işi yerine getiren, kontrolleri insanların elinde olan bilim kurguda düşünebilen ve belirli eylemleri yapan varlıklara dönüşmüşlerdir. Teknoloji yükseldikçe de insana benzerlik açısından yaklaşmışlardır. Robotlar kimi bilim kurgu filmlerinde insanların eşlikçisi ve destekçisiyken kimi filmlerde ise insanların karşısındadır.

Robotların insanların karşısında olma durumu makinelerde olduğu yapay zekâ ile ilgilidir. İnsanın yanındaki destekçi robotlar belirli bir zekâ düzeyindeyken insanın karşısında olan robotlar, daha zeki bile olabilmektedir. Hem dış görünüş hem de bilişsel düzeyin aynı oluşu bazı bilim kurgu filmlerinde çatışma unsurudur. “Değişikliklere uğramış insanlar, robotlar, androidler ve öteki yapay insan benzerleri, sahip oldukları olağanüstü zekâları ve programlama güçleriyle, birer toplumdışı simgesine dönüşebilir, insan toplumunun şiddete, kaba güce dönük yüzünü dışavurabilir; bu toplumun boy hedefini oluşturabilirler” (Roloff, SeeBlen, 1995: 65).

1.1.3.2.8. Simülasyon

Bilim kurgu sineması simülasyon temasını, bilgisayar teknolojilerinin gelişmesi ekseninde ana motif olarak kullanılmaya başlamıştır. Simülasyon temasının odak noktası bilgisayar ile üretilen sanal dünyalardır. “Simülasyon, bir araç, bir makine, bir sistem, bir olguya özgü işleyiş biçiminin incelenme, gösterilme ya da açıklama amacıyla bir maket ya da bir bilgisayar programı aracılığıyla yapay bir şekilde yeniden üretilmesi (Baudrillard, 2016: 7) olarak tanımlanır. Simülasyonun bir başka tanımını ise Baudrillard, “bir köken ya da bir gerçeklikten yoksun gerçeğin modeller aracılığıyla türetilmesine hipergerçek yani simülasyon denilmektedir” (Baudrillard, 2016: 14) şeklinde yapar. Ermen ise simülasyonu, “bir sistem ya da olguya özgü işleyiş biçiminin yapay bir şekilde

yeniden üretilmesi” (Ermen, 2018: 72). *Total Recall* (Gerçeğe Çağrı – 1990) filminde ana karakter bir makineye bağlanarak, simülasyonda yaratılmış Mars’a gider. *The Thirteenth Floor* (13. Kat – 1999) filminde bilgisayarlar ile oluşturulmuş dünyalar vardır ve makineler aracılığıyla bilgisayarların oluşturulmuş dünyalara gidilir. *Ready Player One* – 2018 filminde ise insanlar eğlenmek için oynadıkları oyunları simülasyon ile oluşturulmuş dünyalarda oynarlar bağlanmak için ise sanal gerçeklik gözlüklerini kullanırlar.

1.1.3.2.9. Zaman

Bir tema olarak zaman, hem geleceğe hem de geçmişe doğru iki yönlü olarak bilim kurgu filmlerinde ana motif olarak işlenmektedir. Zaman, “her yerde, her an mevcuttur ve Dünya’daki yaşamı kaydetme yöntemimizin temelini oluşturur. Zaman; Dünya’yı Güneş Sistemini ve hatta evreni çalışır durumda tutan bir sabittir” (How It Works, 2021: 32). Zaman olgusunun bilim kurguda yarattığı bir olgu da zaman yolculuğu olgusudur, zaman yolculuğu, uzay-zamanda ileri ve geri yönlü hareketi sağlar. Bu yolculuk ise zaman makinesi ile yapılır. Zaman makinesi, “insanları A noktasından B noktasına en hızlı şekilde taşımaya yarayan araçtır” (May, 2020: 36). Zamanda yolculuk temasının ilk örneği ise H. G. Wells’e aittir. Wells *Zaman Makinesi* (1895) adlı eserinde zamanda yolculuk yapan bir gezgeni anlatmıştır. “Wells bu romanda zamanda yolculuk temasını kurmuş, ancak bunu hiçbir bilimsel dayanağa temellendirmemiş, yalnızca bazı üstü kapalı teorilere dayandırmıştır” (Baudou, 2005: 87). Wells, eserinde üstü kapalı teoriler kullanmış olsa da “bir toplum tasarımı üzerinde bizi düşündürmeye çalışır, bunu da zaman içinde yolculuk motifiyle gerçekleştirir” (Roloff, SeeBlen, 1995: 66). Eleştirdiği toplum ise Viktorya Dönemi İngiltere’sidir.

Zaman teması ile bilim kurgu, “her iki yönüyle, yani geçmiş ve gelecekle birlikte zamanı, hem tarihi yeniden yaşamak ve hem de onu önceden kurgulamak için kullanır” (Baudou, 2005: 87). Geleceğe yönelik zaman temalı bilim kurgularda karakterler zaman yolculuğu ile çoğunlukla felaket sonrası dünyasına giderler ve olası dünyaların resmini çizerler. Geçmişe yönelik zamansal kurgular ise şimdiki zamanda yaşanacak felaketleri önlemeye ve zamanın akışını değiştirmeye yöneliktir. Örneğin James Cameron’ın *The*

Terminatör I (1984) filminde Terminatör, 2029 yılından 1984 yılına gelecekte yaşanacak nükleer savaşı engellemesi için gönderilir. Terry Gilliam'ın *12 Monkey* (12 Maymun – 1995) filminde de yine bir felaketi (5 milyar insanın ölümüne neden olan bir salgını) önlemek için ana karakter, 2035 yılından 1996 yılına gönderilir.

Zaman teması kimi bilim kurgu filmlerinde, Albert Einstein'ın uzay-zaman teorisine bağlı olarak da kullanılır. “Zaman bir nehre benzer, kütleçekim ve uzay-zaman etkilerine bağlı olarak değişen hızlarda aktığını varsayılır. Zaman, kütleleri ve hızları birbirinden farklı kozmolojik cisimlerin etrafında hızlanabilir veya yavaşlayabilirdi. Dolayısıyla Dünya'daki bir saniye evrenin her yerinde aynı uzunlukta değildir” (How It Works, 2021: 33) şeklinde tanımlanan teori, *Interstellar* (Yıldızlararası – 2014) filminde Christopher Nolan tarafından kullanılır. Astronot Cooper, Dünya'dan ayrıldığında kızı 10 yaşındadır. Film sonunda kızı ile tekrar buluştuğunda kızı Cooper'dan daha yaşlıdır.

1.2. Sömürgecilik, Direniş ve Koloni Hareketleri

Bu bölümde, çalışmanın odak noktasını oluşturan, sömürgecilik, direniş ve koloni hareketleri kavramları tanımlanacak ve incelenecektir. Sömürgecilik kavramı, Avrupalı devletlerin 15. yüzyılda başlattıkları keşiflerden hareket ile 20. yüzyılın ortalarına kadarki süreç boyunca ele alınacaktır. Direniş kavramı, 15. ve 20. yüzyıllar arasındaki Avrupa sömürgeciliğine karşı yürütülen direniş hareketlerini üzerinden tartışılacaktır. Koloni hareketleri ise 20. ve 21. yüzyıllar arasındaki, uzayda kolonileşmeye yönelik yapılan çalışmalar üzerinden incelenecektir.

1.2.1. Sömürgecilik

Çalışmanın bu bölümünde sömürgecilik olgusu, Amerika Kıtası'nın Avrupalı devletler tarafından sömürgeleştirilmesi kapsamından ele alınacak, kıtanın sömürgeleştirilmesinin ardından ortaya çıkan olumsuz sonuçlar açıklanacaktır. Sadece Amerika Kıtası'ndaki sömürgecilik olgusunun ele alınmasının nedeni ise Amerika Kıtası'nın daha önce Avrupalılar tarafından bilinmiyor oluşundan ve kıtanın bilim kurgudaki gibi yeni bir Dünya'yı sembolize ediyor oluşundandır.

Sömürgecilik, insanlık tarihinin başında itibaren devletler arasındaki çatışmalarının sonucunda galip gelen devletin yenilen devlete karşı kurduğu üstünlüğün sonucu olarak her zaman var olmuştur. Fakat, “insanlık tarihinin son beş yüz yılı kapitalist gelişmenin ve kapitalist egemenliğin de tarihidir. İnsanlığın uzun geçmişi dikkate alındığında kapitalizmin egemen üretim tarzı haline gelmesiyle insanlık tarihinde önemli bir kırılma söz konusu olmuştur” (Başkaya: 2015: 7). Son beş yüz yıl içerisinde sömürgeci ülkeler güneşin batmadığı imparatorluklar kurmak için uğraşmışlardır. “Dünya sistemini bir dünya imparatorluğuna çevirmek için 1600’lerde Hollanda, 1800’lerde İngiltere ve 1900’lerde ABD’nin dünya diğer dünya ülkeleri üzerinde hegemonya kurmaya çalışmıştır.” (Bould, 2015: 177).

“Sömürgeleştirme kelimesi, ‘colonisatiton’ (colere) sözcüğünden çıkmıştır. Ekin yetiştirmek, ‘culture’ sözcüğünün kökünden) başlangıçta politik veya dini bağlarını anayurtla az çok sürdürmekte olan kolonların gidip yabancı bir ülkede yerleşmeleri demekti.” (Deschamps, 1966: 111). Daha sonraki dönemlerde kelimenin anlamı değişmiştir. Sömürgecilik Türk Dil Kurumu sözlüğünde, “bir devletin başka ulusları, devletleri, toplulukları, siyasal ve ekonomik egemenliği altına alarak yayılması” (TDK, 2022) olarak tanımlanırken, Oxford sözlüğünde, “güçlü bir ülkenin başka bir ülkeyi veya diğer ülkeleri kontrol ettiği uygulama” (Oxford, 2022) olarak tanımlanır. Afrika tarihçisi ve eski Fransız sömürge yöneticilerden Hubert Deschamps sömürgeciliği, “sömürgecilik teknik bakımdan geri kalmış başka ırktan halkları bir imparatorluğun, bir ülkenin kadroları içinde itaat altına tutuma iradesidir denebilir” (Deschamps, 1966: 113) şeklinde tanımlarken Ülger sömürgeciliği, şu şekilde tanımlar:

“Sömürgeciliğin tezi şudur; biz üstün insanlarız, dünya bizimdir. Geri kalan ırklar isteklerimiz doğrultusunda çalışacak veya yok edilecektir. Bu düşünce kurban etmenin zayıflığı, uzun sürede, erdemini kaybetmek ve sonuçta gerçek nesnelerinkinden daha az kölece olmayan bir kutsal şeyler düzenini yaratmak istemektedirler” (Ülger, 2018: 21).

Sömürgeleştirmenin psikopatolojisi üzerine çalışmalar yapmış Frantz Fanon ise sömürgeciliği, “sömürgecilik ne düşünen bir makine ne de muhakeme yeteneği olan bir bedendir. Sömürgecilik çıplak şiddettir” (Fanon’dan Akt. Silier, 2013: 191) olarak tanımlamıştır.

Sömürgeciliğin yanında emperyalizm kavramı da bulunmaktadır. İki kavram ne kadar birbirine benzese de kullanım tarihleri farklı dönemlere denk gelir. “Sömürgecilik sözcüğü 15. ve 19. yüzyıllar arasındaki dönem için, emperyalizm sözcüğü ise 19. ve 20. yüzyıllar için kullanılagelmiştir” (Temel Britannica, 1993: 33). “Sömürgecilik daha çok, zora dayanarak bir devletin başka halklar üstünde siyasal ve ekonomik egemenlik kurması; emperyalizm ise güçlü devletlerin daha az güçlü olanları çoğu kez onların siyasal bağımsızlığına dokunmadan, siyasal ve ekonomik olarak denetimleri altına alması anlamında kullanılır” (Temel Britannica, 1993: 33) tanımıyla ayrıştırılabilir. Sömürgeciliğin dönemsel olarak da farklı tanımları yapılmaktadır. Örneğin,

“Sanayi Devrimi sonrasındaki sömürgeciliğe modern sömürgecilik deniyor. Modern denmesinin nedeni, 1492 sonrasının merkantilist döneminin sömürgeciliğinden ayırmak içindir. Klasik, modern ve yeni sömürgecilik dışında bir sömürgecilik tarzı da yarı-sömürgeciliktir. Buna aynı zamanda mali-diplomatik sömürgecilik de dendiği olur ” (Başkay, 2015: 31).

Sömürgeciliğin tüm dünyayı etkisi altına alması ile teknolojik, ekonomik ve askeri gelişmelerin eksininde gerçekleşmiştir. Sömürgeci yayılma ise

“Askeri güce dayanıyor ama askeri gücün gerisinde de mutlaka kaçınılmaz olarak ekonomik güç oluyordu. Ekonomik güce sahip olan ülke, ileri teknolojiye de sahip oluyordu. Bununla ötesinde büyük bir askeri gücü finanse edip dünyanın her yerine ulaştırma yeteneğine sahip olanlar sömürgeci emeller besliyordu” (Başkaya, 2015: 13).

Sömürgeci yayılmayı başlatan teknolojik gelişmeler ise şu şekilde sıralanabilir: “Matbaacılık sanatı, barutu ve pusula. Bunların hepsi, dünyanın görünüşünü ve koşullarını toptan değiştirmiştir. Birincisi edebiyatta, ikincisi askerlik sanatında, üçüncüsü de denizcilikte değişiklik yapmıştır” (Luraghi, 2019: 16). Teknolojik gelişmelerin sonucunda “Afrika Kıtası, Avrupalı sömürgecileri için ilk basamak olmuştur. 1456’da Antoniotto Usodimare, Gine Körfezi’ne ulaşmıştı; 1460’da Da Noli, Yeşilburun Adaları’nı işgal etmişti. Papa, 1454’den başlayarak, Afrika ve Hindistan’ın Portekizlilerin tekelinde olduğunu resmen tanımıştı” (Luraghi, 2019: 31). Fakat asıl büyük adım 3 Ağustos 1492 yılında Cenevizli denizci Kristof Kolomb’un İspanya’dan üç gemiyle yola çıkmasıyla başlamıştır. 12 Ekim 1492’de ise ilk kara parçasıyla karşılaşmıştır. Kolomb,

“Santa Maria gemisinin sandalına binerek kıyıya doğru yöneldi, diz çökerek toprağı öptükten sonra da adaya, İspanya Kralları adına sahip oldu. İşte bu yeni, büyük sömürge imparatorluğunun mütevazî başlangıcıydı” (Luraghi, 2019: 45). Kolomb’un çıkmış olduğu bu ada Bahama takımadalarından biri olan Guanahani Adası idi ve Kolomb bu adaya San Salvador adını vermişti. Kolomb bu seferi altın bulmak için düzenlemişti fakat ilk ayak bastıkları adada altından eser yoktu iki ayın sonunda keşif gezilerinden sonra Kolomb’un Hispanyol olarak adlandırdığı Haiti kıyıları boyunca altın bulundu. “Kolomb’un İspanya’ya getirmiş olduğu altın, keşfi ekonomik olarak destekleyen hükümdarları memnun etmişti, ama asıl Kolomb’un yayına almış olduğu Kızılderililer büyük merak uyandırmıştı” (Luraghi, 2019: 46-47). Kolomb’un keşiften eli dolu dönmesi ikinci bir seferin düzenlenmesine neden oldu ve bu seferki keşif üç gemi ile değil tam 17 gemi ile yapılmıştır ve Avrupa’nın Amerika Kıtası’nı sömürgeleştirme süreci başlamıştır.

Amerika Kıtası’nın, İspanyollar, Hollandalılar, Portekizliler ve daha sonraki dönemlerde İngilizler ve Fransızlar tarafından sömürgeleştirme süreci, bu kıtanın zenginliklerine el koymak amacıyla yapılmıştır. Amerika Kıtası’nda “üretilen altın ve gümüş Panama Kanalı üzerinden İspanya’ya ulaştırılıyordu. Elbette İspanyol sömürüsü sadece değerli madenlerle sınırlı değildi. Büyük plantasyonlar da oluşturuldu ve bu her iki alanda zora dayalı çalıştırma veya köle emeği kullanılıyordu” (Başkaya, 2015: 15). Amerika Kıtası’ndaki İşgale uğrayan toplumlar, Avrupa’daki imparatorluklara göre “birbirinden çok uzak gelişme evrelerinde bulunuyorlardı” (Deschamps, 1966: 50). Avrupalı ülkelerin teknolojileri ile Amerika’daki toplumların teknolojileri karşılaştırıldığında bu toplumlar hâlâ ilk çağı yaşıyordu. İspanyolların ve Portekizlilerin diğer ülkelere göre ilk olarak sömürgecilğe ilk adımlarını atmalarını sağlayan ve gittikleri yerlerde hegemonyalarını güçlendirmelerinin neden ise silah üretiminde ve gemi inşasında ileri olmalarından kaynaklanıyordu bunun sonucu olarak “Avrupalılar klasik ve yeni sömürgecilik çağında (1492-1850) sahip oldukları üstünlükten ve eşitsizlik zemini üzerinde kurdukları kolonyal ilişkilerden yararlanarak zenginlikleri Avrupa’ya taşımışlar, enerji ve hammadde kaynaklarını ellerine geçirmişlerdir” (Arıkan’dan Akt. Güngör, 2006: 12). Sömürgeciliğin, daha doğrusu coğrafi keşiflerin gerçekleşmesi o dönemim

bankerlerinin finansörlüğünde gerçekleşiyordu. Anlaşma yapılıyor ve anlaşma doğrultusunda elde edilen ganimetler, keşfe çıkan denizci ve finansörler tarafından paylaşılıyordu. İspanya Krallığı 1545 yılında Bolivya'nın Potosi şehrinde, Potosi Dağlarında “bilinen en büyük gümüş madenlerini buldular. Avrupa'nın yıllık üretiminin 60.000 kilo olmasına karşılık, burada 266.200 kilo gümüş üretilmekte gecikmedi. Altına gelince, Avrupa'da yılda 1000, Afrika'da 2000 kilo üretildiği halde, Amerika yılda 5400 kilo altın üretiyordu” (Luraghi, 2019: 89). Bu örnek Amerika Kıtası'nın zenginliklerinin büyüklüğünü gösterir ve keşiflerin amacının hiçbir zaman yeni yerler keşfet olmadığının altını çizer. Keşiflerdeki en büyük amaç, altın, gümüş ve değerli madenlerdir.

Sömürgeci Avrupa devletleri kendilerini insanlık uygarlığının üstün temsilcileri olarak görürken, Amerika'nın yerli halklarını ise ikinci sınıf hatta hayvanlarla eşit görüyorlardı. Avrupalı devletler, “Amerika Kıtası'nı sömürgeleştirirken, yerli halkların gerçekliğini dikkate alarak varlığını devam ettirmek yerine, halkın gerçekliğini görmezlikten gelmiş, yok etme pahasına diğer halkları soykırımdan geçirmiştir” (Ülger, 2018: 54). Avrupalılar, Amerika Kıtası'na geldiklerinde “soykırım, yıkım, yağma ve talan için geldik, geliyoruz demediler; Hristiyanlaştırmak gibi yüce bir misyonun taşıyıcısı olduklarını söylediler” (Başkaya, 2015: 57) fakat zaman içerisinde Hristiyanlaştırma bu yüce misyon yerini, zorbaca dayatmaya bırakmıştır.

İstilacılar “tarafından odun yığnında yakılarak ölüme mahkum edilen ve cennete gidebilmek için Hristiyan olmaya çağrılan Kübalı bir kabile reisi, cennete de beyazlar olup olmadığını sordu; olumlu cevap alınca, ölümden sonra da böylesine acımasız adamlarla karşılaşmaktansa dinsiz olarak ölmeyi yeğlediğini belirtti” (Luraghi, 2019: 58). Ülger de, sömürgeci ideolojinin uygarlaştırma ve Hristiyanlaştırma olgusunu şu şekilde özetlemiştir: “Sömürgeci zihniyete göre; Avrupalıya benzemekten daha güzel bir şey yoktur, onları taklit etmek, onlara benzemeye çalışmak uygarlıktır. Afrika, Asya ve Latin Amerika halkına, Batı uygarlığı aktarılmalıdır ve hiçbir uygarlık Avrupa uygarlığından üstün değildir. İnanç budur” (Ülger, 2018: 32).

“Avrupalılar, Hristiyanlaştırma, İspanyollaştırma, ruhları cennete yollama retorikleriyle Kuzey, Orta ve Güney Amerika halklarına yıkım ve

yok oluşu dayattılar. Kuzey Amerika’da Yerliler, Siouxlar, Iriquoislar, Comanchelar, Huronlar, Cherokeesler katledildiler. Orta Amerika’daki krallıklar: Yucatân, Maya ve Aztekler, Toltequesler yok edildiler. Aynı şekilde Güney Amerika’daki Chumiler, İnkalar, Tukunalar Tupiler vb. kanda boğuldular” (Urine’den Akt. Başkaya, 2015: 15).

Sömürgeciliğin Amerika Kıtası’nda yaygınlaşması, doğal kaynakların ele geçirilmesi, tarım alanlarının Avrupalı devletlerin çıkarları için kullanılmaya başlaması ve kendi uygarlığını benimsetme düşüncesi Amerika Kıtası’ndaki yerli halkları etkilediği gibi Afrika Kıtası’ndaki yerli halkları da etkilemiştir. Afrika Kıtası’nın bu süreçten etkilenme süreci ise İspanyolların Encomienda sistemiyle başlayacak, İngilizlerin Amerika Kıtası’na ayak basmasıyla da şiddetlenecektir. Encomienda sisteminin korkunçluğunu Raimondo Luraghi şu şekilde açıklar:

“Encomienda denilen tüyler ürpertici bir sistem uygulamaya başlamışlardı. Bu sisteme göre imtiyaz sahibine (encomiendero) yalnız bir toprak değil, köle gibi dilediği biçimde kullanabileceği bir miktar da yerli verilirdi. Encomiendas sistemi, beyazlar için bir yüz karasıydı: Zavallı yerliler kırbaç altında, İspanyolların Yeni Dünya’da erkenden geliştirmiş oldukları şeker kamışı, boya çıkarılan bitki ve daha sonra tütün tarlalarında, aynı zamanda da en zenginleri Darien’de bulunan altın madenlerinde çalıştırılıyorlardı. Zavallı Kızılderililer yerlilerin hızla yok edilmeleri öylesini korkunç boyutlara ulaşmıştı ki, sömürgeciler Afrika’dan siyah ırktan köle getirmek zorunda kaldı” (Luraghi, 2019: 57-58).

Kristof Kolomb, Amerika Kıtası’na ilk adım attığında tarihler 12 Ekim 1492 idi. Aradan dokuz yıl geçtikten sonra, “1501’de ise tarihin en karanlık sayfalarından biri daha açılıyordu: Bu da zenci ticaretiydi”. (Luraghi, 2019: 58). Yerli hakların nüfusunun azalmasına bir örneği de Başkaya, “fetihin başlamasını izleyen yüzyıldan az bir zamanda Meksika’da yaşayan yerli halkın nüfusu %90 oranında azalarak 25 milyondan 1,5 milyona düştü, aynı şekilde Peru’daki nüfusun da %95 oranında azalarak yok olmanın sınırına yaklaştığı biliniyor” (Başkaya, 2015: 16) şeklinde aktarmıştır.

Sömürgeci ideolojide, köleliğin yaygınlaşma sürecine İngilizlerin de katkısı olduğunu belirtmiştik. Süreç İngilizlerin Amerika Kıtası’nın kuzeyine yerleşmesiyle başlamıştır. “İngilizler, Walter Raleigh büyük Chesapeake Körfezi’nin güneyine bir sefer

düzenlemiş ve bu yöre Kralice Elizabeth onuruna Virginia adını koymuştu: Yıl 1585'ti" (Luraghi, 2019: 102). İngilizler, İspanyolların aksine Amerika Kıtası'nda altın ya da gümüş çıkarmamışlardı bundan bulundukları konumun etkisi de vardı. Virginia adını verdikleri yerde altın ve gümüş yoktu. "Kısa sürede tütünçülük gelişmeye başlayacaktı. 1612'de sonra Virginia, büyük bir tütün üreticisi oldu" (Luraghi, 2019: 103). İspanyol sömürgeciler, tarımla uğraşmanın köylüler için olduğunu düşünseler de İngiltere'den gelen burjuvalar ve köylüler Amerika Kıtası'na tarım için gelmişlerdi. İngilizler, savaş adamı olmaktan çok "kürek, çapa, bel adamıydılar, ormanları kesiyorlar, toprakları açıyorlar ve ekiyorlardı. İspanyol altınının kaynağı çabuk kuruyacaktı, ama göç eden İngilizler tarafından alın teri ile Amerika'nın sert toprağında suyunu çekmeyen ve tükenmeyen gerçek zenginlik doğacaktı" (Luraghi, 2019: 103). İngilizler, İspanyollardan farklı olarak bir de kendi kendilerini yönetmeyi getirmişlerdi. 1215 Magna Carta sözleşmesi imzalayarak kralın yetkilerinden bazılarını vazgeçmesini sağlamışlardı. Bundan kaynaklı olarak İngilizler, bireyin haklarının önemi biliyor ve toplumun kendi kendisini yönetmesinin gerekliliğine inanıyorlardı ve bunu sonucu olarak, 1619'da "Amerika'da hiç görülmemiş olan ve burjuvalar meclisi denilen ilk temsilciler meclisi Jamestown Kilisesinde toplandı. Sömürgecinin on ayrı yöresinden seçilmiş üyelerin oluşturduğu bu meclis, yürütme yetkisini Londra'daki merkezi iktidar tarafından seçilen valiye bırakarak, yasama yetkisini üzerine almıştı" (Luraghi, 2019: 103-104). Demokrasi sadece İngilizler için gelmişti. İngilizlerin kurduğu tarım düzeni ilerleyen zamanlarda sekteye uğradı. Yeterli iş gücü sağlanamadı. Bu bölgede yaşayan Kızılderili nüfusu da çok azdı ve ayrıca Kızılderililer çalışmak için yönlendirilemeyecek kadar vahşiydi. Bundan kaynaklı olarak ilerleyen dönemlerde Virginia'da siyahi ırk köleliği başlamıştır.

"1619'da bir Felemenk gemisiyle Kuzey Amerika'ya getirilen ilk Afrikalı köleler Virginia'daki İngiliz kolonisine satıldı. Başlangıçta ev hizmetleri gören kölelerin büyük çoğunluğu çok geçmeden tütün ve pamuk tarlalarında çalıştırılmaya başlandı. 1681'de Virginia'da yaklaşık 2.000 köle varken, 19. yüzyılın ortalarında bu sayı 4 milyonu aşmıştı" (Temel Britannica, 1993: 269).

Köle, “bütünüyle başka bir insanın malı olan, herhangi bir eşya gibi alınıp satılan bilen kişi” (Temel Britannica, 1993: 36) olarak tanımlanır. Bir insanın mal olarak alınıp satılabilmesini sağlayan,

“İlk İngiliz köle tüccarı Amiral Sir John Hawkins’dır (1532-95) Hawkins, köleleri gemilerle, Batı Afrika’dan Brezilya’ya ve Batı Hint Adaları’na götürüyordu. 18. yüzyılda İngiltere, Afrikalı kölelerin alım satımında en önde gelen ülke oldu. 1680-1786 arasında 2 milyondan fazla Afrikalı, köle olarak Kuzey Amerika’daki İngiliz kolonilerine ve Batı Hint Adaları’na götürülerek satıldı” (Temel Britannica, 1993: 37).

Luraghi de köle ticaretinin büyüklüğünü ilk dönemlerden hareket ile şu şekilde açıklar:

“1486-1641 yılları arasında, yılda ortalama dokuz bin hesabıyla, sadece Angola’dan 1.389.000 köle getirilmişti. 1580’le 1680 arasındaki yüzyıl içinde, Angola ve Mozambik’ten Brezilya’ya bir milyondan fazla köle taşındı. 1783-1793 arasındaki on yıllık süre içinde, zenci taşıyan Liverpool Limanı’nın gemileri, Yeni Dünya’ya üç yüz binden fazla köle getirdiler” (Luraghi, 2019: 213).

İnsanların, sömürgeci ülkelere bir mal olarak satıldığı, “400 yıl boyunca Afrika Kıtası 75-90 milyon arasında genç erkeğini yitirdi. Bu dönemde Amerika’ya 15 milyon köle getirildi. Aradaki fark kölelerin yolda ya da bekleme depolarında ölmesinden kaynaklanmaktadır” (Temel Britannica, 1993: 33). Avrupalı devletler bu süre zarfında da tüm dünyaya yayılmışlardı ve “XVII. yüzyılın sonlarında, İngiliz sömürgelerinin nüfusu 250.000 kişiyi aşıyordu, 1763’te bir buçuk milyonu geçti” (Luraghi, 2019:107). “1939’da ise İngiliz İmparatorluğu’nun 500 milyon nüfusunun yüzde 85’i yerliydi, kara, esmer veya sarı insanlar” (Deschamps, 1966: 32). “Fransız İmparatorluğu en şaşıaalı çağında 13 milyon kilometre kare bir toprak üstünde 110 milyon insan yaşamaktaydı” (Deschamps, 1966: 36). Ve “1914 yılına gelindiğinde yeryüzünün %84,4’ü Batı Avrupa’nın sömürgeci emperyalist ülkelerinin egemenliği altındaydı” (Başkaya, 2015: 58).

Yeni Dünya olarak adlandırılan Amerika Kıtası’nın keşfedilmesi bilinçli olarak yapılmasa da, sömürgeleştirilmesi bilinçli olarak yapılmıştır. Sömürgeleştirmenin önünü

ise Avrupalı devletlerin ekonomik, teknolojik ve askerî yönden ilerlemiş olması, Amerika Kıtası'ndaki halkların ise gelişmişlik olarak onlardan geri olması açmıştır. 500 yıl önce hedef Yeni Dünya Amerika iken 21. yüzyıla gelindiğinde ise hedef, Dünya dışına doğru, yeni gezegenlerin dünyalaştırılmasına yöneltilmiştir. “Sömürgecilik ciddi bir şekilde yeni bir gezegen arayışındadır. Çünkü yaşanan Dünya gün geçtikçe hızla tükenmektedir ve bu tükeniş durdurulacak gibi değildir” (Ülger, 2018: 23).

1.2.2. Direniş

*“Bilinçlenene kadar asla isyan etmeyecekler,
isyan edene kadar bilinçlenmeyecekler.”*

George Orwell - 1984

Sömürgeciliğe karşı bir tepki olarak, sömürgeleştirilen toplumların bazıları, bağımsızlıklarına, özgürlüklerine ve yaşama haklarına kavuşabilmek için bir tepki olarak direniş göstermişlerdir. Direniş, Oxford sözlüğünde, “bir plandan, bir fikirden vb. hoşlanmama veya karşı çıkma; itaat etmeyi reddetme eylemi” (Oxford, 2022) olarak tanımlanır. Direnişin en büyük hedefi ise özgürleşmektir. Rousseau, özgürlüğün önemini, “özgürlüğünden vazgeçmek, insan olma niteliğinde, insanlık haklarından, hatta ödevlerinden vazgeçmek demektir” (Rousseau, 2020: 9) sözleriyle açıklar. Coşkun, “insanlık tarihi, özgürleşerek insan olma bilincine varma isteyenlerle, insanın özgürleşmesini yani insan olma vasfını elinden almak isteyenler arasında süregelen kıyasıya bir mücadeledir” (Coşkun, 2007: 13) yorumuyla insanlık tarihi boyunca süren özgürleşme mücadelelerine atıfta bulunur. Silier, “sömürgecinin kültürünün reddedilmesi ve direnişinin mücadele aracılığıyla karakterini dönüştürerek gerekirse kendi yaşamını feda etmesini sağlayacak cesarete kavuşması ikisinde de ortaktır” (Silier, 2013: 191) sözleriyle, insanların sömürgecilik karşısında canları pahasına, özgürlükleri için direniş gösterdiğini vurgular. Ulutaş da “istilacılara karşı gerçekleştirilen savaşlarda topluluklar savaşçı olsun veya olmasın, topluluktaki bazı fertleri feda etmeyi göze alır” (Ulutaş, 2020: 14) yorumuyla Silier gibi o da ölümün ikinci plana atıldığını vurgular. Baudrillard da “direnişin kökeninde yine kendi kültürlerini ve orijinal yapılarını korumaya çalışan

geleneksel gruplar vardı. Direnişin kökeninde kitle diye bir şey yoktu, tam tersine soyut ve türdeş bir toplumsal modele karşı gelen farklı yapılar vardı” (Baudrillard, 1991: 31) yorumuyla direnişin kültürel kökeni vurgular. Deschamps da sömürgelerde isyanların başlamasını kültürel olguların tetiklediğini şu sözlerle vurgular, “şeflerin, ihtiyarların, aile büyüklerinin halka, tanrıların ve ölmüş ataların ruhlarının incindiğini söylerler ve bu öfke dönüşerek, yabancılara düşmanlık biçimini alır” (Deschamps, 1966: 54). Pak ise direnişi “içinde yer almayı gerektiren muhalif bir hareket ve sosyal bir etkinlik olup otoriteye, baskıya ve iktidara yöneliktir” (Pak, 2019: 9) olarak tanımlarken Douzinas ise direniş ve isyan eğilimini, “insanın kendini baskıdan kurtarma ve insan onuru inşa etme niyetine sahip olduğunu gösterir” (Douzinas, 2011: 103) şeklinde tanımlar. Michel Foucault, “iktidar ilişkileri kaçınılmaz olarak direnişe yol açar, her an direniş çağrısı yapar, direnişe imkân tanır ve direniş imkânı olduğu için, gerçek direniş olduğu için, tahakküm uygulayanın iktidarı çok daha fazla güçle, direniş ne kadar büyükse o kadar daha fazla kurnazlıkla tutunmaya çalışır” (Foucault, 2012: 177). Foucault, “iktidar ile özgürlüğün direnişi birbirinden ayrılamaz. İktidarın olduğu her yerde bir direniş ya da direniş imkânı vardır” (Foucault, 2014: 21) sözleriyle de direnişin iktidar ile olan ilişkisini vurgular. Marx ve Engels de sömüren sınıf ve sömürülenler için “sömürülen ve ezilen sınıf proletarya aynı zamanda bütün bir toplumu her türlü sömürü, baskı, sınıf ayrımı ve sınıf savaşımından temelli kurtarmadıkça, kendi de sömüren ve ezen sınıfın burjuvazinin boyunduruğundan kurtulamaz” (Marx – Engels, 2022: 26) sözlerini sarf etmiştir.

Sömürgeciliğe karşı direniş, sömürgeciliğin başladığı Amerika Kıtası’nda İngiliz sömürgelerinde başlamıştır. İngiltere’nin Amerika Kıtası’ndaki sömürgelerine götürmüş olduğu özgürlük anlayışı, sömürgelerde ters etki yaratmıştır. “sömürgeciliğe karşı ideolojilerin çoğu Avrupa menşelidir. Dışarıdan gelen bu tohumlar yerli aydın sınıfının kafasında tomurcuklanıyordu” (Deschamps, 1966: 58). Avrupa merkezli özgürlük düşüncesinin, Amerika Kıtası’nda nasıl bir sonuç doğurduğunu Luraghi şöyle anlatmıştır:

“Büyük Britanya tarafından sömürgelere götürülmüş olan özgürlük ilkesi, geri tepen bir silah oluyordu. Bu ilkeye dayanarak, sömürgeler, damga resmini koymak amacıyla hazırlanmış olan Damga Resmi Kanununa (Stamp Act) karşı başlattıkları mücadeleyi başarıyla sürdürdüler. Kısa süre sonra, sürtüşmeler çatışma haline dönüştü.

1775'te, sömürgeler silahlandı. Sömürge dünyasında büyük çapta oluşan ilk ayaklanmaydı bu. Bir süre sonra da, sömürgeler, bağımsızlıklarını ilan ettiler” (Luraghi, 2019: 256).

Avrupa'dan gelen bir diğer özgürlük düşüncesi ise 1789 yılında gerçekleşen “Büyük Fransız Devrimi ile oldu. Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ilkeleri dünyaya yayıldı” (Luraghi, 2019: 257). Deschamps da bu toplumsal olay için “Fransız İhtilali, dünyaya bir kurtuluş bildirisi getirmiştir. Evrensel bir bildiriydi bu, bütün insanlara sesleniyordu.” (Deschamps, 1966: 59) yorumunu yapar. Fransız İhtilali'nin getirdiği özgürlük düşüncesi ise Batı'da eğitim alan ya da Batı'nın eğitim sistemiyle yerel okullarda öğrenim gören kişilerce, sömürgelerde yayılmıştır. Atam, bu kişileri “isyancı aydın demek Batı'nın okullarında iyi eğitim alıp sonradan gerçeklikle yüzleşen aydın demektir” (Atam, 2013: 152) sözleriyle tanımlar. Örneğin, “III. Cumhuriyet yıllarında Fransa, sömürgelerinde laik bir öğretim uyguladı, Fransa İhtilali ve insan haklarının öğretilmesi önemli bir yer tutuyordu. Bazı partiler ve solcu kurumlar, yerli aydınlar arasında ihtilal düşüncelerini yayıyordu” (Deschamps, 1966: 59).

Amerika Kıtası'nda da “feodal ve mutlak krallıkla yönetilen Avrupa karşısında, eski dünyaya meydan okuyarak, cumhuriyet bayrağını çekiyorlardı. Avrupa sömürgeciliğine karşı, insanların kendi kaderlerini tayin etmeye hakları olduğunu ilan ediyorlardı” (Luraghi, 2019: 256-257). Daha sonraki dönemlerde Amerikan Başkanı Monroe, Monroe Doktorini'ni içeren mesajı, 2 Aralık 1823'te, Amerika Birleşik Devletleri Kongresinde ve bütün dünyaya açıklandı. Bu mesajda Monroe, “elde etmiş ve korumakta oldukları egemenlik ve özgürlük sayesinde, Amerika kıtaları, bundan böyle hiçbir Avrupa devleti tarafından ileride sömürgeciliğe hedef alınmayacaktır” (Luraghi, 2019: 263) açıklamasında bulunmuştur. İngiltere, Monroe Doktrini'ni ilk başta onaylasa da daha sonra sömürgecilik faaliyetlerinin kısıtlanacağını düşündüğü için doktrini olumlu karşılamadı. Monroe Doktrini sömürgeciliğe karşı atılmış ilk resmi adımdı ve bu adım ilk olarak sömürge haline getirilen Amerika Kıtası sakinleri tarafından atılmıştı. “Kolomb'un çağından beri ilk kez, sömürgecilik, ahlaka dayalı bir planda kurulu bir devlet tarafından reddediliyordu” (Luraghi, 2019: 264) ve sömürgeciliğe başkaldıranlar ise bu kıtaya sömürgeciler tarafından, kıtanın kolonize edilmesi için yerleştirilmişti.

Afrika Kıtası'nda da Hristiyanlık öğretileri insanlarda direniş fikrini oluşturmuştur. Afrika'da insanlar “Tanrı karşısında beyazlarla eşit olunca ve kilisenin en yüksek mevkilerine yükselme imkânını da bunlunca yerliler sivil hayatta da aynı muameleyi niçin görmediklerini sormaya başladılar” (Deschamps, 1966: 59) ve bu sorgulamalar ilerleyen dönemlerde özgürlük mücadelelerine dönüşmüştür.

Hindistan'da ise “İngiliz yönetimi, liberal ve parlamenter fikirlerin aşılandığı okullarda yetişmiş insanlarla dolup taşıyordu ve bunlar fikirlerini seçkin Hintliler arasında severek yayıyorlardı. Ram Mohan Ray bunlardan biriydi ve yeni Hindistan'ın ilk düşünürüydü” (Luraghi, 2019: 163-164). Hindistan'da sömürgecilik ile olan savaşı ise Mahatma Gandhi başlatmıştır. Gandhi, “İngiliz mallarını boykot etmeye dayanan protesto metotları Hint geleneklerine uyduğu için geniş bir başarı kazandı Hindistan'ın kurtuluşunu sağlamak yolunda silahsız itaatsizlik kampanyaları tertipledi, bazı geleneklere dönülmesini öğütlemeye başladı” (Deschamps, 1966: 79). Hindistan'daki bağımsızlık hareketinin lideri Mahatma Gandhi, pasif direniş düşüncesini benimsemişti. Gandhi pasif direnişi ise Rus yazar, Lev Tolstoy'dan esinlenerek benimsemiştir. Pasif direniş, kısaca şiddetin olmadığı eylem olarak tanımlanır. Gandhi'nin başlattığı pasif direniş eylemleri İngilizler tarafından şaşkınlıkla karşılandı. İngilizler bu direnişi kırmak isterler. “Amritsar'da General Dyer tarafından halka ateş açtırıldı: 379 kişi öldü ve 1200 kişi yaralandı. Londra'da biri Dyer'in İngiliz Hindistanı'nı kurtarmış olduğunu söyledi. Aslında İngiltere Hindistan'ı yitirmişti” (Luraghi, 2019: 84). Gandhi bir süre direnişi durdurmak zorunda kalmış. Durdurma sebebi ise İngilizlerin pasif direnişe şiddet ile karşılık vermeleridir. Gandhi de direnişe ara verdikten “bir süre sonra yakalandı ve altı ay hapse mahkûm edildi” (Luraghi, 2019: 284). Gandhi, hapisten çıktıktan sonra ikinci büyük “pasif direnme mücadelesini başlattı ve bu nedenle tekrar tutuklandı. Ama, taraftarlarının sayısı ezici bir şekilde çoğalıyordu. Bunun üzerine 1935'te İngiltere pes etti ve Hindistan'a bazı imtiyazlar tanındı: Bundan sonra yerel meclisler demokratik usullere göre seçilecekti” (Luraghi, 2019: 285).

Sömürgeciliğin doğurmuş oldu, baskı altına alma, denetim kurma ve sömürülen toprakları hem bir hammadde hem bir pazar alanı olarak görme eylemleri, yerel toplumları bu despot yönetimlerden kurtulmaya sürüklemiştir. Çünkü sömürgeciliğin bilançosu çok büyük olmuştur. Örneğin, “İspanyollar tarafından işletilen Bolivya’da gümüş madenlerinde 1650 yılına kadar geçen dönemde yaklaşık 8 milyon Kızılderili’nin hayatını kaybettiği biliniyor” (Başkaya, 2015: 15). Ölümünün yanında hayatta olan insanlar da büyük aşağılanmalar ile karşılaşmıştır. Örneğin, İspanyollar tarafından sömürgeleştirilen “Hispanyola halkı haraca bağlanmıştı. Her yerli, üç ayda bir miktar altın vermeye zorlanıyordu. Karşılığında da, altın vermiş olduğunun kanıtı olarak boynuna asması için, bakır ya da pirinç bir levha alırdı” (Luraghi, 2019: 49). Sömürgeleştirilen topraklardaki, yerel halkların, yaşama hakları sömürgeci Avrupalı devletler tarafından ellerinden alınmıştır. Bu halklar sindirilmiş ve soykırıma uğramışlardır. 18. yüzyılda özgürlük, adalet ve eşitlik gibi kavramların tanımlanmaya ve uygulamaya koyulmasıyla birlikte bu halklar, hakları olan özgürlük için direnmiş ve özgürlüklerini kazanmışlardır.

1.2.3. Koloni Hareketleri

Çalışmanın bu bölümünde, koloni olgusu sömürgeleştirme anlamının dışında “göçmen topluluğu veya bu topluluğun yerleştiği yer” (TDK, 2022) anlamında kullanılacaktır. Göçmen topluluğu ile kastedilen Dünya gezegeninde yaşayanlar, yerleşilen yer ile kastedilen ise dış uzaydır. Yeni Kıta Amerika’nın Avrupalı devletler tarafından sömürgeleştirilmesinde ve kolonileştirilmesinde nasıl teknoloji, ekonomi ve askeri gelişmeler önemli rol oynadıysa uzayda kolonileşme fikri de 20. yüzyılın ilk dönemlerinde bu gelişmelere paralel olarak gelişmiştir. 21. yüzyıla gelindiğinde ise Dünya gezegenin ekolojik olarak yaşanabilirliğini yitirmeye başlaması ve küresel iklim krizinin etkilerinin her geçen gün daha da artması, uzayda kolonileşme fikrinin daha çok gündeme gelmesine neden olmuştur. “Uzayda kolonileşme ile ilgili, insan uygarlığının doğal ya da insan yapımı gezegensel ölçekli bir felaket durumunda, hayatta kalabilmesi ve varlığını genişleterek sürdürebilmesi amaçlanmaktadır” (Akyalı, 2018: 5).

Uzayda kolonileşme düşüncesine dair ilk tohumlar, roket teknolojisinin gelişmesiyle birlikte başlamıştır. Robert H. Goddard, 16 Mart 1926’da sıvı yakıt kullanan “ve bunların yanması ile ortaya çıkan sıcak egzoz gazlarının yüksek hızda atılmasıyla çalışan ilk roketi yaptı. Ayrıca, Ay’a ulaşabilecek bir roket üretme niyetinde olduğunu da açıkladı. 1929’da bir roket uçuşundan bilimsel bir cihazı yukarı taşıdı ama en önemlisi, uzay keşiflerinin önünün açılması sağladı” (All About Space, 2021: 22). ABD ve SSCB arasındaki Soğuk Savaş dönemindeki Uzay Yarışı, uzayda kolonileşme fikrinin ciddi olarak düşünölmeye başlandığı dönemdir. Bunu tetikleyen şey ise ABD ve SSCB’nin birbirlerine üstünlük kurma isteğinin Dünya’dan uzaya taşmış olmasıdır. 1960’larda, “roket biliminin babası ve NASA’nın Marshall Uzay Uçuş Merkezi’nin ilk yöneticisi olan Wernher von Braun, Satürn roketinin insanları Mars’a 1980’lerde göndermeye başlayacağını tahmin etmiştir. Aynı dönemde Sovyetler, ‘Zvezda’ olarak bilinen bir ay üssü inşa etme planları geliştiriyorlardı.” (Dashevsky’den Akt. Akyalı, 2018: 10). ABD ve SSCB arasındaki bu mücadeleyi NASA’nın Jet İtke Laboratuvarı araştırmacılarından Umut Yıldız, Soğuk Savaş dönemindeki çalışmalar için “Soğuk Savaş sayesinde uzay/teknoloji çağı başlamıştır, eğer bu çalışmalar olmasaydı, bugün çok farklı bir yaşam sürüyorduk demek yanlış olmaz” (Yıldız, 2019: 44) yorumunda bulunur.

ABD’nin Soğuk Savaş döneminde “1970 yılında Apollo programı tamamlandığında, NASA’nın aklına düşen ‘uzayda kolonileşme’ fikri de buradan hareketle çıktı. Uzayda nüfus artışını sağlayacak, olası bir felaket durumunda insanlığın hayatta kalmasına imkân tanıyacak bir ortam yaratmak ana amaçtı” (Kavuşan, 2013). Uzay Hukuku ve Politikası Profesörü Christopher Newman da Apollo Projesi’nin uzay araştırmalarına olan ilginin artmasını şu şekilde özetler, “Apollo döneminde sonra ilk defa, insanlı uzay araştırmalarına olan ilginin arttığına şahit oluyoruz. Bilimsel gerçekler, bilim kurgu ve medyanın aşırı ilgisi birbirine geçmiş durumda. Özel şirketler asteroit madenciliği planları kuruyorlar. Bir grup girişimci ise Mars’ın kolonileştirilmesi için para toplamanın yollarını bulmaya çalışıyor” (Newman, 2020: 41). Hem ABD hem de SSCB’nin uzay ve havacılık alanında yapmış olduğu çalışmalar, Dünya gezegeninden başka gök cisimlerine gidilebilmenin yolunu açarak yeni bilimsel gelişmelerinde önünü açmıştır. Fakat başka gezegenlere, uydulara, asteroitlere gidebilmekteki amaç:

“Sadece bilimsel bir keşif değil, aynı zamanda insan yaşam alanlarını zaman içinde Dünya’dan Güneş sistemlerine genişletmektir. Uzun vadede tek gezegenli bir yaşam kalamayacaktır. Eğer insanlar yüz binlerce veya milyonlarca yıl boyunca hayatta kalmak isterlerse, diğer gezegenleri doldurmamız gerekir. Şimdi bebeklik dönemindeyiz. O günlerden bahsedecek olursak Dünya’da yaşayan insanlardan daha çok insan yaşayacak. Ay’da yaşayan insanlarımız olabilir. Jüpiter ve diğer gezegenlerde yaşayan insanlar olabilir. İnsanları asteroidler üzerinde habitatlar haline getirebiliriz. İnsanların tüm güneş sistemini kolonize edeceğini söylemek abartılacak bir durum değildir” (Washingtonpost’dan Akt. Akyalı, 2018: 6).

Apollo Projesi, 7 Aralık 1972 yılında, Apollo 17 ile birlikte son insanlı uçuşunu yapmıştır. Apollo Projesi’nden sonra uzayın keşfi ve fethi için yapılan bir diğer önemli projes, 30 Mayıs 1971 – 27 Ekim 1972 yılları arasında yapılan Mariner 9 Projesi’dir. Projenin önemli olmasını nedeni ise, “Mariner uzay aracının, Mars’a ulaşan ve başka bir gezegenin yörüngesine giren ilk uzay aracı olmasıdır” (All About Space, 2021: 29). Mariner 9 uzay aracı “Mars gezegeninin yüzeyinin %85’inin haritasını çıkarmıştır ve 7.000’den fazla fotoğrafını çekmiştir” (Harvey, 2022: 66). Uzayda kolonileşmek için diğer gök cisimlerinin şartlarını bilmek önemlidir. Bu bilgiler sayesinde, o gök cisimlerinde hayat kalabilmek nelerin gerekli olduğu öğrenilir ve yaşamsal faaliyetlerin nasıl sürdürülebileceği hakkında çalışmalar yapılabilir.

Kolonileşmenin ilk adımı Dünya’dan ayrılacak bir uzay aracının olmasıdır ve bir uzay aracının önündeki ilk engelde Dünya’nın atmosferidir. “Dünya’nın atmosferi belli bir noktadan sonra daha da incelik, dolayısıyla uçaklardaki motorların itme kuvveti yeterli olmaz, bu durumda ancak roketler gibi sürekli ve daha güçlü iticilere ihtiyaç var” (Yıldız, 2018: 54). Bu ihtiyaç ise “bir uzay gemisinin saniyede yaklaşık 7,5 kilometre (saatte 27.000 kilometre) hıza ulaşması” (Hooft, 2014: 19) ile karşılanabilir. Uzayda uzun yolculuklar yapabilmek için gerekli enerjiyi sağlayabilecek bir başka roket motoru türü ise nükleer enerji ile çalışanlardır. Teorik Fizikçi G. Hooft nükleer motorları şu şekilde anlatmıştır:

“Nükleer enerji, çok daha uygulanabilir bir seçenektir. Nükleer enerjili roket motorları, 1950’ler ve 1960’larda tasarlandı, üretildi ve test edildi.

1968 yılının haziran ayında, nükleer roket motorlarının Kiwi serisinin sonuncusu, dört bin megawat enerji seviyesinde (dört nükleer enerji istasyonuna eşit düzeyde) on iki dakikanın üzerinde çalışabildi. Radyoaktif kirlenmeyle ilişkili problemler yüzünden, bu tür motorlar yalnızca dünyadan çok uzakta çalışan büyük uzay gemileri için kullanılabildiği takdirde faydalı olabilirdi” (Hooft, 2014: 85).

Hooft’un tanımladığı nükleer enerji ile çalışan roketler uzun yolculuklar için çözüm gibi gözükse de sadece 12 dakikanın üzerinde çalışabilmiştir. Bunun yanında nükleer enerjinin kullanımının sonucunda ortaya çıkacak nükleer serpinti araçtı insanları olumsuz etkileyecektir. Uzun mesafeleri aşmak için düşünülen bir diğer proje ise bu proje de yine nükleer gücün kullanımı ile ilgilidir. Bu proje:

“1958 – 1963 arasında ABD tarafından geliştirilen Orion projesidir. bir uzay gemisini arkasından atom bombaları patlatarak uzayda ilerletmeyi hedefliyordu. Bu bombalar gemiyi parçalamayacak, arkasındaki koruma kalkanına çarpan darbeler, uzayda ilerlemesini sağlayacaktı. Bu yaklaşımın son derece verimli olacağı, itme darbesi de çok büyük olması gerektiği düşünülüyordu. İlk çalışmalarda arka kalkanın 40 metre çapında olması geminin ise 4.000 bin ton olacağı ortaya çıkmıştır. Orion uzay aracını ışık hızının yüzde 10’una kadar hızlandırabiliyor. Şu anda yapabildiğimiz en iyi yıldızlar arası motor bu” (All About Space, 2019: 49).

Güneş Sistemi’nde kolonileşmek için ışık hızını aşmak ya da ışık hızında gitmek gerekse de Güneş Sistemi’nin dışında kolonileşmek için ışık hızına yakın hızlara ulaşan uzay araçları gereklidir. Dünya’ya en yakın Güneş Sistemi, Proxima-Centauri’dir. Bu Güneş Sistemi Dünya’ya, “4,25 ışık yılı uzaktadır. Bu mesafe aşağı yukarı 40 trilyon kilometreye denk gelir. Şu anda elimizdeki teknoloji ile en hızlı uzay gemisini yapsak bile Proxima-Centauri’ye ulaşmamız en az yüz yıl sürecek” (All About Space, 2019: 48). Şu anda Dünya’ya en yakın Güneş Sistemine, elimizdeki teknoloji ile gitmek bile bir insan ömründen fazlasını almaktadır. Bilim kurgu, bu sorunu hiper uzay uykusu (2001: Uzay Destanı (1968) filminde kullanılmıştır) denilen yöntem ve nesil gemileri (Uzay Yolcuları (2016) filminde kullanılmıştır. Bu sorunu çözse de modern bilim bu sorunu hâlâ bu sorunların üzerinde çalışmaktadır. Bilim kurgu filmlerinde bahsi geçen nesil gemileri üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Bir başka Güneş Sistemi’ne gitmek için bilim

insanları, Mesafelerin ve zamanın bu kadar uzun olması nedeniyle Nesil Gemileri adını verdikleri bir uzay gemisi modeli üzerinde çalışmalarına neden oldu. “Nesil gemisi kendi kendine idame edebilen büyük bir uzay kolonisini taşıyan gemiye verilen isim. Adını nesil (jenerasyon) olmasının nedeni çok uzun sürdürecektir olan uzay yolculuğu boyunca birkaç neslin gelip gidecek olmasıdır” (All About Space, 2019: 48). Bu nesil gemileri, içlerinde bir ekosistem barındırarak, insanların tüm ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde tasarlanmaktadır.

Uzayda kolonileşmek için Dünya’da ayrılabilecek teknolojiye sahip olmanın yanında kolonileştirilecek yerin de büyük önemi vardır. 1995 yılına kadar, astronomlar “Güneş benzeri yıldızın çevresinde dönene tek bir gezegen tespit etmişlerdi. Bugün böyle 4000’de fazla gezegenin varlığını biliyoruz. Bunlardan sadece 50 kadarı, iyimser tahminlere göre yaşamı destekleme olasılığına sahip. Yani, kayalık gezegenler ve yüzeylerinde sıvı su bulunuyor” (Wenz, 2020: 21). Günümüzde Güneş Sistemi dışında, Dünya’ya benzer, yaşamı desteklemeye uygun gezegenleri aramak ve sınıflandırmak için çalışmalar sürse de uzayda kolonileşmek adına sürdürülen çalışmaların odağında Ay, Mars ve daha sonrasında da Satürn’ün uydusu Titan bulunmaktadır. Bu gök cisimlerinin üzerine kurulacak dünyalar ilk etapta o gök cisminin yer şekillerine, hava koşullarına, atmosferine göre düzenlenecekken daha sonraki etapta o gök cisminde Dünya’daki benzer yaşam koşulları oluşturulmaya çalışılacaktır.

Dünya’nın uydusu Ay, dış uzayda kolonileşmek için en yakın hedeftir. Ay’ın kolonileşme açısından önemi ise şuradan gelir: “Ay, nihai deneme tahtasıdır. Mars’ın kalıcı kolonileştirmesi, gerçeğe dönüşmekten çok uzak. Mars’a vaktinden önce yapılacak bir insani ziyaret yerine, öncelikle uzayda bir insan kolonisinin mümkün olup olmadığının belirlenmesi daha iyi olacaktır” (Hooft, 2014: 100). Ay’ı önemli kılan bir diğer nokta ise Ay’dan Mars’a gitmek, Dünya’dan Mars’a “gitmekten çok daha az enerji gerektirmesidir. Yirmi faktör daha az! Böylece gelecekteki ay sakinleri, Mars’ı başarılı bir şekilde kolonileştirmek için dünyadakilere veya başka bir gökyüzü cismindekilere oranla çok daha iyi bir konumda olacaktır” (Hooft, 2014: 100). Hooft gibi Newman da “Ay, Güneş Sistemi’ndeki diğer gezegenlerde bir yaşam alanı oluşturabilmek için kullanacağımız bir

atlama taşı olabilir” (Newman, 2020: 44) sözleriyle Ay’ın bir deneme tahtası olduğunu vurgular ve ekler: “Bir Ay üssü Mars’a roket göndermek için kullanılabilir. Bu roketlerde kullanılacak olan yakıt, yerel kaynaklar kullanılarak üretilir. Ay’dan roket fırlatmak daha kolaydır çünkü hem atmosferi yok, hem de kütleçekimi Dünya’dan çok daha düşüktür” (Newman, 2020: 44). Newman, ayın kolonileştirmenin Mars’ı kolonileştirmekten daha kolay olduğunu şu şekilde açıklar:

“Ay’da kütleçekimi, Dünya’daki kütleçekimin altıda biri, Düşük yerçekiminde insanlar, Ay yüzeyini kolonileştirerek insan bedeninin uzun süre düşük kütleçekimli ortamda yaşadığında nasıl tepki verdiğini gözlemleyebilir bir koloni kurmak için hazırlık yapılabiliriz. Dünya ile Ay arasındaki iletişim gecikmesi sadece üç saniye olduğu için normale yakın ses ve video iletişimi kurmak mümkün ve de Dünya’dan Ay makinelerini uzaktan kumanda ile yönetmeyi de mümkün kılıyor. Ay ile Dünya arasındaki mesafe sadece 384 bin kilometre. Uzay ölçeğinde baktığımızda oldukça yakın. Bu yüzden en kolay kolonileştirilecek gök cismi olarak Ay görülüyor. Acil Durumlarda astronotları üç gün içinde Dünya’ya getirmek mümkün ve bu süre çalışmalarla daha da kısalabilir. Acil durum malzemesini Ay’daki bir koloniye göndermek de oldukça hızlı bir şekilde başarılacak bir görev. Ay çiftlikleri, Ay’ın kuzey kutbunda kurulacak bir Ay çiftliği yaz aylarında günde sekiz saat Güneş ışığı alacak. Ekinler dönen bir platforma yerleştirilerek Güneş ışığından daha fazla yararlanmaları da sağlanabilir” (Newman, 2020: 44-45).

Mars ve Ay’ın yüzey şekillerinin incelenmesi için gönderilen uzay sondaları bu gök cisimlerinde mağaralar ve lav tüpleri keşfetmiştir. “Dünya dışındaki gezegen ve uydularda keşfedilen bu mağaralar uzay ajanslarına buraları ileride kurulacak labratuvarlar, yaşam alanları ve depolar için doğal barınaklar olarak kullanma fikrini verdi” (Romero, 2020: 37). Başka bir gök cisimlerinde bulunan bu doğal oluşumlar, kolonizasyonu ilk aşamalarında, kolonileşmeyi insanlık için kolaylaştıracak birkaç önemli noktandır. Baraniuk da lav tüplerinin koloniciler için önemini şu şekilde açıklar, “milyarlarca yıl önce Ay’da volkanik aktivitenin mevcut olduğu dönemde oluşan lav tüplerinin milyonlarca tohum, spor, sperm ve yumurtayı saklamak için mükemmel bir yer” (Baraniuk, 2021: 55). Hooft ise Ay’da barınmak için “Ay yüzeyinde cam üretimi için gereken hammaddeler bulunmaktadır. Güçlü camdan devasa kubbeler yapmak ve bunların altında insanların yaşamasına olanak sağlayabilecek bir atmosfer yaratmak çok

daha gerçekçidir” (Hooft, 2014: 92) yorumunda bulunmuştur. Barınma ve saklama için mağaraların ve lav tüplerinin kullanımı dışında bir diğer önemli nokta ise Ay’daki volkanik topraklardır. “Dünya’da volkanik toprakların bitki yetiştirmek için son derece elverişli koşullar sağladığı biliniyor. Benzer bir şekilde, Ay’daki tünellerin tabanındaki mineral açısından zengin toprağına dönüştürülerek yiyecek yetiştirmek için gerekli imkânları sağlayabilir” (Romero, 2020: 41).

NASA ve SpaceX gibi ABD merkezli oluşumların dışında Fransız Deniz Araştırma ve Keşif Enstitüsü (IFREMER) ve Montpellier Üniversitesi Uzay Merkezi (CSUM) tarafından yönetilen Lunar Hatch programı Ay’da kolonileşmeyi destekleyen çalışmalar yürütüyor. Lunar Hatch programı kapsamında:

“Balık larvalarını hala yumurtadan çıkıp çıkmayacağını görmek için levrek yumurtalarını salladılar, titrettiler ve hızlandırdılar. Amaçları, roketle fırlatılan bir uzay uçuşunun etkilerini görmektir. Gelecekte Ay’a yapılacak bir yolculukta karşılaşılabilecekleri türden mikro yerçekimine bıraktılar” (Baraniuk, 2021: 52).

Program kapsamında yapılan deneyler sonuç verdi ve balık yumurtaları yapılan bu dayanıklılık testlerinden başarıyla geçti. Avrupa Uzay Ajansı 2030 yılına kadar Ay’a koloni kurmayı düşünüyor ve bu programın adı Moon Village. İleride Ay’da kurulacak olan kolonide Ay’dan elde edilecek su ile kurulan çiftliklerde Moon Village programı dahilinde balık yetiştirilebilir. Lunar Hatch’ın yaptığı çalışmaya benzer bir çalışma da Avustralya Üniversitesi ve Uluslararası Uzay Üniversitesi tarafından yürütülüyor. 2020 “yılında yayınladıkları raporda, böceklerin de bir gün bir Ay çiftliğinin parçası olabileceği öne sürülüyor. Böcek çiftlikleri, Dünya’daki geleneksel et protein kaynaklarıyla karşılaştırıldığında, çok daha küçük miktarlarda suya ihtiyaç duyuyor ve daha düşük su kullanımı gerektiriyor” (Baraniuk, 2021: 53).

Kolonileşmek için Ay’dan sonraki en yakın seçenek Mars. Mars’ın atmosferi Dünya’nın atmosferi ile kıyaslandığında, Mars’ın atmosferi 100 kata daha az yoğun ve bu yüzden daha ince. Sürdürülebilir bir yaşam için atmosfer önemli bir detay. Kalın Dünya atmosferi ise troposfer, stratosfer, mezosfer, termosfer ve ekzosfer gibi 5

tabakadan oluşuyor. Bir zamanlar Mars'ında Dünya kadar kalın bir atmosfere sahip olduğu biliniyor. Bundan kaynaklı olarak:

“Mars Dünya'nın aldığı Güneş ışığı enerjisinin ancak %43'ünü alabiliyor ve bu da ortalama sıcaklığın -60°C 'ye kadar çekiyor. Aynı zamanda gezegenin eksen eğikliği ve eliptik yörüngesi nedeni ile mevsimsel değişimler ekstrem. Diğer bir zorluk ise Mars atmosferi: Atmosfer çok ince ve bitkilerin yetişmesi için önemli olan azot bakımından çok fakir” (Romero, 2020: 68).

Mars'ın şu anki mevcut atmosferi Mars'ta yaşama elverişli olmasa da “atmosferde çok büyük miktarda bulunan karbondioksiti kullanmak için çok şey düşünülüyor. Bunların içerisinde, Mars ile Dünya arasında gidip gelecek uzay araçları için roket yakıtı üretmek de var” (All About Space, 2020: 39). Mars'ta uzay araçları için yakıt üretecek karbondioksit bulunsun da Mars, “Güneş'e daha uzak mesafede olduğundan Dünya'dan çok daha az güneş ışığı aldığı için sera gazlarını üretmek için çok miktarda karbondioksite ihtiyaç duyulacaktır” (Hooft, 2014: 92) sözleriyle Hooft, Mars'ta bir atmosfer oluşturmak için gerekli olan karbondioksitin azlığını vurgulamıştır. Çünkü sera gazları gezegenin içindeki ısıyı tutmak için önem arz eder. Mars atmosferini Dünya'ya verdiğimiz zararlar yani, sera gazı etkisiyle ısıtmak da bir atmosfer oluşturma yöntemidir. Fakat bu yöntem ile Marsı ısıtmanın 100 yıl süreceği düşünülüyor. “eğer Mars'taki tüm güneş etkisi %100 verimle toplanabilseydi Mars'ı 10 yıl içinde Dünya benzeri sıcaklıklara getirmek olanaklı olabilirdi. Ne var ki sera etkisinin verimi tahminen yaklaşık %10; o yüzden de Mars'ı ısıtmak için gereken zaman 100 yıl civarı olacaktır.” (Popular Science, 2018: 62). Mars atmosferi yaşanabilir düzeye geldiğinde ise sıra Mars'ta Dünya'dakine benzer solunabilir havaya geliyor. Mars'ın şu anki havası, Dünya'nın aksine oksijen ve azottan değil karbondioksitten oluşmaktadır. Dünya üzerinde solunabilir havanın bulunmasının nedeni ise fotosentezin mümkün olmasıdır. Mars'ta bir atmosfer oluşturma konusunu şu şekilde özetleyebiliriz:

“Mars'ın dünyalaştırılması iki aşamaya bölünebilir. Bunlardan ilki gezegeni ısıtarak ortalama yüzey sıcaklığını -60°C 'den Dünya'nın ortalama sıcaklığı olan $+15^{\circ}\text{C}$ 'ye yükseltmek ve kalın bir karbondioksit atmosferi oluşturmak. Bu ısıtma aşaması nispeten hızlı ve kolay olduğu için yaklaşık 100 yılda başarılabılır İkinci aşama ise atmosferdeki

oksijen düzeyini insanların ve diğer büyük memelilerin normal biçimde nefes alabileceği düzeye getirmek. Oksijenleme aşaması nispeten zor ve büyük bir teknolojik devrim yaşanmadığı sürece 100.000 yıl veya daha uzun sürebilir” (Popular Science, 2018: 61).

NASA, 30 Temmuz 2020 tarihinde, Mars 2020 adlı Mars keşif programı kapsamında Perseverance yüzey araştırma aracını Mars’a gönderdi ve araç 18 Şubat 2021 tarihinde Jezero Krateri’ne üzerindeki Ingenuity adlı helikopter dronu ile iniş yaptı. Ayrıca Perseverance yüzey araştırma aracında MOXIE adında bir cihaz bulunuyor bu cihaz, “eğer çalışırsa, astronotlara Kızıl Gezegen’de kendi oksijenlerini üretme imkânı vereceğinden Mars’a insanlı görevler için çok önemli bir araç olabilir” (O’Callaghan, 2021: 26). Bu araç “atmosferdeki karbondioksiti kullanarak Mars’ta başarılı bir şekilde oksijen üretti” (Harvey, 2022: 67).

Kolonileşmek için Ay’dan ve Mars’tan sonraki seçenek ise Satürn’ün uydusu Titan. Titan’ın bir seçenek olmasını sağlayan nokta ise “Titan’ın atmosferinin de Dünya’nınki gibi yoğunlukla azot gazından oluşuyor olması. Ayrıca Titan, kalın bir buz kabuk ile kaplı. Bu kabuğun altında ise yoğunlukla sudan oluşan bir okyanus var.” (Popular Science, 2019: 28). Bir diğer önemli nokta ise “pek çok yönden Dünya’nın ilkel durumuna benziyor olması” (Crookes, 2019: 30) ve de “Titan’da Dünya’dakine benzer bir atmosferik basıncın (1,5) olması. Bu oran Dünya’da ise bir bardır.” (Notman, 2021: 77). “Titan, Güneş Sistemi’ndeki kayaç yüzeye sahip ve kalın atmosfere sahip üç dünyadan biri. Diğer ikisi, Venüs ve Dünya” (Crookes, 2019: 30). Atmosfer dış uzaydan gelen radyasyonu engeller ve basıncı düzenler bu açıdan önemlidir. Ayrıca Titan, “Dünya’nın yaklaşık yedide biri olan düşük yerçekimine ve Dünya’dan dört kat daha kalın olan atmosfere sahip” (Glaser, 2021: 43). Titan’ın “Ay’a benzer bir kütleçekimine sahip olması, Titan’ı Güneş Sistemi’nin içinde uçmak ve inmek için en kolay yer haline getiriyor” (Crookes, 2019: 30). Kolonileşmek için aranan özelliklerin başında gelen bu özellik sayesinde, gezegene iniş yapmak ve kalkış yapmak kolay. “Titan’da yüzey basıncı Dünya’ya benzer olduğu için astronotlar sadece ceketlerle gezebilecekler” (Crookes, 2019: 30). Bundan kaynaklı olarak Titan’da hareket etmeyi kısıtlayan ağır astronot kıyafetlerine ihtiyaç kalmayacak. Crookes Titan’ın önemli olmasının bir diğer nedenini

de şöyle açıklıyor, “Titan’ın iklim düzeni var ve Güneş Sistem’inde Dünya dışında yüzeyinde göller ve denizler olan tek cisim” (Crookes, 2019: 30). “Aynı zamanda nehir kanalları, kum tepeleri ve karmaşık hidrokarbonların yanı sıra geçmişte su varlığına işaret eden buz parçaları da bulunuyor. En önemlisi bol miktarda organik hammaddeye sahip” (Crookes, 2019: 30). Yüzeyin organik madde bakımından zengin olması Titan’da tarım yapılmasını kolaylaştıracak. Koloniciler üretim için bu toprakları kullanacak.

Titan’da kolonileşmeyi uygun kılan durum hem bilimsel hem de bilim kurgusal. Titan şu adan -180 derecelik bir sıcaklığa sahip. Güneş bir kırmızı deve dönüştüğü zaman şartlar Titan için olgunlaşmaya başlayacak. “Güneş dönüştüğünde, Titan Güneş Sistemi’nin derinliklerine, Kuiper Kuşağı’na kadar uzanan yeni bir yaşanabilir bölgenin ortasında olacak. Dış gezegenlerin donmuş uyduları çok sıcak hale gelecek, buzlar eriyerek sıvı suya dönüşecek ve yaşamın filizlenmesine fırsat verecek” (Crookes, 2019: 31). Bu süreç ise 7,60 milyar yıl sonra olacak, “Dünya kızıl dev haline gelmiş Güneş’e düşecek. Bir kızıl dev olarak büyüyebileceği en son noktaya gelen Güneş, Merkür ve Venüs’ü yutacak. Büyük ihtimalle Dünya ve Mars da aynı kaderi paylaşacak. Ancak pozitif bir gelişme de var: Satürn’ün uydusu Titan yaşamı destekleyecek yüzey sıcaklığına sahip olacak” (Cockburn, 2020: 41). Kulağa bir bilim kurgu filmi gibi gelse de Titan, zaman içerisinde yaşamı destekleyen bir dünya hâline kendi kendine gelecek.

20 Temmuz 1969’de saat 20:18’de, Neil Armstrong ve Buzz Aldrin’in Ay’a ayak basması ile insanoğlu ilk defa başka bir gök cismine adım attı ve başka bir gök cismine gidilebileceği teorileri aşarak, gerçek oldu. Armstrong bu durumu “*Bir insan için küçük, insanlık için dev bir adım*” sözleriyle duyurmuş olsa da Nobel Ödüllü Teorik Fizikçi Gerard ’t Hooft, insanoğlunun neden başka bir gezegene neden gitmek istediğini şöyle açıklıyor:

“Bu sorunun tek bir gerçek yanıtı var; yayılmacılık hedefi. Orayı fethetmek, uzak dünyaların kontrolünü ele geçirmek ve orada olmanın, atmosferi içine çekmenin nasıl bir şey olduğunu kendimiz deneyimlemek istiyoruz. Masraflar çok daha yüksek olsa bile bunu istiyoruz, çünkü bunu yapabiliriz. Başka gezegenlerde ve uzayın kendisinde Dünya’ya özgü, biyolojik hayatı özellikle de insan hayatını kurmak istiyoruz. Belki de fiziksel olarak uzak yerlerde bulunmayı istememiz için başka gerekçelerimiz olacaktır; örneğin siyasi veya adli

nedenler. Belki de mülkiyet hakları için bunu isteyeceğiz. Daha sonra, askeri nedenlerimiz olacak. Muhtemelen, askeriye uzayda gözetleme noktaları oluşturulması için ısrarcı olacak” (Hooft, 2014: 99).

1.3. Bilim Kurgu Sinemasının Toplumsal ve Tarihsel Süreç İçerisinde Değişimi

Çalışmanın bu bölümünde bilim kurgu sinemasının toplumsal ve tarihsel süreç içerisindeki değişimi, yaşanan toplumsal olayların ve teknolojik gelişmelerin ışığında incelenecek ve nasıl biçimde etkilenecek değişim gösterdiği ortaya koyulacaktır. Ünsal Oskay da bilim kurgu türünün bu değişimi için “bilim kurgu, dünyadaki gerilim ve yumuşa dönemlerine son derece koşut bir kötümserlik ya da iyimserlik yansıtır” (Oskay, 1982: 175) yorumunda bulunur. Örneğin, bilim kurgu sineması, I. ve II. Dünya Savaşı, Soğuk Savaş ve Uzay Yarışı gibi kitlesel olaylar karşısında sessiz kalmayarak kendi perspektifinden bu olaylara bakmıştır.

1.3.1. Bilim Kurgu Sinemasında Değişime Neden Olan Olaylar

Çalışmanın bu bölümünde bilim kurgu sinemasını değişimine neden olan olayların incelenecek olmasının nedeni ise “bilim kurgunun varsayımsal önermeleri, sosyo-psikolojik olayların çok karmaşık akışı içine yedirebilmesi” (Delany, 2007: 37) ve “geriye değil ileriye bakmanın iyi olması. İnsanlığın seçmesini umduğumuz veya seçmesinden korktuğumuz bir yolun aydınlatılmasının sağlanması. İnsanları uyarmaya duyulan ihtiyaç ve cesaretlendirme isteği” (Gaiman, 2021: 11) ve de “modern bilimin ilerlemesiyle, özellikle 2. Dünya Savaşı’ndan sonra bilim alanındaki şaşırtıcı buluşlar, uzay denemeleri, Ay’a yolculuklar vs. bilim kurgunun da koşut biçimde yaratış alanlarından biri olmasıdır” (Dorsay, 1986: 198).

1.3.1.1. Birinci Dünya Savaşı

28 Temmuz 1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı, 11 Kasım 1918 yılında sona ermiştir ve 4 yıl 3 ay 2 hafta sürmüştür. Savaşın çıkma nedenlerinin başında “18. yüzyılda Sanayi Devrimi’ni gerçekleştirerek gelişen ve zenginleşen İngiltere’nin dünyanın her

yerine yayılmış olması gelir” (Temel Britannica, 1993: 204). İngiltere gibi hızla sanayileşen ülkelerin olması ve bu ülkelerden biri olan Almanya’nın 19. yüzyılda İngiltere devletine rakip olması savaşa tetiklemiştir. Almanya, “büyüyen ekonomisinin ve artan nüfusunun gereksinimlerini karşılayacak sömürgeler bulmak için dünyaya açılmıştır ve İngiltere, Fransa gibi ülkelerle birçok yerde karşı karşıya gelmiştir” (Temel Britannica, 1993: 204). İtilaf ve ittifak devletlerinin dünyanın birçok yerinde karşı karşıya gelmesi savaşın tüm dünyaya yılmasına neden olmuştur. I. Dünya Savaşı’nın sonrasında ise “dünyanın tüm doğal ve beşerî zenginliği emperyalist sömürüye açılmıştı. Dünya emperyalist güçler arasında paylaşılmıştı ama pastadan pay alamayan yeni yetme güçler de (Almanya, Japonya) paylaşılana yeniden paylaşmayı dayatıyorlardı. Bu durumda daha sonra II. Dünya Savaşı’nın çıkmasına neden oldu” (Başkaya, 2015: 20).

I. Dünya Savaşı, “sadece sıcak savaşın dünya çapında yayılması açısından değil, kullanılan araçlar ve silahlar açısından da kendinden önceki savaşlardan ayrılarak, insanların ve kitlelerin psikolojisini, korkularını ve siyasal bakış açılarını derinden etkilemiştir” (Serarslan, 2020: 135). I. Dünya Savaşı’nın sonrasında, hem bilime ve bilim ekseninde gelişerek değişen teknolojiye karşı güvensizlik ortamı oluşmuştur ve toplumda büyük bir korkuya neden olmuştur. “Toplumda hâkim olan korku ve endişe hâlinin etkisini gözden kaçırmamak gerekir. Aynı zamanda savaşın bilim kurgu sinemasına yönelik önemli sonuçlarından biri de iyimser bilim kurguların yerini teknoloji ve bilimin yol açabileceği kötümser senaryolara sahip filmlere bırakması olmuştur” (Yarımbaş, 2021: 17) Tunç ise I. Dünya Savaşı için, “bu büyük olay, insanların bilime hayran bakışlarını karamsarlığa çevirmiş, bilimin yalnızca barışçıl amaçlarla, insanların yararına değil, savaşçı amaçlarla yıkıcı, yok edici olarak da kullanılabileceğini ortaya koymuştur. Bunun sonucu olarak kötümser, canavarlarla dolu bilim kurgu filmler yapılmıştır” (Tunç, 2018: 21) yorumunda bulunmuştur.

I. Dünya Savaşı sonra bilim kurgu sinemanın örneklerinden biri *Mekanik Adam* (L'uomo Meccanico - 1921) filmidir. “Mekanik Adam, İtalyan bilim kurgu sinemasının kuşkusuz Büyük Savaş’a verdiği en başarılı tepkilerden biridir. Film Birinci Dünya Savaşı’nın kazananın olmadığı ve insanoğlunun top yekûn kaybettiğini betimleyecek,

İtalya ve Avrupa genelinde faşizmin yükselişi ile İkinci Dünya Savaşı'nın çok da uzak olmadığını öğelerle hissettirecektir” (Çoker, 2016: 24).

1.3.1.2. İkinci Dünya Savaşı

1 Eylül 1939 yılında başlayan II. Dünya Savaşı, 2 Eylül 1945 yılında sona ermiştir ve 6 yıl 1 gün sürmüştür. Savaşın çıkma nedenlerinin başında “I. Dünya Savaşı sonunda Almanya yenilmiş ve 1919’da çok ağır koşullar içeren Versay Antlaşması’nı imzaladı. 1933 yılında Hitler önderliğindeki Naziler iktidara geldi. Hitler bir yanda Versay’ın geçersiz sayılması için uğraştı bir yanda da silahlı kuvvetleri yeniden topladı” (Temel Britannica, 1993: 296). I. Dünya Savaşı’nın ardından barışın korunması ve ülkeler arasındaki sorunların çözüme ulaşabilmesi için 1919 yılında Milletler Cemiyeti kurulmuştur. Fakat Milletler Cemiyeti barışın korunması için uygulanacak yaptırım gücünden yoksundu. Bundan kaynaklı olarak “1931’de Japonya, Çin’in Mançurya bölgesini işgal etti. 1935’te faşist Mussolini yönetimindeki İtalyanlar Etiyopya’yı işgal ettiler. Bu zayıflıktan yararlanan Hitler, 1936 yılında Almanya’nın Ren Irmağı’nın batısında kalan topraklarına askerî birlikler gönderdi” (Temel Britannica, 1993: 296-297). Hitlerin asker gönderdiği bu bölge Milletler Cemiyeti ile yapılan anlaşma dahilinde asker gönderilmesi yasak bir bölgedir. Daha sonraki gelişmeler ise şu şekildedir: “1937 yılında Japonya Çin’e topyekûn bir savaş açtı. 1938 yılında Almanya, Avusturya’yı işgal etti. Hitler daha sonra, Çekoslovakya’yı da boyunduruğu altına aldı ve Almanya’nın Polonya’ya saldırmasını ardından II. Dünya Savaşı başladı” (Temel Britannica, 1993: 297). Tarihçi Hubert Deschamps II. Dünya Savaşı’nın bilançosunu şu sözlerle açıklar, “silah altına alınan 93 milyon insan, 40 milyon ölü, yanan ve yıkılan sayısız şehir, altı yıllık süresince bütün üretimin ve zenginliklerin yakıp yıkmak için harcanması ve yok edilen önemli endüstri merkezleri” (Deschamps, 1966: 66). Savaş sonrasında hâkim olan “kargaşanın yarattığı etkiler uzun yıllar sürmüştür. ‘Felaket Çağı’ olarak da adlandırılan bu dönem, küresel sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Kayıpların hesaplanması mümkün olmamıştır. Bilim ve teknolojiye o döneme kadar yaşanan gelişmeler, insanlığın yararından ziyade apaçık zarar vermek için kullanılır hâle gelmiştir” (Uslu, 2020: 232). I. Dünya Savaşı gibi II. Dünya Savaşı da bilime ve teknolojiye olan duyulan güveni

temelinden sarsmıştır. Kellner ve Best teknoloji ve bilimin yaratmış olduğu olumsuzlukları şu şekilde değerlendirir:

“Bilim ve teknoloji modern çağ boyunca ilerlemenin başlıca araçları olarak görüldü; insanlığın refahının temel dayanağı, birinci elden toplumun malı kabul edildi. Bunlara duyulan inancın yitirilmesinin temelinde, kısmen de olsa, endüstriyel-teknolojik gelişimin kontrolden çıkması sonucunda insanlığın karşı karşıya kaldığı tehlikelerin farkına varılması yatıyor. Özellikle, yüksek imha gücüne sahip askeri teknolojinin ve bürokratik egemenliğin ve manipülasyonun hüküm sürdüğü toplumların oluşumu, bilim ve teknolojinin, ilerlemenin ve özgürlüğün mü, yoksa baskının ve yıkımın mı araçları olduğunu düşündüren soruları getirdi beraberinde” (Kellner, Best, 2007: 128).

1.3.1.3. Atom Çağı

Atom Çağı, “16 Temmuz 1945 II. Dünya Savaşı'nda ilk nükleer patlamadan sonraki tarihi dönemi tanımlamak için kullanılan bir ifadedir” (Arts and Culture, 2022). İlk nükleer patlama ise “fizikçi ve mühendis J. Robert Oppenheimer önderliğindeki bilim insanlarının, zincirleme tepkime yoluyla büyük miktarda enerji üreten bir yöntem kullanarak, yıkım gücü çok büyük iki nükleer bomba yapmayı başarmasından” (How It Works, 2020: 86) sonra olmuştur. 16 Temmuz 1945'te yapılan bu ilk nükleer silah denemesinin adı ise Trinity'dir.

İnsanlık tarihinin en yıkıcı savaşı olan II. Dünya Savaşı'nda milyonlarca insan hayatını kaybetmiştir. 1945'in mayıs ayında Almanya'nın başkenti Berlin düşmüştür ve üç mihver devletten ikisi yani Almanya ve İtalya teslim olmuştur. Avrupa'da savaş sona ermiştir. Üçüncü mihver devlet olan Japonya ise hâlâ savaşımayı sürdürmüştür. Almanya'nın teslim olmasının sonrasında 17 Temmuz 1945 ile 2 Ağustos 1945 tarihleri arasında Almanya'nın Potsdam şehrinde müttefik devletlerinin liderlerinin katılımıyla Potsdam Konferansı düzenlenmiştir. Konferans sonunda Japonya'nın teslim olma şartları Potsdam Bildirisi yayınlanmıştır. Bildiride çok ağır bir madde bulunmaktadır: “Japonlar koşulsuz teslim olmayı kabul etmezlerse en kısa sürede mutlak yıkımla karşı karşıya kalacaklardır” (How It Works, 2020: 86). Japonya bildiriye dikkate almamıştır ve

sonucunda bildiride bahsedildiği gibi büyük bir yıkımla karşı karşıya kalmıştır. 6 Ağustos 1945 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri, Enola Gay isimli bombardıman uçağıyla Little Boy (Küçük Çocuk) ismini verdikleri bombayı, Japonya'nın Hiroşima şehrinin üzerine bırakmıştır. Hiroşima şehri, “350.000 nüfuslu bir şehir olup, hem bir üretim merkezi hem de askerî bir merkezdi. Little Boy uçaktan atıldı ve 580 metre yükseklikte şehrin üzerinde patladı. Toplam 80.000 civarında sivil ve asker hayatını kaybetti. Daha sonra çok daha fazlası da radyasyon zehirlenmesinden öldü” (How It Works, 2020: 87). 15.000 ton TNT gücünde olan bu nükleer bomba Japonya'nın teslim olmasını sağlayamamıştır ve üç gün sonra 9 Ağustos 1945 tarihinde Bockscar isimli bombardıman uçağıyla Fat Man (Şişman Adam) ismini verdikleri 21.000 ton TNT gücüne eşdeğer olan beş ton ağırlığında plütonyum bombasını Nagazaki şehrine atılmıştır. Patlama sonucunda 40.000 insan hayatını kaybetmiştir. Hiroşima ve Nagazaki şehirlerine atılan nükleer bombalar, Japonya'yı teslim olmaya sürükledi çünkü Japonya daha fazla yıkıma uğramak istemiyordu ve 15 Ağustos 1945 tarihinde teslim oldu. Japonya'nın 2 Eylül 1945 tarihinde imzaladığı teslimiyet belgeleriyle de II. Dünya Savaşı tamamen sona erdi.

II. Dünya Savaşı arkasında büyük bir yıkım bırakmıştı. En unutulmazı ise Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki şehirlerine atılan atom bombalarıdır. Nükleer silahların yıkıcılığı tüm dünya tarafından görülse de nükleer silah kullanımından vazgeçilmemiştir. II. Dünya Savaşı'nın bittiği 1945 yılından 1996 yılına kadar “Çin 45, İngiltere 45, Fransa 210, Sovyetler Birliği 715 ve ABD 1.032” (May, 2021: 20) kere nükleer silah denemesi yapmıştır. Amerika Hava Kuvvetleri, Soğuk Savaş ve Uzay Yarı döneminde gücünü göstermek amacıyla “1958 yılında üstünlüğünü göstermek için Ay'da bir atom bombası patlatmayı planlamıştır” (Parker, 2021: 18). Bu düşüncenin yükselmesi sonucu “uzayda nükleer silahların kullanılması yasaklandı. Çünkü o dönemde herkes aslında bundan korkuyordu” (Newman, 2020: 41).

1.3.1.4. Roswell Kazası

Roswell Kazası, 1947 yılında New Mexico eyaletinin Roswell Kasabası'nda meydana düşünülen bir UFO kazasıdır. Roswell Kazası teorisinin gelişimi ise şu şekildedir:

“1947 yılının 8 Temmuz günü, New Mexico eyaletinin Roswell kasabası yakınlarında, ABD’nin Idaho Eyaleti’nde orman servisi için kurtarma pilotluğu yapan Kenneth Arnold, 25 Haziran’da kayıp bir uçağı, Washington Eyaleti’ndeki Cascade Dağları üzerinde aramak için görevlendirilmiştir. Arnold, gerçekleştirdiği uçuş sırasında, çok yüksek bir hızla giden dokuz tane diske benzeyen uçan daire gördüğünü iddia edecektir. Pilot, Roswell’deki askeri üs komutanı Binbaşı Jesse Marcel’e haber vererek anlam verilemeyen bu cisimlerden birinin, bir çiftlik arazisine düştüğünü belirtecek, Marcel de emrindeki bölük ile beraber cismin düştüğü askeri üsse de çok yakın olan bu çiftliğe giderek, olay mahalinden tüm enkaz parçalarını toplayıp, ayrıntıları yok edecektir. Roswell Kasabası’nın günlük gazetesi Roswell Daily Record’ın haberini ilk başta doğrulayan Amerikan ordusu, kısa bir süre sonra yalanlamada bulunarak haberin gerçek dışı olduğunu açıklayarak, gökten düşen cismin UFO değil, bir meteoroloji balonu olduğunu belirtecektir. O dönemde üssün halkla ilişkiler subayı olan Teğmen Walter Haut, ölümünden sonra açılmak üzere yazdığı mektupta, ABD ordusunun birçok teknolojiyi bu “kazada” ele geçen UFO’dan aldığını iddia edecektir. Bir başka askeri yetkili ise, düşen cismin içinde uzaylı cesetleri de bulunan bir UFO olduğunu ve bunların Amerikan ordusu tarafından gizlendiğini ölümünden kısa bir süre önce itiraf edecektir” (Çoker, 2016: 81-82).

Roswell Kazası tüm Amerik’da yayıldıktan sonra ve halkın bu olaya büyük ilgi göstermesinin ardından bu gelişmelerde 1947 yılında Amerika halkının 1947 yılında Amerika Birleşik Devletleri Hava Kuvvetleri, “uçan daireleri incelemek ve sınıflandırmak için Sign Projesi’ni başlatmıştır. Proje, hem uçan dairelerin ‘ne’ olduğunu hem de görülme vakalarını tam olarak açıklayamamış ve ‘uçan daireler, Birleşik Devletler’in hava güvenliği için bir tehdit değildir’ sonucuna varmıştır” (Sarı, 2018: 46). Andrew May, *UFO Gerçeği* başlıklı yazısında Roswell olayına nükleer silahlanma yarışı perspektifinden bakarak bu olayı şu şekilde açıklar “bu ilk büyük UFO dalgasının zamanlaması önemli çünkü nükleer silahlanma yarışı nedeniyle insanlar zaten paranoya içindeydi. İlk günlerde en yaygın teori, UFO’ların büyük gizlilik içinde geliştirilmiş askeri uçaklar olduğuydu” (May, 2022: 21). UFO’lara yönelik algı bir süre sonra sinemanın etkisiyle değişti. UFO’lar insanlık ile aynı gezegenden değil, başka gezegenlerden geliyordu ve halk devletin onlardan bilgi sakladığını düşünüyordu. Devletin gizlilikle yürüttüğü projelerden dolayı halk tarafından komplo teorileri çoğaldı. “ABD bilim-kurguları da bu gerçeği kavramakta gecikmedi. 1950’li yıllarda ve 60’lı

yıllarda, Uzay operaları değil de istila filmleri hızla yaygınlaşmışlar; uzaya yolculuk filmleri uzun süre istila filmlerinin popülerliğine ulaşamamışlardır” (Roloff, SeeBlen, 1995: 212-214).

1.3.1.5. 51. Bölge

51. Bölge, “Amerikan Hava Kuvvetleri tarafından uçakların incelenmesi, analizi ve test edilmesi için kullanılan bir tesis” (Sarı, 2018: 51) olduğu resmî kaynaklar tarafından belirtilse de 51. Bölge hakkında birçok komplo teorisi üretilmiştir. Bu komplo teorilerde ise Roswell Kazası’nın da etkisi vardır. Dünya dışı yaşam ile ilişkili bilim kurgu filmlerinin de 51. Bölge olgusunu sık sık işlediği ve gündeme getirdiği görülmektedir. 51. Bölge ile üretilen komplo teorilerinden bazıları şu şekildedir: “Gerçekten uzaylıların bizi ziyaret ettiği bir iniş noktası mı? Yoksa Amerika devletinin esir tuttuğu uzaylıları saklamak için mi kullanılıyor? Amerika’nın Ay’a iniş görüntüleri buradaki gizli bir stüdyoda çekilmiş olabilir mi?” (How It Works, 2020: 87). 1955 yılında kullanımı açılan üssün kullanım amacı şuydu: 51. Bölge aslında gizli askeri uçakların ve silahların test edildiği bir yer. “51. Bölge’deki havaalanı ilk olarak II. Dünya Savaşı’nda hava silahları deneme alanı olarak hizmete girdi. Sonra bölge, CIA’in AQUATONE Projesi’nin merkezi oldu. Bu proje kapsamında stratejik bir keşif uçağı olan Lockheed U-2 geliştiriliyordu” (How It Works, 2020: 87). Bu proje ABD ve SSCB arasında yaşanan Soğuk Savaş döneminde yürütülüyordu. Proje kapsamında yapılan bu uçak çok yüksek irtifa uçma kabiliyetine sahiptir ve bundan dolayı SSCB’nin radarına yakalanmamaktadır. ABD bu projeyi yüksek gizlilik içinde sürdürmek istediye de bölgede yaşayan insanlar, “alışılmadık derecede yüksekten uçan ve anlam veremedikleri taşıtları fark etti. Test uçuşları başladıktan sonra UFO iddialarının da ardı arkası kesilmedi” (How It Works, 2020: 87). Amerikan Hava Kuvvetleri’ne ait olan üssün bugünkü temel kullanım amacı ise halka açıklanmamıştır ve üste büyük güvenlik önlemleri almaktadır.

“Amerika devleti orada olanları halkın öğrenmemesi için oldukça fazla çaba harcıyor. Bu bölge haritalarda gizleniyor ve resmi belgelerde hiç adı geçmiyor. Arazide devriye gezen özel güvenlik görevlilerinin uzun menzilli görüntüleme cihazları, gece görüş ekipmanı ve 4x4 araçları var. Araçlardaki monitörler bölge sınırındaki hareket sensörlerine bağlı.

Bölgeye izinsiz girdiğiniz tespit edilirse güvenlik görevlileri sizi vurarak öldürme yetkisi var. Buraya gelip giden personel üzerinde hiç işaret olmayan uçaklarla taşıyor, tesiste hiç pencere yok ve bölgede çalışan ekiplere kendi görevleri dışında hiçbir bilgi verilmiyor” (How It Works, 2020: 87).

CIA ve Hava Kuvvetleri, 51. Bölge’nin normal bir araştırma üssü olduğunu söylese de alınan önlemler ve gizlilik çabaları, üssün sürekli gündemde olmasına neden olmuştur. 51. Bölge’de mühendis olarak çalışan Boyd Bushman, “ABD’li yetkililer tarafından sürekli inkâr edilen 51. Bölge merkezini gördüğünü ve orada uzaylıların yapısı ile ilgili çalışmalar yapan bir grup bilim adamının varlığına şahit olduğunu söyledi. Bushman bu merkezde mühendis olarak çalışırken gizlice ele geçirilmiş uzaylıların fotoğraflarını yayınladı” (Milliyet’ten Akt. Sarı, 2018: 95). Görüldüğü üzere 51. Bölge için üretilen komplo teorilerinin bir parçası da o üste çalışan kişilerdir. 51. Bölge’nin aslında bir uzaylı araştırma merkezin olduğuna dair belgeseller de yapılmaktadır birçok kişi bunu destekleyen belgeler de sunmaktadır fakat 51. Bölge için söyleneneler komplo teorilerinden öteye geçememektedir.

1.3.1.6. Soğuk Savaş

Soğuk Savaş, “ABD önderliğindeki Batı Bloku ile Sovyetler Birliği önderliğindeki Doğu Bloku ülkeleri arasındaki 1947’den 1991’e kadar devam etmiş olan uluslararası siyasi ve askeri gerginliği” (Arts and Culture, 2022) tanımlanan dönemdir. ABD, Soğuk Savaş öncesi dönemde tek süper güç konumundayken, SSCB’nin, “Almanya’nın kalbine kadar ilerleyen Sosyalist Devrimi’nin durdurulamaması ve II. Dünya Savaşı’ndan kısa bir süre sonra SSCB’nin nükleer silah üreterek ABD’nin nükleer silah tekeline son vermesi, onu ikinci süper güç hâline getirmiştir” (Serarslan, 2020: 137). ABD ve SSCB sıcak bir savaşta karşı karşıya gelmeseler de iki ülke de başka topraklarda başka ülkeler ile sıcak savaşa girmişlerdi. Bu sıcak savaşlar iki ülkenin birbirine güç gösterisine katkı sağlayan savaşlardı. “Bu savaşlar, nükleer güce sahip tarafların doğrudan karşı karşıya gelmediği, süper güç askerlerinin katılmasını gerektirmeyen; ancak süper gücün başlıca düzenleyici etkiyi oluşturduğu, diğer devletlerin yönetimleriyle, gerilla hareketleriyle ya da her ikisi kullanılarak gerçekleştirilen askerî

çatışmalardır” (Serarslan, 2020: 139). Bu savaşırlara örnekl olarak ise Kore Savaşı (1950-1953) gösterilebilir.

Soğuk Savaş döneminde, nükleer silahlanma yarışı ve denemeleri konvansiyonel askerî birlik yerleştirme, psikolojik savaş, dünya genelinde hâkimiyet kurmaya çalışma, propaganda çalışmaları, karşı bloğa yönelik ambargolar, casusluk, uzay alanında mücadele gibi dolaylı yollarla ABD ve SSCB birbirleriyle mücadele içinde bulunmuştur. Mücadelenin olduğu bir başka alan ise sinemadır. Sinema ABD ve SSCB arasındaki Soğuk Savaş döneminde, “politik mücadelelerin yürütölmesi açısından özel önem taşıyan bir kültürel temsil arenası oluşturur. Filmler, muhtelif temsil biçimlerinin, toplumsal gerçekliğin nasıl kavranacağını, daha da fazlası, ne olacağını belirlemek için birbirleriyle yarışma ve kapışma zemini hâline gelmiştir.” (Ryan, Kellner, 1997: 37-38). Bu dönemde “iki blok arasındaki casusluk faaliyetlerini konu alan yüzlerce film ve dizi sinema salonları ve televizyon yayınları vasıtasıyla sıradan insanların ideolojik yapılanmalarında önemli bir rol oynamıştır. Böylece Batı Bloku içinde komünizm paranoyası, Doğu Bloku içinde ise kapitalizm paranoyası, propaganda savaşının önemli unsuru olmuştur” (Serarslan, 2020: 138). Gültekin de bu dönemi Rubin üzerinden, Soğuk Savaş döneminde oluşan Amerikan paranoyasının, “özellikle uzaylı ve yaratık istilasına odaklanan filmlere kaynaklık ettiğine vurgu yapan Rubin, ilk örneklerini yaratık istilas temasının oluşturduğu 1950 dönemindeki istila filmlerinde aslında Amerika dışındaki ölkelerin ötekileştirildiğini savunur” (Gültekin, 2020: 64) şeklinde yorumlar. Özpav ise bu dönemi, “Soğuk Savaş döneminin başlamasıyla birlikte, 1950’li yılların Hollywood yapımı, uzaylı istilasını konu edinen filmleri, komünizme ve yabancılara karşı duyulan korkunun bir dışavurumu olmuştur” (Özpav, 2020: 109) şeklinde yorumlar.

1.3.1.7. Uzay Yarışı

Uzay Yarışı, “ABD ve SSCB arasında 1957'den 1975'e kadar süren, resmî olmayan rekabettir. Uzaya uydu ve sonda yollayarak keşfetmek, insan göndermek, Ay'a insan indirmek gibi çabalar içermektedir. Uzay Yarışı, Soğuk Savaş'ın bir parçasıdır. (Arts and Culture, 2022). “Uzay Yarışı, 4 Ekim 1957 tarihinde SSCB'nin ilk yapay

uyduyu uzay göndermesiyle başladı ve ABD ve SSCB'nin birlikte yürüttüğü Apollo-Soysuz projesi ile son buldu" (Uzay Yarışı, 2020: 8-13).

SSCB, "1957'de, eliptik alçak Dünya yörüngesine gönderilen ilk yapay uydu olan Sputnik 1'i fırlattı ve sadece Amerika ile Sovyetler Birliği arasındaki uzay yarışını başlatmakla kalmadı (ertesi yıl NASA kuruldu), aynı zamanda insanların bir uzay aracını yörüngeye nasıl fırlatacağını öğrendiklerini kanıtladı" (All About Space, 2021: 29). NASA'nın Uzay Yarışın'daki "temel motivasyonu ise uzaya insan gönderilmesi ve Ay'a insanlı yolculukların yapılabilmesi idi" (Yıldız, 2019: 44). NASA'nın öncesinde ise 3 Mart 1915 yılında Amerika Birleşik Devletleri Başkan'ına bağlı NACA (Ulusal Havacılık Tavsiye Komitesi) kurulmuştu. Bu komite 1915 yılında kurulmuş olsa da düzenli ve programlı bir çalışma sergileyemedikleri için başarılı olmadı. SSCB 4 Ekim 1957'de ilk yapay uydu olan Sputnik 1'i Dünya yörüngesini oturtunca bu kuruluşun başarısız olduğu kanısına varıldı. Başarısızlığı etkileyen en büyük etken ise bu kuruluş çatısı altında Amerika, Hava Kuvvetleri'nin, Kara Kuvvetleri'nin ve Deniz Kuvvetleri'nin ortak birliktelik içerisinde hareket etmeyip kendi içlerinde bağımsız olarak çalışmalarını yürütmeleridir. Bağımsız olarak çalışmalarının nedeni ise uzaya ilk insanı kendilerinin göndermek isteysidir. "Sputnik 1'in fırlatılışı, ABD ve Batı Bloku ülkelerde büyük bir kriz ve travmaya neden oldu. Çünkü Sputnik 1, kıtalararası balistik bir füze ile uzaya gönderilmişti. Onun yukarı çıkması, Sovyetlerin, Dünya'nın herhangi bir noktasına dakikalar içerisinde nükleer füze yollayabileceği anlamına geliyordu" (Yıldız, 2018: 55). SSCB 5 gün sonra verileri paylaşınca durum ABD kanadında daha da ciddileşti ve ABD'yi büyük bir korku sardı. Korkunun nedeni ise şuydu: "Sputnik 1'in 58 cm çapında olması 83,6 kg ağırlığında bir top şeklinde olması idi. Çünkü o sırada ABD'nin göndermeye çalıştığı uydular 10 kg civarındaydı" (Yıldız, 2018: 55). SSCB, roket teknolojisinde ABD'den daha güçlü konumda olduğu göstererek, uzay yarışında ilk adımı atarak öne geçmişti. ABD, SSCB'nde bir sene sonra 31 Ocak 1958 yılında, 14 kg ağırlığında olan Explorer uydusunu uzaya gönderdi ve bu yarıştan kopmadığını gösterdi.

Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasındaki yarış, ABD'nin 34. Başkanı Dwight Eisenhower döneminde başlamıştı.

Başkan Eisenhower, uzay çalışmalarının askeri kanat tarafından sürdürülmesinin aksine, uzay çalışmalarının sivil kanat tarafından sürdürülmesini istiyor ve SSCB'nin üstünlüğün çok sürmeyeceğini düşünüyordu. Başkan Eisenhower, “bu düşüncesini halka tam olarak yansıtamadığından, ABD'nin balistik füzeler konusunda geri kaldığı öne sürülerek özellikle sonradan başkan olacak Lydon Johnson tarafından muhalefetin sert eleştirilerine maruz kaldı” (Yıldız, 2018: 55). Başkan Eisenhower, kendisine sunulan mühendis ve bilim insanlarının düşünceleri ve raporlarıyla duruma daha ılımlı bakmaya başladı. Eisenhower ve Johnson, “ortak bir noktada buluşarak nihayet uzay çalışmalarının sivil tarafını yönetmek üzere NASA'nın kurulmasını ve askerî uzay çalışmalarını devam ettirmek üzere de Şubat 1958'de ARPA'nın kurulmasını sağladılar” (Yıldız, 2018: 55). Başkan Eisenhower, 29 Temmuz 1958 yılında, 3 Mart 1915 kurulan NACA'yı, NASA'ya bağlayan imzayı atarak, Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesini resmen kurmuştur. “NASA'ya verilen en büyük bütçe, uzay rekabetinin doruk noktasına çıktığı 1960'ları göstermektedir. 2014 yılında NASA, ABD gayri safi milli hasılasının yüzde 0.5'i iken, bu rakam 1966 senesinde ülkenin nerede ise yüzde 4.5'ine tekabül etmektedir” (Çoker, 2016: 78).

ABD ile SSCB arasındaki Soğuk Savaş'ın ağırlığının giderek artması ve Soğuk Savaş'ın uzay alanına da sıçraması, “ABD ve Sovyetler Birliği arasında bir Dış Uzay Anlaşması'na ihtiyaç duyulmasına neden oldu” (Newman, 2020: 43) ve bunu sonucunda, “1950'lerin sonunda Birleşmiş Milletler şemsiyesi altında çalışan Dış Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanımı Komitesi, gelecek 60 yıl boyunca uzay aktivitelerini düzenleyecek kuralların temelini attı. Bu anlaşma açıkça uzayın da bu iki süper güç arasında yaşanacak bir güç savaşının alanı olmaması için hazırlanmıştı” (Newman, 2020: 41).

Uzay Yarışı döneminde ABD ve SSCB devletlerinin arasında yaşananları şu şekilde özetleyebiliriz:

“Uzay Yarışının başlangıcı, II. Dünya Savaşı'nda Nazilerin kullandığı V-1 roket teknolojisinin geliştirilerek, V-2 roketinin elde edilmesiyle ilgilidir. V-2 saatte 5.700 km hıza ulaşabiliyordu ve 1944'ün Haziran ayında Dünya'nın atmosferi ile uzay arasındaki sınırı belirleyen Kârman Çizgisi'ni geçmiştir. 4 Ekim 1957 yılında Sputnik fırlatıldı,

Dünya'nın çevresinde üç hafta döndü. SSCB, 7 Kasım 1957 yılında uzaya ilk canlıyı gönderdiği gönderilen bir köpekti ve köpeğin adı Laika idi. 29 Temmuz 1958 yılında NASA kuruldu. 12 Nisan 1961 yılında SSCB, uzaya ilk insanı gönderdi. Bu insan Yuri Gagarin idi. Amerika ise uzaya ilk insanı, 5 Mayıs 1961 yılında gönderdi. Bu insan Alan Bartlett idi. 18 Mart 1965 yılında Sovyetler ilk uzay yürüyüşünü yaptı... .. 20 Temmuz 1969 tarihinde Ay'a insanlı iniş yaptı. ABD ve SSCB'nin birlikte yürüttüğü, Apollo-Soysuz Projesi ile Soğuk Savaş sona erdi" (Uzay Yarışı, 2020: 8-13).

Soğuk Savaş'ın en sıcak zamanlarında, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasında yaşanan, Uzay Yarışı döneminde, uzay sadece bu iki devletin himayesinde gibiydi. 21. yüzyılın başlarında kurulan üç özel şirket uzayı devletlerin teklinden çıkararak özel şirketler arasında yeni bir uzay yarışı başlattı. "SpaceX, müşterilerini Ay'a götürmek için bilet satıyor. Blue Origin, yolcularını Dünya'nın sınırına kadar götürüp muhteşem bir gezgen manzarası izlemelerini sağlayacak. Virgin Galactic ise yolcuları karman çizgisinin ötesinde bir yolculuğa çıkarıyor" (Cavendish, 2020: 58-60). Bu uzay yarışının kapsamı içerisinde ise Mars'ı kolonileştirmek ve uzayda bir koloni istasyonu yapmak da bulunmaktadır.

1.3.1.8. Yapay Zekâ

Yapay zekâ, "insan zekâsını temel alarak isimlendirdiğimiz bu alternatif akıl modeli 1'lerden ve 0'lardan oluşan kodlarla zekâyı taklit edebilen bir sistem" (Ermen, 2018: 70) olarak tanımlanır. Alan Turing ise "bilgisayar biliminin babası ve yapay zekânın kurucusu olarak bilinir. (Say, 2021: 29). Ethem Alpaydın, *Yapay Öğrenme: Yeni Yapay Zekâ* (2020) isimli eserinde yapay zekâyı, "bilgisayarların, eğer insanlar yapsaydı "zekâ" gerektirdiği söylenebilecek şeyler yapmak üzere programlanması" (Alpaydın, 2020: 141) olarak tanımlarken, Cem Say da yapay zekâyı, "doğal sistemlerin yapabildiği (zekice olsun veya olmasın) her bilişsel etkinliği (gerekirse bedenleri olan) yapay sistemlere, daha da yüksek başarımlı düzeylerinde nasıl yaptırabileceğimizi inceleyen bilim dalıdır" (Say, 2021: 83) tanımlayarak yapay zekânın bir bilim dalı olduğuna vurgu yapar. Alpaydın bir sistemin yapay zekâ olarak adlandırılabilmesinin koşulunu ise, "değişen bir çevrede bulunan bir sistem öğrenme yeteneğine sahip olmalıdır; aksi

takdirde ona zeki denmez. Sistem bu değişiklikleri öğrenip onlara uyum sağlayabiliyorsa, sistem tasarımcısının olası tüm durumların öngörmesi ve her biri için ne yapılacağını tanımlaması gerekmez” (Alpaydın, 2020: 28) şeklinde açıklamıştır. Cem Say, yapay zekâ projesinin insanlık tarihinin en büyük projesi olduğunu ve bu projenin çok zor bir proje olduğunu şu şekilde açıklar:

“Yapay zekâ, insanlık tarihinin en büyük mühendislik projesidir. İnşa etmek istediğimiz şey, formel bir dilde yazılmış bir metinden ibarettir, ama bu metin o denli uzun ve karmaşık olacaktır ki, yazılması hemen aklınıza gelebilecek diğer dev mühendislik projelerinden daha çok adam-yıl alırsa şaşmamak gerekir. Bu programı çalıştırdığımızda, insanlarca yapıldığından zekice bulduğumuz her şeyi, en zeki insanın düzeyinde veya daha da üstün şekilde yapacaktır” (Say, 2021: 81).

Yapay zekâ konusundaki diğer önemli nokta ise bilim kurgu türünün de kullandığı bir olgu olan yapay zekâdan korkulması durumudur. Yapay zekâ teknolojisinden neden korkulduğu hakkındaki düşüncelerini Cem Say şu şekilde açıklıyor: “Tarihte Avrupalıların diğer kıtaların (kendinden düşük zekâlı gördükleri) yerlilerine, halen de insanların diğer hayvanlara reva gördükleriyle günün birinde insan zekâsını aşan bir varlığın insanlara yapabilecekleri arasında paralellik kuruluyor” (Say, 2021: 166). Say bu durumu ise şu şekilde açıklamıştır:

“Yapay zeka” korkusunu, “J.Good’un 1965’te yayımlanan “İlk Ultrazeki Makine Hakkında Spekülasyonlar” başlıklı makalesine dayanarak özetleyelim: “YZ sistemleri geliştirilmesi” dalında bizden daha becerikli olan bir YZ geliştireceğiz. Bu YZ bu işte bizden daha iyi olacağı için bizim onu üretmek için harcadığımızdan daha kısa sürede kendisinden daha iyi başka bir YZ geliştirecek. Bu ikinci YZ daha da kısa sürede daha bile iyi olan üçüncü bir YZ geliştirecek, böyle böyle zekâ düzeyi üstel şekilde artacak, yani çok kısa bir süre içinde anlamamızın mümkün olmayacağı derecede üstün bir zeka ortaya çıkmış olacak. Bu zekâ patlamasının kimi düşünürlerin deyiimiyle bir teknolojik tekilliğe, yani dünyanın düzeninde detaylarını öngöremeyeceğimiz ve kontrol edemeyeceğimiz devasa değişikliklere yol açacağından korkuluyor” (Good’dan Akt. Say, 2021: 167)

Yapay zekâ alanındaki gelişmelere temkinli yaklaşan kişiler de bulunmaktadır. Bu isimlerden bazıları, “Stephen Hawking, Bill Gates, Elon Musk’tır. Bu isimler bu

konuda uyarılarda bulunmuştur. Çoğu insan yapay zekânın ne kadar hızlı geliştiğinin ve ne kadar ciddi bir tehdit oluşturabileceğinin farkında değil. Bundan dolayı Musk ve Hawking'in de aralarında bulunduğu binlerce yapay zekâ bilimcisi ve teknoloji uzmanı, saldırgan özerk silahların yasaklanmasını isteyen bir bildiriye imza attı" (How It Works, 2020: 23). Hawking ise bu konuda yaptığı açıklamada, "biri yapay zekâyı bizden daha akıllı yapmanın yolunu bulursa insanlığın sonunu getireceğine iddia etmiştir" (Cavendish, 2019: 39). Yapay zekâ alanında yapılan çalışmalar henüz en üst noktaya gelmese de bu teknolojik olgu "11 Mayıs 1997'de satranç oynayabilen Deep Blue isimli bilgisayarın, New York'ta düzenlenen 6 oyunluk rövanş maçında, son oyunda Kasparov'u yenmesi" (Say, 2021: 13) ile birlikte insanlık tarihinde kendine yer edindi.

1.3.1.9. Küresel İklim Krizi

Küresel İklim Krizi veya Küresel ısınma, "deniz seviyelerinin yükselmesi, buzulların erimesi ve aşırı hava koşulları gibi çeşitli küresel olayların ortak adıdır. değişikliğinin en büyük sorumlusuysa yaktığımız fosil yakıtlardır." (Plummer, 2020: 51). Dünya'nın atmosferi, "Tıpkı bir sera gibi çalışır. Yeryüzüne ulaşan güneş ışınlarının neredeyse yarıya yakını yeryüzünden geri yansır. Atmosferimiz, sera gazı olarak da nitelendirilen karbondioksit, metan, su buharı, ozon, azot oksit vb. gazlar sayesinde yeryüzünden yansıyan güneş ışınlarının bir kısmını tekrar yeryüzüne gönderir" (WWF, 2022) sera gazlarının atmosferde birikmesi de sıcaklıkların artmasına neden olur.

Küresel iklim krizi başlangıcı Sanayi Devrimi olarak kabul edilir. "1760'ta hava kirliliğini başlatan sanayi devriminden bu yana insanlar Dünya'daki çevre krizine en büyük katkıyı yapan canlılar oldu" (Dutfield, 2021: 24). İklim şiddetlenerek artmasına neden olan şeylerden biri de "hem endüstride hem de meskenlerde her yıl yaklaşık %1 artan karbondioksit gibi sera gazlarının üretimidir. Doğası gereği karbondioksit sera etkisini artırır. Böylece ısı enerjisi atmosferde hapsolür ve altındaki dünyayı ısınır" (Dutfield, 2020: 48). Dünya'nın ısınması 2020 yılı itibari ile "Grönland'ın buz tabakasındaki erimenin artık geri döndürülemez bir seviyeye çıkmasına neden oldu. Küresel ısınmayı hemen bugün durdursak bile, yağacak kar miktarının eriyen buzul miktarını kompanse edemeyeceği ve buzul kaybının devam edeceği belirtildi." (King,

2020: 12). 2020 yılı itibari ile küresel iklim krizine dair bazı verileri Plummer şu şekilde özetlemiştir.

“Bilimsel fikir birliği, iklim uzmanlarının %97’si, geçen yüzyıldaki iklim eğilimlerinin muhtemelen insan faaliyetleri sonucunda gerçekleştiğini kabul etmiştir. Antarktika ve Grönland buz tabakaları 2002’den beri küçülmüştür. O zamandan beri yılda 127 ve 286 gigaton kütle kaybetmiştir. Avrupalılar 500 yıl önce Amerika’yı kolonileştirdiğinden beri biyolojik çeşitliliğin %30’u kaybolmuştur. Önlem alınmazsa bu rakamın %40’a çıkması beklenmektedir. Deniz seviyeleri yılda 3,2mm’lik hızla yükselmektedir. Dünya 1880’den beri yaklaşık 1 derece ısınmıştır. En sıcak 19 yılın 18’i 2000’den sonra yaşanmıştır. 2030-2050 arasında iklim değişikliğinden kaynaklanan sıtma ve yetersiz beslenme gibi koşullar nedeniyle yılda 250.000 daha fazla ölüm yaşanması beklenmektedir” (Plummer, 2020: 53).

Libby Plummer, küresel iklim krizine yönelik çözümü iki yönlü olarak şu şekilde açıklar: “İklim değişikliğiyle mücadele yaklaşımımız iki yönlü: azaltma ve uyum. Azaltma, salınımların azaltılmasını ve atmosferdeki ısıyı hapseden sera gazı seviyelerinin dengelenmesini içeriyor. Uyum ise halihazırda gerçekleşmekte olan ve gerçekleşmesi beklenen iklim değişikliğine uyum sağlamaya odaklanıyor” (Plummer, 2020: 51).

1.3.1.10. Dünya Dışı Yaşam Arayışı

“Olağanüstü iddialar, olağanüstü kanıtlar gerektirir.”

Carl Sagan

İnsanoğlunun “evrende yalnız mıyız yoksa bizden başka birileri de var mı?” sorularına, Dünya dışı yaşam arayışı çalışmaları ile cevap aramaktadır. Bu arayışı, Güneş Sistemi içerisindeki gezegenlere uzay sondaları ve yüzey araçları göndererek yaparken, Güneş Sistemi dışındaki arayışlar için ise radyo teleskopların kullanmaktadır. Radyo teleskopları ile Dünya dışından gelen sinyaller dinlenirken yine bu teleskoplarla dış uzaya sinyaller gönderilmektedir. İnsanoğlunun dünya dışında bir yerde yaşamının mümkün olacağını düşünmesinin nedenlerinden biri “Samanyolu’nda çoğu en az bir gezegene ev sahipliği yaptığı düşünülen 100 ila 400 milyar yıldız bulunuyor” (O’Callaghan, 2020: 37) olması ve 2020 yılı itibari ile “yaşanabilir Gezegenler Kataloğu’nda Dünya Benzerlik Endeksi’ne göre sıralanan 55 adayın bulunması” (How It Works, 2020: 91). Bu endeks

ile dışgezegenler Dünya'ya benzerliklerine ve yaşama uygunluklarına göre sıralanmaktadır. “Listesinin başında, ise “ puanı %93 olan Teegarden B bulunmaktadır” (How It Works, 2020: 91). Astrobiyologlar Güneş Sistemi içerisindeki Titan, Enceledus, Mars, Ay, Europa gibi gök cisimlerinin “yüzeyleri altında bağımsız olarak evrimleşmiş en ufak bir mikroptan ibaret olsa dahi bir yaşam formu saptayabilseler, galaksimizin başka bir yerinde yaşamın varoluş olasılığı ortaya çıkabileceği gibi, başka milyarlarca galakside de bu olasılık kuvvet kazanacaktır” (Kaufman, 2014: 14).

Dünya dışı yaşam arayışı, “araştırmaları için yapılan modern çalışmalardan ilkinin astronom David Peck ve Mucit Charles Jenkins, Ağustos 1924'te Mars'tan gelen mesajları dinlemek istediğinde gerçekleşti” (Wall, Crookes, 2021: 17). 1960'lı yıllarda SETI, (Search For Extraterrestrial Intelligence - Dünya Dışı Zekâ Arama) Amerika Birleşik Devletleri'nde David Gedye ve Craig Kasnoff öncülüğünde California'da Berkeley Üniversitesi programı başlatıldı. “1960 yılında SETI programı dâhilinde, Cornell Üniversitesi'nde astronom Frank Drake'in Batı Virginia'daki bir radyo teleskop ile Tau Ceti ve Epsilon Eridani bölgesinden gelen radyo sinyallerini dinlemeye başlaması ile hız kazandı” (Wall, Crookes, 2021: 17).

Uzayda yaşam arayışı uzay sondalarıyla da yürütülmektedir. Fikrinin sahibi ise “Ronald Bracewell'dir. Bir sonda, hedef sisteme konuşlanıp bir kültürün gelişmesini bekleyebilir, sonra da temasa geçebilirdi. Bunun avantajı, civardaki bir sondayla hızlı diyalog kurmaktı, radyo sinyallerinin yıldızlar arası aktarımı onlarca yıl sürebilirdi ve sondalar temas fırsatı kollayarak uzun süre bekleyebilirdi” (Baxter, 2019: 58). Bazı bilim insanları ise bu arayışları olumlu bulmuyor ve bu çalışmaların “varlığımızı açığa çıkartarak, düşman olan uzaylıları buraya gelmeye, topraklarımızı yağmalamaya ve insanlığı yok etmeye davet edeceği düşünüyor ve endişe ediyor” (O'Callaghan, 2020: 38-41). Bazı bilim insanları ise “uzak uzaylı medeniyetler bize sinyaller gönderiyor olabileceğini düşünüyor ancak günümüzde bu sinyalleri tespit edecek teknolojiye sahip olmadığımızı belirtiyorlar” (Watson, 2021: 31). Kimi bilim insanları çoktan uzaylılar tarafından fark edildiğimizi dile getiriyor. Örneğin METI'nin direktörü Dr. Florence Raulin-Cerceau şöyle açıklıyor: “Dünya'daki yaşamın zaten tespit edilebilir. Uzaya radyo

sinyalleri, TV sinyalleri ve diğer birçok sinyal yayıyoruz. Uzaylılar tarafından tespit edilmek mümkün. Dünya'dan uzaya yayılan bu sinyaller evrenin başka yerlerindeki uzaylı medeniyetler tarafından bulunabilir" (Cavendish, 2021: 65). İnsanoğlu henüz bir dünya dışı yaşam formu ile karşılaşmadı. "Belki de duyarlı varlıklara dönüşmek zor ve diğerleri bunu henüz yapamadı. Evrenin birkaç trilyon yıl boyunca var olmaya devam edeceğini düşünürseniz, Dünya aslında evrende nispeten erken oluştu; henüz evren 10 milyar yaşındayken" (O'Callaghan, 2020: 41) Bundan kaynaklı olarak, eğer dünya dışında bir yerde yaşam varsa onların da bizler gibi gelişmesi gerekli.

1.3.2. Değişime Neden Olan Olayların Bilim Kurgu Sinemasına Yansımaları

Çalışmanın bu bölümünde, bir önceki bölümde tanımlanmış olan toplumsal olayların ve teknolojik olguların bilim kurgu sinemasındaki yansımaları incelenerek bilim kurgunun alt türlerine ve temalarına olan katkıları da ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Çalışma kapsamında toplumsal olayların ve gelişmelerin incelenmesinin nedeni ise, "sinema filmleri gerçekte yapıldığı dönemleri anlatmaktadırlar. Bilim kurgu sinemasını, gerçeklikten uzak bir tür olarak açıklamak bir yanılsama olacaktır. Aslında, bilim kurgu politik eğilimlerin en doğrudan yansıdığı tür" (Onur, 2012: 67) olması ve bir tür olarak bilim kurgunun, "gerçek tarihsel bir sürecin yansısından başka bir şey olmayarak; somut ve gerçek sürecin nasıl işlendiğini gösteren bir yansıma" (Roloff, SeeBlen, 1995: 116) olmasıdır. Kaplan ve Ünal'ın da bu konuda söylediği "bilim kurgu yapıtının değerlendirilmesindeki esas nokta, yapıtın tarihimiz ve tarihin sağladığı olanaklar arasındaki diyalektik ilişkiye ait algılamalarımızı hangi oranda düzeltebilecek nitelikte bilişsel öğeler taşıdığıdır" (Kaplan, Ünal, 2011: 48) yorumunda bu nedenlerden biridir.

Bilim kurgu sineması I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı'nın yıkıcılığı karşısında tepkisiz kalmayarak, bu toplumsal olaylara değinmiştir. İki büyük savaşın ortaya çıkarmış olduğu teknolojik yenilikler de bilim kurgu sinemasında kendine yer bulmuştur. Ursula Le Guin, "bütün galaktik imparatorluklar doğrudan doğruya 1880'lerin Britanya İmparatorluğu'ndan esinlenmiştir" (Le Guin, 2007: 40) sözleriyle I. Dünya Savaşı'nın çıkmasındaki en büyük paya sahip olan İngiltere devletinin yayılmacılığına

atıfta bulunur ve ekler “bütün o aralarında 90 trilyon mil olduğu söylenen gezegenler, savaş hâlindeki ulus-devletler, sömürülecek kaynaklar veya iyiliksever Dünya İktidarı tarafından gelişmesi için dürtülecek koloniler olarak tasavvur edilir, dolayısıyla yine beyaz adamın yükünün bir başka biçimi olmaktan öteye geçemez” (Le Guin, 2007: 40). Bu bağlamda düşünüldüğünde, Sanayi Devrimi sonrası İngiltere’nin dünyanın her yerinde sömürgelere sahip olması ve bu bölgeleri sömürgeleştirmesi bilim kurgu sinemasında sömürgecilik ve kolonicilik olarak tasvir edilmiştir. Dünya savaşları sonrasındaki bilim kurgu filmlerinde “uzaylı istilası ve üretilen kıyamet korkusunun sosyolojik kökenleri kapitalist süreçle ortaya çıkan ve paylaşım savaşları olarak tanımlanan 20. yüzyıldaki I. ve II. Dünya Savaşı’na dayanır. 20. yüzyılda dünya siyasetinde yaşanan gelişmeler ve emperyalizm olgusu da, istila temasının yaygınlaşmasına neden olmuştur” (Ulutaş, 2020: 31) ve de bu filmler, “I. Dünya Savaşı’nda kullanımı travmatik sonuçlar doğuran bombardıman uçakları, II. Dünya Savaşı’nda ölümü kitleselleştirmekle kalmamış, kıyametin nükleer silahlar marifetiyle gerçekleşeceği fikrini ve korkusunu derinleştirmiştir” (Serarslan, 2020: 135). I. Dünya Savaşı sonrası dönemde geliştirilmeye başlayan ve II. Dünya Savaşı’nda kullanılan uzun menzilli roketler de türü uzay operası alt türünü etkilemiştir. “1926 yılında, gökbilimin öncüleri (Rus Tsiolkovski, Amerikalı Robert Goddard, vb.) uzayın fethinde kullanılacak araç tipini tanımladılar: reaksiyonlu füze. Bu yüzden 1930’lu yıllardın uzay operaları, gerçeğe yakınlığına bakmaksızın galaksiyi bir uçtan diğerine rekor bir zamanda aşan füzelerle dolup taşı” (Baudou, 2005: 70).

Atom Çağı olarak adlandırılan dönem, ‘*Atom Çağı*’ bölümünde belirtildiği üzere, ilk nükleer patlamanın başlamasından günümüze kadar ki olan dönemi tanımlamaktadır. Atom Çağı’nın en yıkıcı etkisi ise, Japonya’ya atılan atom bombası sonrası görülmüştür, nükleer bir teknoloji olmaktan çıkarak insanlığın gözünde kitlesel bir yıkım aracına dönüşmüştür. “Hiroşima ve Nagazaki’ye atılan atom bombaları ve bunların korkunç etkileri bilimdeki gelişmeyle eşanlamlı olduğu fikrinin saflığını ortaya koymuştu. II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan facialar bilim fikrinin üzerine şüphe de tohumları serpmiştir” (Baudou, 2005: 36-37) ve bilime olan güven ile sağduyu büyük bir yıkıma uğramıştır. 1950’li yıllardaki bilim kurgu sinemasının Canavarları, atom denemeleri

sonucunda boyutlarını şaşırp devleşen mahlukattan türemişlerdi; “70’li yılların filmlerinde biçim bozulmaları en azından dış görünüşe yansımadıkları ve pek o kadar tehditkâr boyutlara ulaşmadıkları gibi, bozulmaların, tuhaf mutasyonların nedeni de ille de radyo aktivite değildir artık” (Roloff, SeeBlen, 1995: 321). Görüldüğü üzere, 50’li yılların canavarlarının ilham kaynağı nükleer silahlar kaynaklıyken, 70’li yıllara gelindiğinde canavarların kaynağı nükleer silahlar değildir. Kellner ve Best de Atom Çağı’nın bilim kurgu sinemasına olan etkisini şu şekilde değerlendirir:

“Atom bombasının kullanımı ve bunun sonucunda gelişen, dünyayı büyük bir yıkıma sürükleyebilecek ölümcül nükleer silahlar, bilimin ve teknolojinin ve bunların ürettiği modern medeniyetin değerinin sorgulanmasını hızlandırdı. Dünyadaki yaşamın ve insan türünün yok olması olasılığı, insanlığın sonunu resmeden apokaliptik imgelemlerin çoğalmasına yol açtı” (Kellner, Best, 2007: 128).

Atom Çağı perspektifinde olay görüşüne sahip filmler, nükleer silah ile gelmiş, kıyamet sonrasında geçen dünyaları tasvir ederler. Örneğin, *Planet of The Apes* (1968), *Beneath the Planet of the Apes* (1970), *Escape from the Planet of the Apes* (1970) gibi filmler nükleer savaş sonrası dünyaları anlatır.

8 Temmuz 1947 yılında gerçekleştiği varsayılan Roswell Kazası olayı ve 51. Bölge olgusu birbiri ile ilişki içerisindedir. Roswell Kazası ve 51. Bölge olgusunun birleşimi, Soğuk Savaş içerisinde ABD ve SSCB arasında yaşanan casusluk olayları ile bir büyük hâline geldiğinde, bilim kurgu sinemasında uzaylı teması 1950’lilerde ve 60’larda sıkça işlenmiştir ve bunun sonucunda 1950’li ve 60’lı yıllardaki, “uzay operaları değil de istila filmleri hızla yaygınlaşmışlardır; uzaya yolculuk filmleri uzun süre istila filmlerinin popülerliğine ulaşamamıştır” (Roloff, SeeBlen, 1995: 213-214). Bilim kurgu sinemasında, “uzaylılara ihtiyaç duyulmasının nedeni, fiziki evrende olsun veya olmasın, uzaylı imgeleri sayesinde insanlık ve insan oluşla ilgili sorgulamaların yapılabilmesidir. Bu nedenle insanlık dışı olanı göstermenin bir metodu ve metaforu olarak uzaylı istilas, sinema alanında önemli bir anlatım unsuruna dönüşmüştür” (Gomel’den Akt. Ulutaş, 2020: 31-32). Örneğin, Yönetmen Don Siegel’in *Invasion of the Body Snatchers* (1956) filmi, “komünizmin (karşıtları için) en korkutucu yönlerinden birini sonuna kadar istismar etmiştir: diğer herkes gibi görünürler. Komünistlerin sadece zihin yapısı farklıdır

ve komşunuz, patronunuz hatta kendi çocuğunuz hatta kendi çocuğunuz bile bir komünist olabilir” (Decherney, 2019 :122) Gomel’in bahsetmiş olduğu, metot ve metafor olarak kullanılan uzaylı, Siegel’in filminde komünistlerdir. “1950’lerde dönemin komünizm karşıtı ruhu, uzaylı istilaları, dev böceklerin istilaları gibi popüler temalarla bilim kurgu filmlerine de işlemiş gibi görünür” (Decherney, 2019: 122). Ulutaş, “uzaylı istilas, emperyalist güçlere karşı geliştirilecek bir bakış veya onların propaganda yapmasına olanak sağlanacak bir alanı da işaret eder” (Ulutaş, 2020: 31) yorumuyla bilim kurgu filmlerindeki uzaylı istilasının bir propaganda aracı olarak kullanıldığını vurgular.

Soğuk Savaş dönemi, bilim kurgu filmlerine baktığımızda kasabanın ideal bir hedef olduğunu görüyoruz. “Uzay yaratıkları, işlev olarak, karıştırıcı ve tehlikeli unsur olarak Vahşi Batılar kasabasına giren sert yüzlü ‘Yabancı’ ile eşanlamlıdır ve hep kasabalara saldırırlar, kasabalıların beyinlerini, kimliklerini çelerler ve istilaya kasabadan başlarlar” (Scognamillo, 1994: 67). 1950’li yılların bilim kurgu filmlerinde, “Soğuk Savaş komünizmi ve başka gezegenlerden gelenlerin dünyayı ele geçirmek fikri görülür. Filmlerde görülen korku, komünizm korkusunun dışa vurumu olarak açıklanmaktadır” (Onur, 2012: 69). Bu dönemdeki bilim kurgu filmleri, “komünizmi toplumsal bir kovalama ayiniyle dünyadan sürülüp atılması zorunlu olan kötüydü tasvir etmiştir. Çünkü komünizm, Amerika’nın doğuşu mitosunun ve bireycilik ‘dininin’ karşısındaki tehlikeydi” (Roloff, SeeBlen, 1995: 21).

Soğuk Savaş döneminde ABD ile SSCB arasındaki mücadele birçok alanda yaşandığı gibi sinema alanında da yaşanmıştır. Sinema alanındaki bu yarışa bilim kurgu türü tanıklık etmiştir. Uzay Yarışı’nı 4 Ekim 1957 yılında SSCB başlatmış olsa da sinemadaki yarışı ABD başlatmıştır. Bu film Stanley Kubrick’in *2001: Bir Uzay Destanı* (1968) filmidir. SSCB ise 1972 yılında Andrei Tarkovsky’nin ‘Solaris’ filmi ile cevap vermiştir. “Bu filmin esin kaynağı eserlerinde modern bilim ve hümanistik ahlak ilişkisini dile getiren Polonyalı yazar Stanislaw Lem’di. Solaris’in başarısından sonra Sovyet bilim kurgu sineması, Hollywood ile mücadele edebileceğine inanmıştır ve tam yedi yıl sonra yine bir Tarkovsky çalışması ‘Stalker’a (İz Sürücü) geniş bir bütçe ayırmıştır” (Çoker, 2005: 12).

Yapay zekâ anlarındaki gelişmeler bilim kurgu sinemasında, olumsuz bir biçimde kendine yer bulmuştur. Örneğin, yönetmenliği Joseph Sargent tarafından yapılan *Colossus: The Forbin Project* (1970) filminde ABD'ye ait Colossus isimli makineye, tüm savunma sisteminin sorumluluğu verilir. Bu sistem, bilgi ve verileri yorumluyor ve bir saldırı olduğunda harekete geçiyor. Colossus isimli makine insana özgü öğrenme biçimini taklit ederek yapay bir zekâyâ sahip oluyor. 15 saniye içerisinde 5 yıllık bilgi öğreniyor ve sürekli gelişiyor. Colossus benzeri bir makineye de film içerisinde SSCB de sahiptir ve adı da Gardiyan'dır. Colossus Gardiyan'ı da ele geçiriyor. İki makine ortak bir dil yaratarak kendi aralarında iletişim kuruyorlar. İki makine de filmin sonunda kontrolden çıkıyor ve nükleer füzeleri karşılık olarak fırlatıyorlar. Soğuk Savaş dönemindeki yapay zekâ teması, nükleer ve iki blok arasındaki gelişme odaklıyken 2000'ler sonrasında robotlara, makinelere ve siborglara odaklıdır. *The Matrix* (1999-2003) serisinde makineler gelişerek insanları kendi boyundurukları altına alırlar. Yapay zekâ dünyanın sonu temasıyla işlenerek, kıyamet sonrası dünyaları tasvir eder.

Zaman içerisinde dünyanın yok oluş biçimi bilim kurgu sinemasında değişmiştir. 1930'larda yıkım gücü yüksek silahlar, 1945'ten sonra nükleer, 1950'li yıllarda uzaylı istilasısı, 2000'li yıllara gelindiğinde ise küresel iklim krizi. Roland Emmerich yönetmeliğini yaptığı *The Day After Tomorrow* (Yarından Sonra - 2004) ve Bong Joon-ho'nun *Snowpiercer* (2013) filmleri buna örnektir.

Dünya dışı yaşam arayışı, Roswell Kazası, 51. Bölge, uzaylı istilasısı, olgularla ilintilidir. Dünya savaşlarının sonrasında, Dünya dışı yaşam emperyalist ülkeleri temsil ederken, Roswell Kazası ve Soğuk Savaş döneminde komünistleri temsil ederken 1970'lerin sonunda istilacı, yok edici, sömürücü olarak temsil edilmenin aksine iyi bir biçimde temsil edilmiştir. Steven Spielberg'ün *Close Encounters of The Third Kind* (Üçüncü Türden Yaklaşımlar - 1977) ve *E.T. the Extra-Terrestrial* (1982) filmleri dünya dışındaki yaşamı iyi yönlü olarak göstermiştir. *Üçüncü Türden Yaklaşımlar* (1977), "uç insanın çocuklara özgü saflığı ve temiz kalpliliği, onların uzaylılarla ilişki kurabilmelerim ve onlara önyargısız yaklaşımlarım sağlar. Geleneksel bilim kurgu filmlerinin aksine burada da uzaylılar, istilacı olmak şöyle dursun, 'yalnız değiliz' (bu evrende) dedirten

umut elçileridirler. (Roloff, SeeBlen, 1995: 341-342). *E.T. the Extra-Terrestrial* (1982) filminde ise Steven Spielberg:

“Spielberg çocuk perspektifinden bakar, bir bakıma sosyalleştikçe (düzene entegre oldukça) saflığını, temizliğini, hakikiliğini yitiren, karar verme mekanizmalarının egemen otoriteye teslim eden, bastırmaları, korkulan, saplantıları artmış yetişkin perspektifine alternatif olarak belirir. Yabancıyı (uzaylıyı), başka olanı, yadırgamadan algılamamızı önleyen bu perspektif, onlarla iletişim kurmamızı da engelleyen etmendir. Spielberg'te çocukluğundan kurtulamamış büyükler ile çocuklar, temiz yürekli bu insanlar, böyle bir iletişimin önkoşulu gibidirler” (Roloff, SeeBlen, 1995: 341-342).

2. BÖLÜM

Sömürgecilik, Direniş ve Koloni Hareketlerinin Bilim Kurgu Sinemasında Yansımaları

2.1. Yöntem

2.1.1. Araştırmanın Amacı

Bilim kurgu sineması dinamik bir yapıya sahiptir. Türün dinamik bir yapıya sahip olmasının nedeni ise, tarihsel süreç içerisindeki gelişmelerden ve geçmişte yaşanmış toplumsal olaylardan etkilenmesidir. Bilim kurgu sineması geçmişte yaşanmış tarihsel olayları, kendine özgü anlatım biçim içerisinde yeniden üreterek, bu olayların temsillerini sunabilmektedir.

Bilim kurgu sinemasının, yeniden üreterek temsilini sunduğu tarihsel olaylardan biri de geçmiş 15. yüzyıla kadar dayanan, Avrupa sömürgeciliği, Avrupa koloniciliği ve bunun sonucunda doğan direniş hareketleridir. Bu çalışmanın amacı da 1990 yılı sonrası dönem içerisinde seçilen, bilim kurgu filmlerindeki sömürgecilik, direniş ve koloni hareketleri olgularının, bilim kurgu sinemasındaki temsillerini inceleyerek, sömüren ve sömürülenin, koloni hâline getirilen yaşam alanını ve direniş eyleminin nedenini ortaya koymaktır.

2.1.2. Araştırmanın Kapsamı

Çalışmanın araştırma evreninin 1990 yılı ve sonrası olarak belirlenmesinin nedeni, bilim kurgu sinemasının ilk örneğinin verildiği 1902 yılından 1990 yılına kadar olan süreç içerisindeki filmlerin, sömürgecilik, direniş ve koloni hareketleri olgularını bir arada barındırmamasıdır. 1990 yılı ve sonrası dönem içerisinde incelenecek olan filmler ise, Paul Verhoeven'ın *Total Recall* (Gerçeğe Çağrı - 1990) filmi, Roland Emmerich'in *Independence Day* (Kurtuluş Günü - 1996) filmi ve James Cameron'ın *Avatar* (Avatar – 2009) filmleridir. Seçilen bu üç film hem sömürgecilik, direniş ve koloni hareketlerini bilim kurgu sineması bağlamında üretirken hem de tarihsel süreç içerisinde gerçekleşmiş olan sömürgecilik, direniş ve koloni hareketleri faaliyetlerinin temsillerine de filmlerde yer vermişlerdir.

2.1.3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma kapsamında yöntem olarak tarihsel film eleştirisi yöntemi kullanılacaktır. Tarihsel film eleştirisinin kullanılmasının nedeni ise “bilim kurgu filmlerinin her tarihsel dönemde toplum üzerine söylenebilecek şeyler için uygun kültürel dışavurum ortamları olmuş” (Özden, 2004: 222) olmasıdır. Zafer Özden *Film Eleştirisi Film Eleştirisinde Temel Yaklaşımlar ve Tür Filmi Eleştirisi* (2004) adlı eserinde tarihsel film eleştirisi yöntemini şu şekilde açıklar:

“Tarihsel film eleştirisi, filmlerin üretildikleri tarihsel dönem içinde yer aldıkları bağlamda değerlendirilmesini içermektedir” (Özden, 2004: 119-120).

“Aslında ister güncel bir filmin ister eski tarihler içinde üretilmiş bir filmin eleştirisini yapmak demek, söz konusu filmi tarihsel bir bakış açısı içine yerleştirmek ya da tarihsel bir bakış açısı içinde değerlendirmek demektir” (Özden, 2004: 120).

“Çünkü birer kültürel dışavurum aracı olarak filmler dönemin toplumunun ruh durumunu yansıttıkları, dönemin egemen düşünce ve dünya görüşünü ifade ettikleri, değer yargılarını temsil ettikleri gibi, içinde yer aldıkları tarihsel dönemdeki sinema kuruntunun endüstriyel yapısı içindeki uygulamaların, üretim zihniyetinin ve sahip olunan teknolojik düzeyin koşullarında var olmaktadır” (Özden, 2004: 120).

“Bu açıdan tarihsel eleştiri filmlerin, toplumun ve film yapımcılarının belirli bir tarihsel dönem içinde çakıştıkları noktada incelenmelerini içermekte ve bir filmin anlaşılabilmesinde, bu filmde haz alınabilmesinde ve eleştirilmesinde filmin içinde yer aldığı tarihsel dönemin toplumsal ve endüstriyel ortamının koşulları, döneme egemen olan estetik anlayışlar gibi konularda bilgi sahibi olunması gerekliliğini vurgulamaktadır” (Özden, 2004: 120).

“Filmlerin üretilmiş oldukları dönemlerle ilgili araştırmalar yapmak, filmin içinde yer aldığı tarihsel dönemin sosyal bağlamıyla ilişkilerini incelemek; kısacası filmleri tarihsel etkileri ve etkilenmeleri çerçevesinde değerlendirmektir” (Özden, 2004: 120).

2.2. Bilim Kurgu Sinemasında Sömürgecilik, Direniş ve Koloni Hareketlerinin Temsili

*“Gelişmiş bir medeniyetle karşılaşmak,
Kızılderililerin Kolomb ile karşılaşması gibi olabilir.”*

Stephen Hawking

Çalışmanın bu bölümünde seçilen örneklem filmler, sömürgecilik, direniş ve koloni hareketleri olguları bağlamında incelenerek, filmlerin içerisindeki sömürgecilik olgusunun, neyi temsil ettiği, direniş hareketini başlatan kitlenin, direnişi neden başlattığı ve kolonileştirilmek istenen ya da kolonileştirilmiş alanın neden kolonileştirildiği ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

2.2.1. Total Recall (Gerçeğe Çağrı – 1990)

2.2.1.1. Filmin Künyesi

Yönetmen: Paul Verhoeven

Yapımcı: Buzz Feitshans, Ronald Shusett

Senaryo: Ronald Shusett, Dan O'Bannon, Jon Povill

Oyuncular: Arnold Schwarzenegger, Sharon Stone, Michael Ironside, Rachel Ticotin, Ronny Cox

Görüntü Yönetmeni: Jost Vacano

Kurgu: Frank J. Urioste

Müzik: Jerry Goldsmith

Çıkış Tarihi: 1 Haziran 1990

Süre: 113 Dakika

Ülke: Amerika Birleşik Devletleri

Dil: İngilizce

2.2.1.2. Filmin Öyküsü

2084 yılında geçen filmin Quaid (Arnold Schwarzenegger) daha önce beynine yüklenmiş olan geçmişte bir inşaat işçisidir ve Lori (Sharon Stone) ile evlilik sürdürmektedir. Quaid, sürekli olarak rüyalarında Mars'ta başka bir kadınla birlikte olduğunu görür ve bu rüyalarından bir kabus gibi uyanır. Quaid, günün birinde, bir makine aracılığı ile insanları sanal olarak Mars'a tatile gönderen Recall şirketine gider ve buradan bir Mars tatili paketi satın alır. Tatil paketi Quaid'in zihnine yüklenirken bir arıza çıkar ve gerçekten de bir zamanlar Mars'ta yaşadığını hatırlar. Quaid, şirketten ayrıldığında kendini bir takside bulur ve uyanır. Uyandığında gördüklerinin bir rüyadan ibaret olduğu tekrar düşünür. Quaid taksiden indikten sonra iş arkadaşı Harry ile karşılaşır ve Harry yalnız değildir. Harry ve yanındaki adamların amacı Quaid'i ortadan kaldırmaktadır. Quaid bunu sezer ve adamların hepsini öldürür ve tekrardan eve doğru yola koyulur. Eve geldiğinde ise karısı Lori'ye yaşadıklarını anlatır, Lordi de Harry gibi aynı adamlar için çalışmaktadır ve Quaid'i öldürmeye çalışır. Quaid Lori'den tüm gerçekleri öğrenir bu gerçeklerden biri peşinde adamların olduğudur. Quaid, kaçır ve kendisini daha önce tanıdığını ileri süren bir kişi tarafından bir çanta verilir. Bu çantadaki aletler sayesinde kendisine takılmış olan takip cihazını çıkartır ve çantadaki video kasetten her şeyi detaylı olarak öğrenir ve Mars'a doğru yol alır. Quaid Mars'ta gizli bir isyancı üssüne gelir ve Mars'ın oksijeni kesen, Coahaagen ile mücadele ederek Mars yaşayan insanları kurtarmaya çalışır.

2.2.1.3. Total Recall (Gerçeğe Çağrı – 1990) Filminde Sömürgecilik, Direniş ve Koloni Hareketinin Temsili

Total Recall filmi, bilim kurgu yazarı Philip K. Dick'in *We Can Remember It For You Wholesale* isimli, 1966 yılında yayınlanan öyküsünden uyarlanarak sinemaya Paul Verhoeven tarafından aktarılmıştır. Film, 2084 yılında Mars ile Dünya arasındaki siyasi ve sömürgeci üretim ilişkileri ekseninde gelişen bir macerayı ele alır.

Mars'ta bir grup direnişçi bulunmaktadır. Direnişçilerin başı Kuato Mars direnişinin lideridir ve bu grup kendini özgürlük tugayı olarak adlandırır. Direnişçi grup turbinyum madeninin üretimini, bombalı eylemlerle durdurmuştur ve madenlerin bulunduğu bölgede bundan kaynaklı olarak da, sıcak çatışma daha da artmıştır. Bu duruma çözüm üretmek isteyen Dünya gezegenin diktatör Başkanı Mandrell, normalde kullanılması yasak olan, uzay tabanlı silahların direnişçilerin bulunduğu güney bloğundaki sayısal üstünlüklerini korumak için kullanmaya başlar. Sömürgeleştirilme eylemini gerçekleştirenlerin, sömürgeleştirilen halktan çok daha yüksek teknolojiye sahip oldukları görülür. Direnişçilerin bombalı eylemlerinin sonucu olarak, turbinyum madenlerinden biri kapanmıştır. Sonrasında ise madene verilen hasar tamir edilir ve üretim devam eder. Mars gezegenin yöneticisi, Vilos Coahaagen, üretimi tam kapasitede tutmak için silahları kuvvetleri kullanmaktan geri durmayacağını belirtir.

Mars gezegeni, Dünya tarafından kolonileştirilmiştir. Kolonileştirilmesinin nedeni ise Mars'ta turbinyum adında değerli bir maden cevherinin bulunmasıdır. Film içerisinde koloniler, federal koloniler olarak adlandırılır. Federal, “savunma ve dış politika alanında dayanışma amacıyla birden fazla devletin bir birlik devleti içinde birleşmesi” (TDK, 2022) olarak tanımlanır. Mars ise, “Mars Devlet Kolonisi” olarak adlandırılır. Mars kolonisinin yönetimi ve Mars'taki madenlerin işletme hakkı da Vilos Coahaagen'e ait olsa da Dünya'ya bağlıdır. Dünya yönetimi bir savaş içindedir ve Mars'ta yaşayan insanları umursamaz. Dünya yönetiminin ilgilendiği tek şey ise savaşı devam ettirebilmek için turbinyuma sahip olmaktır. Mars, “bir egemenlik, fetih, emir, sosyal tabakalandırma, tebaya sokama, iktisaden sömürme, metropolün çıkarlarını ön planda tutma demektir. Yerliler onun için düşük ücretli birer emek gücüdür, kontrolsüz bireyci bir kapitalizme kaptırır kendini” (Deschamps, 1966: 112). İngilizler ise sömürgeleştirerek, kolonileştirdikleri “topraklara ‘taca bağlı sömürgeler’ adını verirdi, bunları Londra'da ‘Colonial Office’ adı verilen bir bakanlık yönetirdi. Bakanlık sömürgelere sivil yöneticileri tayin eder, bunlar da yerli şeflere geniş bir yönetim hakkı tanırlardı; buna ‘indirect rule’ yani ‘iç bağımsızlık’ adı verilirdi” (Deschamps, 1966: 31). İç işlerinde bağımsız olan Coahaagen, Güneş Sistemi'ndeki en iyi işe sahip olduğunu vurgular ve ekler isyancıların bir gün bu direnişi kazanması hâlinde her şeyin sona

erecektir der. Coahaagen, Mars'ta bir süre sonra sıkı yönetim ilan eder. İlerleyen bölümlerde direnişçilerin bulunduğu bölümün oksijeni keser ve insanları büyük küçük demeden ölüme terk eder, bunu yapma sebebi ise iktidarını pekiştirmektir ve diğerlerine ders olmasını istemesidir. “Hiyerarşik yapılarda hiyerarşinin alt kesiminde yer alan unsurlarla üstte yer alanların karşılıklı konumları ve hiyerarşideki işlevleri, hiyerarşik yapıyı belirler, yeniden üretir ve sürekliliği sağlar” (Başkaya, 2015: 47).

Filmin bir bölümünde direnişçiler saklanmak için mağaralara girerler ve Mars'ta madenlerde ilk çalışan insanların cesetleri görülür. Bu insanlar Afrika'dan Amerika Kıtası'na çalıştırılmak için getirilen kölelere benzerler. Yine aynı bölümde siyahi bir Mars vatandaşı, dedesinin de bu mağaralarda çalıştığını vurgular. Bu insanlar ölümüne çalıştırılmıştır ve daha sonra ölüme terk edilmiştir. Coahaagen, Mars madenlerinden çıkardığı turbinyum ile hava üretir ve bu havayı da insanlara para ile satar. “Sömürgeler, nüfusun yerleşmesine yarayan bir toprak olmaktan çok, fabrikalarında imal edilen eşyaların alıcıları idiler, o mallara karşılık ilk maddeleri veriyorlardı” (Deschamps, 1966: 112). Film içerisindeki Mars halkı ve Mars yönetimi arasındaki ilişkisi de bu biçimdedir. Halkın üretimi için çalıştığı maden, sermaye sahibi tarafından işleniyor ve katma değeri yüksek bir ürün olarak halka geri satılıyor.

Filmin ana karakteri Quaid, sürekli olarak rüyalarında kendisini Mars'ta bir kadın ile birlikte görür ve bu rüyaların sonunda sıçrayarak uyanır. Bundan dolayı Mars'a gitmek istemektedir. Eşi Lori ise Mars'a gitmemek konusunda ısrarcıdır. Quaid'e Satürn'e gitmeyi teklif eder. Film içerisinde Satürn gezegeninin hiçbir zaman gidilmese de Satürn'ün de kolonileştirildiği anlaşılır. Bir gezegene gitmeyi başaran insanlık diğer gezegenlere de ulaşmayı başarmıştır.

Filmde Recall isimli bir şirket bulunur bu şirket, maddi olarak gerçek Mars ziyareti yapmayacak olan kişiler için sanal bir Mars tatili düzenlemektedir ve insanlara sahte anılar yüklemektedir. Recall sanal bir gezi düzenlese de film içerisinde Mars gezisinin gerçek olanı da mevcuttur. Bu durumu gerçek dünya ile kıyasladığımızda, Uzak

turizmi için adımlar atan, SpaceX, Blue Origin ve Virgin Galactic gibi şirketlerin film içerisinde de yapılandığı görülür.

Quaid, Recall şirketinden sanal bir Mars tatili satın alır. Quaid makineye bağlandıktan bir süre sonra uyanır ve yüklemeye seçmiş olduğu gizli ajan rolündedir. Fakat geri uyutulur, Quaid'i uyutan doktor onun hafızasının silindiğini belirtir. Quaid eve gelir ve olanları eşi Lori'ye anlatır Lori de onu öldürmeye kalkar ve Quaid'in tüm doğruları öğrenir ve macerası başlar, hafızası silinmiş yerine yeni anılar yüklenmiştir. Quaid eski bir dostunun desteği ile Mars'a gider. Mars'a gittiğinde Mars'ın nasıl bir biçimde sömürgeleştirildiği daha net anlaşılır.

Film Dünya'da başlar ve Mars'a taşınır. Filmin Dünya'daki bölümü, daha çok bireysel maceralarla dolu bir koşuşturma içinde geçer. Dünya'dan Mars'a gidildiğinde, bu koşuşturmalar devam etse de Quaid'in bireysel direnişi, Vali Coahaagen'in sömürgeciliğine karşı kitlesel bir biçim kazanır.

Mars, Dünya'nın kolonisidir ve turbinyum madeni için sömürgeleştirilmiştir. Mars'ın doğal kaynakları Mars halkının kullanımında değildir. Çünkü, “koloni, bir ilkel maddeler ve gıda maddeleri deposudur, bunların hepsi metropole aittir, anayurt bunlara karşı endüstri mamulleri gönderir, ama bunun tekeli de kimseye kaptırmaz” (Deschamps, 1966: 15). Sömürgeleştirilen Mars 21. yüzyılda olsa da uygulamalar 16. yüzyıla ait olan uygulamalardır. “16. yüzyıldan beri bir koloni metropole hukuki ve ekonomik yönden bağlı uzak bir toprak parçası sayılmıştır, bir çiftlik gibi bir şey” (Deschamps, 1966: 15). Mars filmde dünyaya bağlı bir koloni konumundadır.

Dünya'nın tüm teknolojisi Mars'a getirilerek Mars'ta yaşamaya uygun koşullar oluşturulmuştur. Mars içinde ulaşım demiryolu ve karayoluyla sağlanmaktadır. Mars'a, insanları dış basınçtan koruyan kubbeler inşa edilmiştir ve bu kubbeler içerisinde hava kanalları mevcuttur. İnsanların bir kısmı da yer altında yaşamaktadır.

“Güçlü camdan devasa kubbeler yapmak ve bunların altında insanların yaşamasına olanak sağlayabilecek bir atmosfer yaratmak çok daha

gerçekçidir. Yeni dünyalardaki ilk koloniciler, altında yaşayacak cam kubbelerle sahip olmayacaktır. ilk yerleşim bölgelerinin yerin altında olması gerektiğini düşünüyorum. Hiç radyasyon olmaz, bir atmosfer basıncı kolayca yaratılabilir ama yine de düş kırıklığına uğraticıdır. Kolonicilerin ilk kubbelerini kendi elleriyle inşa etmesi gerekecektir” (Hooft, 2014: 92-93).

Filmde yerleşim, Hooft’un bilimsel gerçeklerden yola çıkarak anlatmış olduğu biçimde yapılmıştır. “2084’te geçen Total Recall filmi aslında kendi içinde tutarlıdır, zira NASA ve SpaceX Mars’ı aynen filmdeki gibi kolonileştirmek istediklerini açıklamıştır” (Cavendish, 2019: 41). Film içerisinde Venusville isminde bir bölge bulunmaktadır. Bu bölgede mutasyona uğramış insanlar yaşamaktadır. İnsanların mutasyona uğramasının nedeni ise yapılan kubbelerin, ucuz ve özensiz olmasının yanında bu kubbelerin güneş ışınlarından insanları koruyamaması, o bölgedeki havanın temizlenmemesi ve radyasyona maruz kalınması da bulunur. Venusville bölgesinde yaşayan mutantlaşmış insanların gezegenin asıl sahipleri olduğu söylenir. Vilos Coahaagen, turbinyum madenini insanlara bedavaya vermenin de saçma olduğunu belirtir. 19. yüzyılda Fransızlar sömürgeleştirdikleri bölgelerde yaşayan insanların, bölgeye ait kaynakları kullanmasını istemiyorlardı ve o bölgelere yatırım yapılmasını engelliyorlardı, çünkü, “onlara göre bu yatırımlar o ülkelerin zenginleşmesine sebep olacaktı” (Deschamps, 1966: 60).

Film içerisinde Coahaagen de zenginliğini kaybetmemek için her şey yapmaktadır. Bunlardan biri de Mars’ta bulunan ve tüm gezegen için bir atmosfer oluşturabilecek reaktörün gizlenmesi ve çalıştırılmamasıdır. Reaktör, yarım milyon yıl önce yapılmıştır, bu da Mars’ta çok uzun zamanca başkalarının yaşadığını gösterir. Reaktörü çalıştırmak Mars’ı kurtaracaktır. Reaktör turbinyumdan yapılmıştır ve hava üretmektedir fakat Coahaagen reaktörü çalıştırmaz çalıştırırsa kontrollü kaybedecektir ve insanlara para ile hava satamayacaktır bu da Coahaagen’in kapitalist bir düzen kurduğunu gösterir. “Kapitalizm ve emperyalizm koşullarında ekonomik faaliyet, toplumun maddi temelini güvenceye almak yerine, küçük bir ayrıcalıklı azınlığın yaşam koşullarını iyileştirebilir” (Başkaya, 2015: 69) filmdeki ayrıcalık kesim ise, Vilo Coahaagen olsa da Quaid filmin sonunda reaktörü çalıştırır. Yerin altındaki reaktör Mars’ın çekirdeğindeki buzı eriterek tüm Mars’a oksijen sağlar. Mars’ta bir atmosfer oluştur.

2.2.2. Independence Day (Kurtuluş Günü - 1996)

2.2.2.1. Filminin Künyesi

Yönetmen: Roland Emmerich

Yapımcı: Roland Emmerich

Senaryo: Dean Devlin, Roland Emmerich

Oyuncular: Will Smith, Jeff Goldblum, Bill Pullman, Margaret Colin, Vivica A. Fox, Judd Hirsch, Mary McDonnell ,Robert Loggia ,Randy Quaid ,John Bradley

Görüntü Yönetmeni: Karl Walter Lindenlaub

Kurgu: David Brenner

Müzik: David Arnold

Çıkış Tarihi: 3 Temmuz 1996

Süre: 145 Dakika

Ülke: Amerika Birleşik Devletleri

Dil: İngilizce

2.2.2.2. Filminin Öyküsü

Tarihler 2 Temmuz’u gösterdiğinde tüm gezegenin iletişim sistemi çöker ve anlaşılabilen bir şekilde Dünya atmosferinde tuhaf şeyler olur. Bir süre Amerika Birleşik Devletleri’ne ait askerî kuvvetler, tanımlanamayan ve devasa bir boyuta sahip nesnelerin Dünya’ya doğru yaklaştığını açıklar. Bu cisimler uzaylılara ait, uzay gemileridir. Uzaylılarla iletişim kurulmaya çalışılır fakat başarısız olur. David Levinson (Jeff Goldblum) isimli uydu mühendisi, uzaylıların Dünya’ya saldıracağını çözer ve uzaylılar geldikten bir gün sonra gezegene karşı saldırıya başlarlar. Uzaylılar Dünya’yı işgale koyulmuştur ve çok büyük kayıplar vardır. Saldırılarından sağ kurtulan insanlar, gezegeni işgalden kurtarmak amacıyla plan yaparlar ve uzaylılara karşı direniş gösterirler.

2.2.2.3. Independence Day (Kurtuluş Günü - 1996) Filminde Sömürgecilik, Direniş ve Koloni Hareketinin Temsili

Independence Day (Kurtuluş Günü) filmi 1996 yapım yılına aittir. Filmin yönetmenliği ve senaristliği Roland Emmerich'e aittir. Film, Amerika Birleşik Devletleri'nin Ay'a dikmiş olduğu Amerikan bayrağı ile açılır³ ve Ay'da bir plaka vardır plakanın üzerinde "burası dünyalıların Ay'a ilk defa ayak bastıkları yer, Temmuz 1969. Dünyadan insanlık adına barış getirdik" yazar. Dünya tarihinin en büyük gelişmelerinden biri olan Apollo 11'in Ay'ın yüzeyine inişi "insanlık için büyük bir adım" sözleriyle tüm insanlığa mal edilse de bu başarı Amerika'ya aittir. Ay'ın yüzeyinde Amerikan bayrağına gölge düşer ve tüm Ay yüzeyi karanlık altında kalır, nedeni ise Dünya'ya işgale gelen uzaylı istilacıların gemileridir. Gerçekte Ay'a giden nasıl Amerika ise filmde de kurtuluşu sağlayacak olan yine Amerikan devletidir. Askerî bilim kurgu alt türü bölümünde açıkladığımız askerî kahramanlığın bir ülkeye ait olarak temsil edilme durumu *Independence Day* filminde mevcuttur. Bu durum Amerikan sinemasının evrenselliği ile de ilişkilidir, ulusal olan Apollo 11'in Ay'a inme olayını kullanarak, evrensel bir sinema filmi inşa etmiştir. "Amerikan sineması evrenselliğini ulusal olan ürünler imal ederek korumuştur" (Scognamillo, 1994: 57). Ayrıca bir ülke sinemasının kimliğini çizen ve belirten ulusal temelleridir, "bu temellerin oluşturulduğu birikimdir, yani o ülkenin kültürüdür. Bir meta olarak film evrensel ve kozmopolit olmayı amaçlar, daha geniş pazarlarda daha kalabalık ve değişik seyirci topluluklarının ilgi ve beğenisini kazanabilmek için" (Scognamillo, 1994: 63). Filmin ilerleyen bölümlerinde sömürgecilik ekseninde gelişen direniş hareketinin, nasıl bir biçimde Amerikan kültüründen hareketle oluşturulduğu ve yine Amerika'ya mal edildiği gözlenmektedir.

SETI'nin 1960 yılında radyo teleskoplarıyla Dünya dışı yaşam aramaları için kurulduğunu, Dünya dışı yaşam arayışı bölümünde belirtilmiştir. Bu oluşum film içerisinde de mevcuttur ve Dünya'ya doğru gelen uzaylıları ilk olarak onlar fark eder. "Dış uzaydan gelen sinyaller yeni ve beklenmeyen bir şey olduğu için çok heyecan verici. Bu sinyaller Dünya dışı bir uygarlıktan çok uzun süredir beklenen bir mesaj olabilir"

³ "Apollo astronomlarının Ay'da bıraktığı ABD bayrağı, tamamen sembolik bir önem taşıyor. Ne ABD, ne de başka herhangi bir ülke, hiçbir zaman Ay'a sahip olamayacak" (Newman, 2020: 42).

(Watson, 2021: 30) ve film içerisinde sonunda bu mesajın geldiği belirtilir fakat Soğuk Savaş dönemi bilim kurgu filmlerinde olduğu gibi ilk olarak Ruslardan şüphe duyulsa da sinyalin 375.000 kilometre öteden Ay'dan geldiği anlaşılr. Sinyale dair bilgi sadece Pentagona bağlı, Uzay Komutanlığına bildirilmiştir. Bunun nedeni ise gerçekte şudur: “ABD için uzayda, operasyon özgürlüğü sağlamak ve hızlı ve uzun süreli uzay operasyonları gerçekleştirmenin görev olarak tanımlanmasıdır. Buna ek olarak ABD'nin uzaydaki çıkarlarını korumak, uzayda saldırganlığı caydırmak ve uzay operasyonları yürütmek de görev tanımının içinde yer almasıdır” (Parker, 2021: 16).

Dünya'ya doğru yaklaşan uzay aracının 550 km kilometre çapında, Ay'ın dörtte biri kadar olduğu anlaşılr. Bu durum gelen uzaylıların teknolojik olarak, insanlıktan çok daha ileride olduğunu göstermektedir. Uzaylı uygarlığın teknolojik olarak gelişmişlik düzeyi, 15. ve 16. yüzyıllardaki Avrupa devletlerinin, dünya üzerindeki diğer devletlerden daha gelişmiş olması ile benzerdir. “Batı Avrupa denen toprak parçası üzerinde, dünyanın o güne kadar görmediği bir çeşit uygarlık oluşmuştu. Üretimi fazlasıyla çoğaltmakta gecikmemiş ve ileri tekniğe dayanan makine uygarlığı ortaya çıkmıştır” (Luraghi, 2019: 16). İspanyolların ve Portekizlilerin teknolojik olarak gelişmişlik seviyelerinin diğer Avrupa ülkelerine oranla daha ileri olması, coğrafi keşifleri başlatmıştır. Diğer ülkelerden önde olan bu iki ülke daha sonrasında yeni seferler düzenleyerek Amerika Kıtası'nın sömürgeleştirilme sürecini başlatmıştır. Bu durum daha önceki bölümlerde de belirtilmiştir. Bir başka örnek ise 18. yüzyıl İngiltere'sinden verilebilir, “İngiltere’de, sanayi devrimi gerçekleşmesi ardından, makinenin endüstriye sokuldu, büyük modern endüstrinin gelişmesi ve buharlı gemilerin işletilmesine başlanmasıyla İngiltere ve Hint Okyanusu arasındaki bağlantı çok çabuklaştı ve yıkıntıyı hazırladı” (Luraghi, 2019: 16). Uzaylı medeniyet, nasıl Dünya'yı sömürgeleştirmek için çok uzaklardan, yüksek teknolojiye sahip olduğu için geldiyse, İspanya, Portekiz ve İngiltere de çok uzaklardan, yüksek teknolojiye sahip olduğu için bu kıtalara gelerek bu kıtaları sömürgeleştirmiştir.

Uzaylılar işgale başlamadan önce, tüm gezegenin iletişim sistemlerini bozmaya çalışırlar, tüm telefonlar, radyolar ve televizyonlar, radarlar, sinyal alıcılar bozulmaya başlar. Ana gemiden, daha küçük uzay gemileri ayrılmaya başlayarak Dünya'ya doğru

yaklaşırlar. Bu gemilerin genişlikleri ise 25 kilometredir. Gemiler gezegene yaklaşmaya başlayınca film içerisinde Kuzey Irak Çölü görülür ve atmosferin bozulduğu gösterilir, uzay gemileri atmosferdeki bulutsu yapıda bulunsalar da ortaya çıkmazlar. Bir sonraki sahnede ise, Basra Körfezi'nde bulunan, Amerika Deniz Kuvvetleri'ne ait bir denizaltı görülür. İşgale uğrayacak olan gezegende, ilk olarak çölde çadırlarda yaşıyan ilkel bir kabilenin gösterilmesinin ardından Amerika ordusunun gösterilmesi, film içerisindeki uzaylıların işgaline karşı olan direnişi Amerika'nın öncülüğünden aşılabileceğinin gösterir.

Uzay gemileri, Almanya, İngiltere, Hindistan gibi ülkelerin başkentlerinin üzerine konuşlanmıştır. Bir televizyonda çalışan, uydu mühendisi David Levinson iletişim sistemlerini bozan sinyalin ne olduğunu, ne anlamana geldiğini çözmeye çalışır ve başarır. Sinyalin anlamı şudur: Uzaylılar Dünya'yı yok edecektir ve sinyal bunun zamanını verir. İletişim kurmak için gönderilen helikopterler, uzaylılar tarafından yok edilir ve böylece tüm dünya uzaylıların dost olmadığının farkına varır. Uzaylılar, 2 Temmuz günü saldırılarına, konuşlandıkları büyük ülkelerin başkentleri üzerinden başlarlar. Saldırıları sonucu ilk önce NATO ve Batı Müttefik güçleri yok edilir, daha sonra Amerika da uzaylılar tarafından vurulur. Tüm ülkeler yavaş yavaş yok edilir. Eğer müdahale olmaz ise tüm gezegen 36 saat içinde yok olacaktır.

3 Temmuz günü uzaylılara karşı Amerikan Hava Kuvvetleri saldırı başlatır fakat, uzaylı teknolojisi ordunun teknolojisinden üstündür, uzay gemilerinde koruyucu kalkanlar mevcuttur ve füzeler bu kalkanları aşamaz. Bu durum Amerika Kıtası'ndaki yerlilerinin ilkel silahlarla sömürgecilerin ateşli silahlarına karşı verdiği mücadele gibidir. Ordunun silahlı gücünün, uzaylılardan geri olması nükleer silah kullanımını gündeme getirir. Soğuk Savaş dönemi bilim kurgu filmleri nükleer silahlar dünyayı yok edebilecek bir tehditken, Soğuk Savaş sonrası döneme ait bu film içerisinde tüm dünyayı kurtarabilecek bir çözüm yolu durumundadır. Nükleer silah çözüm olarak düşünülüp filmin ilerleyen bölümlerinde kullanılsa da koruma kalkanını aşamaz. Bir diğer çözüm ise 51. Bölge olarak adlandırılan Roswell Kazası komplo teorisi sonrası uzaylıların ve uzay gemilerinin bulunduğu inanan üste aranmaktadır. Bu teklif ise David Levinson'ın babası Julius Levinson gelmiştir. Amerikan Başkanı Thomas Whitmore,

Julius Levinson'ı orada hiç uzay aracını olmadığına ikna etmeye çalışırken başkanın danışmanı eski CIA ajanıdır ve böyle bir yer olduğunu başkana söyler sonrasında 51. Bölge'ye giderler. 51. Bölge'de 60'lı yıllardan beri onarılmaya çalışılan uzay gemisi bulunur. 51. Bölge'de araştırmaları yürüten ekibin başı olan bilim insanı Dr. Brackish Okun'un uzaylılar hakkında söyledikleri neden uzaylıların Dünya'yı sömürmek ve koloni hâline getirmek istediği yavaş yavaş anlaşılmaya başlanır.

Başkan Whitmore: Teknolojilerini tamir edebiliyorsunuz. Onlar hakkında faydalı bilgiler verebilir misiniz?

Dr. Okun: Evet. Bizden çok farklı değiller. Oksijen soluyorlar. Soğuğa, ısıcağa karşı duyarlılar. Muhtemelen bu yüzden gezegenimizi sevdiler.

Uzaylıların Dünya gezegenine gelmelerinin sebebini doktorun söyledikleri bağlamında, Dünya uzaylılar için biçilmiş bir yaşam alanıdır. Canlı bir uzaylının üsse getirilip onunla iletişim kurulduktan sonra uzaylıların neden Dünya'ya geldikleri tam olarak anlaşılacaktır. Amerikan Hava Kuvvetleri'nden Kaptan Steven Hiller, bir uzaylıyı yakalar ve 51. Bölge'ye getirir. Uzaylı incelenirken canlanır ve ameliyat odasındaki herkesi öldürür. Başkan Whitmore, camın arkasından uzaylı ile konuşmaya çalışır. Başkan ile Dr. Okun'un bedeni aracılığıyla konuşan uzaylının konuşması şu şekildedir:

Başkan Whitmore: Savaşı durursak birbirimizden birçok şey öğrenebilir. Birlikte yaşamamanın yolunu bulabilir. Aramızda barış olabilir mi?

Uzaylı: Barış. Barış yok.

Başkan Whitmore: Ne yapmamızı istiyorsunuz?

Uzaylı: Ölün. Ölün!

Uzaylı, Başkan Whitmore'un zihnine girmiştir ve başkan uzaylıların neyi planladıklarını bu sayede öğrenmiştir.

Başkan Whitmore: Çekirge gibiler. Gezegenen gezegene dolaşıyorlar. Bütün toplum birlikte. Bütün kaynakları tükettikten sonra yollarına devam ediyorlar. Ve sırada biz varız.

Uzaylı uygarlığın bu tutumu Avrupalı sömürgeci zihniyetin Sanayi Devrimi sonrasındaki tutumuna benzer. “Sanayi devrimi, büyük ülkelerin genişleme yeteneğini hayli artırmıştır. Bu ülkeler heyecanla yeni pazarlar, yeni hammadde kaynakları, sömürülecek yeni topraklar arama yoluna gitmiştir” (Luraghi, 2019: 231). Yeni sömürülecek toprakların aranmasını nedeni, daha önceki toprakların sömürgeleştirilmiş ve tüketilmiş olmasıdır. Sanayi Devrimi ve yüksek teknoloji ile üretim yapılması sayesinde “kapitalist devletler, piyasalara ucuz fiyatlarla sayısız mal sürebildiler. Üretim o kadar artmıştı ki, piyasa bulmak için yapılan mücadele, daha hararetli olan hammadde kaynaklarını bulmak için yapılan mücadeleyle at başı yürüyordu” (Luraghi, 2019: 325). Bu durumun benzeri filmde uzaylıların amacıdır. Uzaylılar başka gezegenleri sömürmüş ve tüketmiştir, sıra Dünya’ya gelmiştir.

Uzay gemileri ilk olarak somut bir biçimde Amerika Birleşik Devletleri’nde görülmüştür. Film içerisinde Amerika’nın askerî yönünün baskın olarak temsil edildiği ve diğer dünya devletlerinin koruyuculuğunu üstlendiği görülür. Bu durum 1774 yılında, Amerika Kıtası’nı kolonileştirerek sömüren İngiltere Krallığı’na karşı başlatılan Bağımsızlık Savaşı’nın alegorisidir. Alegori, “bir sanat eserindeki öğelerin gerçek hayattan bir şeyleri temsil etmesi durumu” (TDK, 2022) olarak tanımlanır. 13 Amerikan kolonisinin İngiltere Krallığı’nın sömürgesi olmasından kurtularak bağımsızlığını ilan ettiği günün öncesinde yaşananlar filmde de yaşanmamaktadır. Sözün kısası Amerika’nın eskiden başına gelenler şimdi dünyanın başına gelmektedir. Amerikan Devrimi olarak adlandırılan olaylar bütünü ile filmde gerçekleşen olayları karşılaştırmadan önce geçmişte Amerika Kıtası’nda yaşananlara bakmak gereklidir.

“Amerikan Devrimi olarak bilinen bağımsızlık savaşıyla 13 Amerikan kolonisi, Amerika Birleşik Devletleri adında bağımsız bir ülke oldu. Bağımsızlık savaşı 1774’te başladı, 1783 Paris Antlaşmasıyla son buldu. İngiltere Avrupa’da yapmış olduğu savaşlarda büyük maddi kayıplar verdi ve bundan dolayı kolonilere büyük vergiler getirdi. Koloniler de bunu reddetti ve koloniler özgürlükleri için bir araya geldi. 1774’te Philadelphia’da 13 koloninin temsilcileri Birinci Kıta Kongresi’nde bir araya geldi fakat kongre olumsuz sonuçlandı. Daha sonraki süreçte, İngiliz birlikleri ile koloni gönüllüleri arasında başlayan çarpışmalar Amerikan Bağımsızlık Savaşı’nın başlangıcı oldu. 1775’te ikinci Kıta Kongresi toplandı. George Washington kongre tarafından

başkomutanlığa atandı. Kolonilerde yaşayanların bir bölümü İngiltere'ye karşı savaşmak istemiyordu. Buna karşılık Benjamin Franklin, Thomas Jefferson, Samuel Adams gibi önderler kolonilerin haklarını savunmak istiyordu. Jefferson 4 Temmuz 1776'da Bağımsızlık Bildirgesi'ni kaleme aldı. Bildiriye göre, Tanrı tüm insanları eşit yaratmış ve onlara vazgeçilmez haklar tanımıştır. Bu haklar arasında yaşam, özgürlük ve mutlu olmak hakkı vardır. Hükümetlerin varlığı bu hakların elde edilmesine yardımcı olmak içindir. Bildirge, 13 Amerikan kolonisinin bağımsızlığını ilan etmektedir" (Temel Britannica, 1993: 208-209).

Film içerisindeki, dünyayı işgale gelen uzaylılar İspanyollar ve Portekizlilerden sonra kıtaya sömürgecilik faaliyetleri yürütmek için gelen Büyük İngiltere Krallığı'nın temsilidir, Amerika Birleşik Devletleri de dâhil olmak üzere diğer dünya devletleri de Amerikan kolonilerini temsil etmektedir. İngilizlerin sömürgeciliğine ve dayatmalarına karşı koloniler nasıl bir araya geldilerse dünya devletleri de uzaylıların işgaline karşı bir araya gelmiştir. Türkçesi "*Bağımsızlık Günü*" olarak adlandırılan gün, İngilizce'de "*Independence Day*" olarak karşılık bulur. Filmin orijinal ismi de "*Independence Day*"dir. Uzaylılar 2 Temmuz günü gezegene gelirler ve gezegeni yerle bir ederler. 3 Temmuz günü işgale uğrayan tüm dünya direniş için hazırlıklara başlar. 4 Temmuz günü ise direniş başarı ile sonuçlanır. 4 Temmuz, 1776 tarihinde beri Amerika Birleşik Devletleri'nde bağımsızlık günü olarak kutlanır. Film içerisinde de 4 Temmuz günü sadece Amerika için değil tüm dünya için bağımsızlık günü olarak ilan edilir.

David Levinson, 51. Bölge'de uzay gemilerinin kalkanını devre dışı bırakacak bir çözüm bulur. Bu çözüm bir bilgisayar virüsünde bulur. Virüs, 51. Bölge'de bulunan uzaylılara ait, uzay gemisi ile ana gemiye götürülecektir ve ardından kalkanlar devre dışı kalacaktır. Kalkan devre dışı kaldığında uzaylılara ait uzay gemisi ile ana gemiye girilerek, "*Şişman Kadın*"⁴ isimli nükleer bomba bırakılacaktır. Plan uygulamaya geçilir ve tarih 4 Temmuz günüdür. 4 Temmuz günün daha önce belirtildiği üzere, Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlık günüdür. Dünya üzerindeki faal durumda olan tüm ülkelere Amerika tarafından, mors alfabesi kullanılarak yeni bir karşı saldırı başlatılacağı bildirilir. Avrupa, Orta Doğu ve Asya tüm bölgeler saldırıya hazırdır. Başkan Whitmore

⁴ Japonya'nın Nagazaki kentine atılan atom bombasının adı Fat Man (Şişman Adam)'dır ve bu bomba II. Dünya Savaşı'nı bitirmiştir.

saldırıya başlamadan önce Amerikan ordusuna bir konuşma yapar bu konuşma, sömürgeci Büyük İngiltere Krallığı alegorisinin daha net anlaşılması için tamamlayıcı bir özellik taşır. Konuşmanın detayları şöyledir:

Başkan Whitmore: Bir saat içinde uçaklarımız dünyanın diğer yerlerinden gelen uçaklarla buluşacaklar. Ve insanlık tarihinin en büyük hava savaşını başlatacaksınız. İnsanlık. Bu kelime bugün yeni anlam kazanacak. Artık ufak farklılıkların önemi kalmamalı. Ortak çıkarımız için birleşeceğiz. Bugünün 4 Temmuz olması belki de kaderin cilvesidir. Bir kez daha özgürlük için savaşacaksınız. Zorbalığa, baskıya ya da zulme karşı değil, imha edilmeye karşı savaşacaksınız. Yaşama hakkımız için savaşıyoruz. Var olmak için. Ve bugün kazanırsak. 4 Temmuz artık sadece Amerikan bayramı olmayacak, ama dünya tek bir ses olup şunları söyleyecek, bu geceye sessizce girmeyeceğiz! Savaşmadan yok olmayacağız! Yaşamaya devam edeceğiz! Hayatta kalacağız! Bugün Kurtuluş Günümüzü kutuluyoruz!

Plan anlatıldığı gibi işler ve ana geminin içine girilir ve virüs yüklenir gezegeni işgale gelen tüm gemilerin üzerindeki kalkanlar düşer, 51. Bölge'den ve diğer ülkelerden havalanan uçaklar, uzay gemilerini vurmaya başlarlar ve dünya genelindeki tüm uzay gemileri yok edilir. Ana gemide de nükleer bomba başarıyla patlatılarak, ana gemi de yok edilir. Direniş başarıyla sonuçlanır.

Kurtuluş günü filmi, üç günlük bir süre içerisinde filminin tarihinden 220 yıl öncesine uzanan tarihsel bir olayı anlatmaktadır. İngilizlerin baskılarından ve ekonomik olarak dayatmalarından sonra bir araya gelen 13 Amerikan kolonisi verdikleri mücadele ile özgürlüklerini elde etmişlerdir.

Kolonilerin kaleme aldığı Bağımsızlık Bildirgesi'nde bahsi geçen, yaşam hakkı ve özgür olma hakkı, film içerisinde Başkan Whitmore'un da son saldırıda yaptığı konuşmanın içinde “yaşamaya devam edeceğiz” ve “özgürlük için savaşacağız” sözleriyle tekrar edilmiştir. Filmin vizyona giriş tarihi de Amerika Bağımsızlı Günü'nün bir gün öncesi olan 3 Temmuz 1996 tarihidir.

2.2.3. Avatar (Avatar – 2009)

2.2.3.1. Filmin Künyesi

Yönetmen: James Cameron

Yapımcı: James Cameron, Jon Landau

Senaryo: James Cameron

Oyuncular: Sam Worthington, Zoë Saldaña, Sigourney Weaver, Michelle Rodriguez,

Görüntü Yönetmeni: Mauro Fiore

Kurgu: James Cameron, John Refoua, Stephen E. Rivkin

Müzik: James Horner

Çıkış Tarihi: 18 Aralık 2009

Süre: 162 Dakika

Ülke: Amerika Birleşik Devletleri

Dil: İngilizce

2.2.3.2. Filmin Öyküsü

Engelli bir eski asker olan Jake Sully (Sam Worthington), öldürülen ikiz kardeşinin yerine, Pandora isimli gezegene, Avatar Programına katılmak için gider, Pandora gezegenin atmosferi insanlar için solunabilir olmadığından, Avatar Programı ile Pandora gezegenin yerli halkı olan Navilerin vücutlarına benzer biyolojik vücutlar kullanılmaktadır. Bu sayede insanlar gezegende rahatlıkla dolaşmaktadır. Pandora gezegeni el değmemiş güzellikte bir doğaya sahiptir, hava solunamaz olsa da yaşanabilir bir gezegendir. İnsanlar Pandora gezegenine geldikten sonra değerli bir mineral olan unobtainium cevherini keşfederler ve gezegenin sömürgeleştirilme süreci başlar. Navi halkı bu duruma karşı çıksa da teknolojik olarak Pandora gezegeninin yerlilerinden üstün olan insanlar, gezegeni sömürgeleştirmek için ellerindeki tüm teknolojiyi kullanırlar. Zaman içerisinde taraf değiştiren Jake de Navi halkının direnişinde onlarla olur.

2.2.3.3. Avatar (Avatar – 2009) Filminde Sömürgecilik, Direniş ve Koloni Hareketinin Temsili

Avatar 2009 yapım yılına ait, yönetmenliği ve senaristliği James Cameron tarafından yapılan, “Pandora adlı gezegende geçen çevreci, anti-emperyalist ve sömürgecilik karşıtı bir bilim kurgu” (Şen, 2016: 181) filmidir. Film, “insanlık tarihiyle olan paralelliği ile dikkat çekmektedir. Avrupalıların Afrika ve Amerika’daki yerli halkları boyunduruk altına alma ve öldürme şeklini yansıtır” (Horwitz, 2009) ve “kapitalist toplumsal formasyonun düşünsel ifadelerini taşıyan; emperyalist, milliyetçi, ırkçı, cinsiyetçi ve bireyci burjuva ideolojisini yücelten bir yapıdır” (Çeliker, Akson, 2011: 75). *Avatar* aynı zamanda, tüm zamanların en çok hasılat yapan filmleri sıralamasında 2022 yılı itibari hâlâ birinci sıradadır. Film dünya genelinde \$2,847,397,339⁵ Amerikan doları hasılat elde etmiştir.

Film, bulutların arasından aşağı doğru süzülerek uçsuz bucaksız bir orman görüntüsüyle açılır, burası her ne kadar Dünya’daki Amazon Ormanları’nı andırsa da burası, filmin geçtiği Pandora gezegenidir. Gezegen gökyüzünden görülürken, filmin başkahramını Jake kendi hikâyesini anlatmaktır. Jake, eski bir askerdir ve ordu adına çalışırken yaralanarak sakat kalmıştır ve omurgasındaki sorunun çözülebilmesi için ameliyat sırası bekleyerek umutsuz bir yaşam sürmektedir. Jake’in tek istediği ise uğruna savaştığı bir şeyinin olmasıdır. Jake’in eline istediği o savaştığı şey, kardeşi Tommy Sully’ nin öldürülmesiyle geçer.

Jake’in kardeşi Avatar Programı’nı yöneten şirket için bir yatırımdır ve Tommy Sully hayatını kaybedince, şirket de yatırımını kaybetmiştir. Bu küçük nüans, filmin sömürgeci ideolojiye sahip olduğunun sadece küçük bir göstergesidir. Jake kardeşinin yerine şirkete dâhil olur ve Pandora gezegenine gider. Burası onun için yeni bir dünya yeni bir başlangıçtır. Jake altı yıllık bir uzay yolculuğunu, derin uzay uykusunda

⁵ https://www.boxofficemojo.com/chart/top_lifetime_gross/?area=XWW

dondurulmuş bir vaziyette geçirerek. Yeni bir Güneş Sistemi'ne Pandora gezegenine gelir.

Film, 2154 yılında 22. yüzyılda Pandora isimli gezegende geçmektedir. Pandora gezegeni, “Cameron’a göre Alpha Centauri A yıldızının gezegen sisteminde bir uydudur. Pandora’dan gökyüzüne bakıldığında, dört ışık yılı uzaklıkta olan Dünya’nın güneşi Cassiopeia takımyıldızındaki en parlak yıldızdır” (Şahin, 2020). Alpha Centauri Güneş Sistemi, Dünya’ya en yakın Güneş Sistemi’dir. Bilimsel çerçeveden Alpha Centauri sistemine bakıldığı zaman, “Alpha Centauri sisteminde henüz bir gezegene rastlanmamıştır. Fakat bir an için orada akıllı bir yaşama ev sahipliği yapan bir gezegen olduğunu düşünürsek, ışık hızında yol alan bir mesajın oraya ulaşıp bizim geniş sistemimize geri dönüşü 8,5 yıl alır” (Kaufman, 2014: 250). Bu sistemin ne kadar uzakta olduğu ortadadır. Fakat film içerisindeki medeniyetin teknolojisi çok üstün bir teknolojidir ve buraya kadar ulaşmayı başarmışlardır.

Film içerisindeki teknolojik gelişmişlik, Güneş Sistemleri arasında yolculuk yapmayı mümkün kılmıştır ve bunun sonucunda diğer sistemlerin ve sistemlerdeki gezegenlerin keşfinin önü açılmıştır. Keşfin sonrasında ise sistemlerin ve gezegenlerin sömürgeleştirilmesi başlamıştır. Film içerisindeki bu süreç, 15. ve 16. yüzyıllardaki Avrupalı devletlerin teknolojik olarak gelişmesi,

“Dünyayı kökünden değiştirecek bir devrimin başlangıcına neden olmuştur. Yeni teknikle donatılmış olan gemiler, ticareti genişletmek, yeni pazarlar elde etmek, altın ve hammadde kaynaklarını, kapmak hevesiyle itilmiş bulunan, keşif ve istila hırsıyla yanıp tutuşan Avrupalılar, yepyeni bir ruh ve tavırla dünyanın geri kalan bölümlerine göz koymuşlardır” (Luraghi, 2019: 16).

Avrupalıların dünyaya göz koymaları gibi filmde de dünya medeniyetinin zengin iş adamları, başka Güneş Sistemlerindeki gezegenlere göz koymuşlardır. “Filmin anlatısında kapitalistler, amacı Pandora’da bulunan değerli madeni ele geçirmek amacı doğrultusunda Navilerin topraklarını işgal etmek isteyen kötülerdir. Çünkü bu maden, filmde askeri ve bilimsel gücü elinde bulunduran kapitalist için bir ganimettir” (Çeliker, Akson, 201: 75). Filmde sömürgecilerin uzayı aşması, gerçekte Avrupalıların Atlantik

Okyanusu’nu aşmasıyla eşdeğerdir. Avrupalılar, Atlantik’i aşabilecek gemiler yaptıkları için ve bu gemileri teknik bakımdan ileri taşıdıkları için Amerika Kıtası’na ulaşabilmişlerdir.

“Atlantik’in tehlikeli dalgalarına karşı koyabilmek için gemilerin karınlarında değişiklikler yapılmıştır; zemberekli saat geliştirilmiştir, insanın okyanus ortasında hangi boylamda bulunduğunu kesin olarak saptaması olanağı doğmuştur. Yelkenli gemiler geliştirilmiştir. Daha da öte, 1530 yılında Johan Jürken, iplik yapımını büyük ölçüde geliştiren rotatif çıkırığı bulmuştur. Şerit yapma makinesiyle örgü makinesi icat edilmiştir. Maden çıkarma endüstrisi ve madenlerin yüksek dereceli fırınlarda işlenme yöntemleri geliştirilmiştir” (Luraghi, 2019: 15).

Pandora gezegenine gelen insanlık medeniyetinin amacı ise çok değerli bir maden cevheri olan unobtainium çıkarmaktır. Unobtainiumun bir kilosunun değeri 20 milyon dolar etmektedir ve bu maden süperiletken olarak sınıflandırılır. Yerliler maden çıkarılmasını engellemek isteseler de silahlı güçler eşliğinde maden çıkarılmaya devam edilir. Çünkü, “2154 yılına gelindiğinde Dünya’nın doğal kaynakları büyük ölçüde tükenmiştir” (Akşit, Favaro, 2021: 96). Sömürünün güvenli bir biçimde gerçekleştirilebilmesi için de maden şirketi tarafından paralı askerler tutulmuştur. Çünkü insanlar gezegende yalnız değildir. Pandora gezegenin yerlileri Navi olarak adlandırılan, boyutları 3-4 metreye kadar ulaşan, kendilerine ait dilleri olan, insanımsı canlılardır. Naviler, ilkel kabile hayatı yaşayan, tarım ile uğraşmayan, cennet betimlemelerine benzer bir ormanın içerisinde ağaçların üzerinde yaşarlar. “Doğayla tam bir uyum içerisinde gösterilen Naviler, doğa üstü güçlerle iletişim kurmakta, doğaya zarar vermemekte, kutsal olana ve inancın gücüne inanmaktadırlar” (Çeliker, Akson, 201: 76). Bu bağlamda düşünüldüğünde de teknolojik olarak ileri düzeyde olan insanlık medeniyeti, Amerika Kıtası’na giden, Avrupalı devletlere benzerken, ilkel bir yaşam süren Navi halkı da, Amerika Kıtası’ndaki yerlilere benzerler, özellikle de Kızılderililere benzerler. Film içerisinde, mavi derililer ve beyazlar olarak bir ayrımın olduğu görülür. Bu ayrım tarihsel süreç içerisinde her zaman varlığını sürdürmüştür. Bu ayrım tarihte, siyah derililer, sarı derililer, kızıl derililer kısaca beyazlar ve diğerleri olarak şeklinde görülmüştür. “Hollywood filmlerinde sıklıkla siyah/beyaz ayrımı üzerinden geliştirilen ırkçı söylem Avatar filminde Mavi/Beyaz ayrımı üzerinden gerçekleştirilmektedir. beyazların film

boyunca kötü, savaşçı ve sömürgeci olarak sunulması; toprakları beyazlar tarafından işgal edilen Navilerin/Mavilerin ise iyi bir topluluk olarak gösterilmesidir” (Çeliker, Akson, 2011: 78).

İnsan medeniyeti, Pandora gezegenini daha rahat bir biçimde sömürgeleştirmek için farklı yöntemlere başvurmuştur. Bunlardan en önemlisi Avatar Programı’dır. Bu program teknoloji çevresinde gelişen ve uygulanan bir programdır. “Sömürgeci politikada değişen tek şey, her zamanki gibi, politikaların, döneme uygun olarak yeniden yapılandırılmasıdır” (Ülger, 2018: 27). Ülger’in de dediği gibi film içerisinde sömürgecilik uzay çağına uygun yöntemlerle uygulanmaya çalışılmıştır. Avatar Programı, insan medeniyetinin Pandora’ya ayak uydurmasını kolaylaştırmak ve Naviler ile daha rahat bir biçimde iletişim kurmak için uygulanmaktadır. Naviler, insanlardan fiziksel olarak çok daha güçlüdür. Bilim insanları, Avatar Programı ile, avatar olarak isimlendirilen, insan ve Navi DNA’larının birleşimiyle yetiştirilen, tıpatıp Navilere benzeyen, bedenler yapmışlardır. Bu bedenler makineler yardımıyla bağlanılarak kullanılır.

İnsan medeniyeti, Pandora gezegenini daha rahat bir biçimde sömürgeleştirmek için avatarlarla onlara benzemiş, onlara ilaç, eğitim, yol vermişlerdir ve sonra onların güvenlerini kazanmak istemişlerdir. Ayrıca yerlileri için, okul inşa ederek, İngilizce öğretmişlerdir. Rahatça hareket edebilmek adına yapılanlar, İngilizlerin Hindistan’ı sömürgeleştirirken yaptıklarına benzemektedir. İngiliz sömürge sistemi Hindistan’da şöyle işliyordu, “sömürmek ve örgütlenmek, küçümsemek ve iyi yönetmek, yağmalamak ve ülkeyi ileri uygarlık düzeyine ulaştırmak. İngilizler, sömürge halklarına kendi yönetimlerinin ve uygarlıklarının üstünlüklerini de getiren ender sömürgecilerdi” (Luraghi, 2019: 160). Film içerisindeki, insanlık medeniyeti, Pandora gezegenine, Avrupalı devletler gibi uygarlık getirmeye çalışmışlardır. Bu durum tarihsel süreç içerisinde düşünüldüğünde ise sömürgeci zihniyetin kendini diğer uygarlıklardan üstün görmesi ile açıklanabilir. “Sömürgeci zihniyete göre; Avrupalıya benzemekten daha güzel bir şey yoktur, onları taklit etmek, onlara benzemeye çalışmak uygarlıktır. Afrika, Asya ve Latin Amerika halkına, Batı uygarlığı aktarılmalıdır ve hiçbir uygarlık Avrupa

uygarlığından üstün değildir. İnanç budur” (Ülger, 2018: 32). Aynı inanç 22. yüzyılda geçen filmde de mevcuttur. Fakat bu yöntem yerlilerin ehlileştirilemeyecek kadar asi ve vahşi oluşundan dolayı başarısızlığa uğramıştır. Navilerin asilikleri ve vahşilikleri de Kızılderililere benzemektedir. İngilizlerin, Amerika Kıtası’nda kolonileşmeye başladığı Virgina’da 17. yüzyılın başlarında:

“Sömürge tarımı gelişmeye başlar başlamaz, el emeği sorunuyla karşılaşılıyordu. Burada, encomiendas⁶ sisteminin uygulanma olasılığı yoktu. Kızılderililerin sayısı çok azdı; çalışmaya yöneltilemeyecek kadar kaba ve vahşiydiler. Çok ilkel olmakla birlikte özgürlükten ve şiiirden yoksun olmayan bir kültürleri vardı. Ama ne beyazlar gibi üretimi biliyorlar nede üretmek istiyorlardı” (Luraghi, 2019: 104).

Navi halkı da, Kızılderililer gibidir. Tarım ile uğraşmazlar, üretmezler, zor işler ile uğraşmazlar, hatta barınakları dahi yoktur, ağaçlarda hamaklarda uyurlar, avcı toplayıcı bir yaşam biçiminde yaşarlar, Eywa isimli ana tanrıçaya inanırlar, ilkel toplumların özelliklerini taşırlar ve doğa ile bir bütün şeklinde yaşarlar, doğa Navilerin kutsalıdır. Başkahraman Jake, Navilerin aralarına karıştıktan sonra onları şöyle tanımlar:

Jake: Buradaki insanlar ile orman arasındaki derin bağı anlamaya çalışıyorum. Yaşayan her şeyin arasında akıp giden enerji ağı ile ilgili konuşuyor. Ona göre tüm enerji sadece ödünç alınmış ve bir gün hepsinin geri verilmesi gerekiyormuş.

Navilerin ilkel bir yaşam biçimine sahip olması dahi hem tarihsel süreç içerisinde hem de film içerisinde sömürgeleştirilmek için bir nedendir. İlkel bir medeniyeti, kendi medeniyetinden aşağıda görüp, o medeniyeti sömürgeleştirmek modern sömürgecilik olarak adlandırılır. Filmde de var olan modern sömürgecilik biçimi, tarihsel süreçte “teknik yönden geri kalmış insanların, daha ilerlemiş tekniğe sahip uluslar tarafından boyunduruk altına alınmaları ile doğmuştur. Bu bakımdan sömürgecilik, modern endüstri uygarlığıyla, daha geri bir tekniğe sahip, başka bir uygarlık ya da kültür arasındaki mücadeleye dayanır” (Luraghi, 2019: 18). Film içerisindeki sömürgeciliğin en yüksekte hissedildiği bölüm ilkel toplumun, neden ilkel olduğu için sömürülmek istendiğini

⁶ “Bu sisteme göre imtiyaz sahibine (encomiendero) yalnız bir toprak değil, köle gibi dilediği biçimde kullanabileceği bir miktar da yerli verilirdi” (Luraghi, 2019: 57-58).

resmeder. Bu bölüm şöyledir: Navilerin yaşadıkları köyün altında, yuva ağaç olarak adlandırılan bölgenin altında, tam 200 kilometre çapında, bölgenin en zengin unobtainium rezervi bulunmaktadır. Navilerin aralarına kabul edilen Jake'in görevi de, Navileri köyü boşaltıp başka bir bölgeye gitmeleri için ikna etmektedir. Eğer Jake, Navileri köyü boşaltmaları için ikna edemez ise maden şirketi, askerî birliklerle bu bölgeye girerek yerlileri zorla köylerinden çıkaracaktır. Askerî birliklerin başı olan Albay, Miles Quaritch Jake'in tuttuğu video günlükleri izler ve Navilerin köyü boşaltmayacağını öğrendikten sonra dozerlerle ve silahlı kuvvetlerle köye doğru ilerler. Dr. Grace Augustine ve Jake bunu durdurmak ister. Dr. Augustine, şirket tarafından yok edilmek istenen yuva ağaç bölgesinden yola çıkarak Pandora gezegenin doğası hakkında bilgi verir. Sömürgeci zihniyet ve doğa arasında ilişkiyi anlamak için önemlidir. Pandora'nın doğasına ait bilgi şudur:

Dr. Augustine: Bütün ağaçların köklerinin, bir tür elektro kimyasal bir bağlantı ile bağlı olduğunu düşünüyoruz. Aynı sinirler arasındaki sinapslar gibi. Ayrıca her ağacın, çevresindeki ağaçlar ile 10 üzeri 4 kadar bağı var. Ve Pandora'da da 10 üzeri 12 adet ağaç var. İnsan beynindeki bağlantılardan daha fazla ediyor. Bir iletişim ağı var. Evrensel bir ağ söz konusu ve Naviler buna erişebiliyor. Bilgi ekleyip, indirebiliyorlar.

Fakat madencilik şirketinin yöneticisi, Parker Selfridge, ormandaki ağaçları alelade birer ağaçtan ibaret görür. Naviler için doğa yaşamın kaynağı olarak görülürken, sömürgeci ideoloji için doğa diye bir şey yoktur. Onlar için sadece birkaç ağaç vardır. “Doğa canlılar aleminin evidir. İnsanlık, doğanın en önemli bir parçası, onun da ötesinde doğanın bekçisi koruyucusudur. Sömürgecilik, kendi basit çıkarları, arzuları ve bitmek tükenmek bitmeyen ihtirasları için oturduğu evi tahrip etmekte, onunda ötesinde yıkmaktadır” (Ülger, 2018: 15). Yönetici Selfridge, Naviler içinde de ilkel, vahşi, oradan oraya zıplayan mavi maymunlar olduğu yorumunda bulunur, daha önce belirtildiği üzere, ilkel olma sömürgeleştirilme nedenidir. “Sömürgeci Avrupa kendisini uygar, sömürgeleştirdiği halkları barbar ve vahşi sayar” (Ülger, 2018: 131). Kendini Dünya gezegeninin tek hâkimi olarak gören insan medeniyeti, Pandora gezegeninde de kendini buranın tek hâkimi olarak görür. Bunun nedeni ise gezegenin yerlileri olan Navilerden

çok daha üstün teknolojiye sahip olduklarını düşünmeleridir. Film içerisindeki insanlık medeniyetinin bu düşüncesi, Avrupalıların sömürgecilik faaliyetlerini sürdürdükleri dönemde sahip olduğu düşüncelerle benzerdir. Avrupalılar teknolojik olarak geliştiklerinden dolayı;

“Kendi uygarlıklarını ‘tek’ uygarlık olarak düşünmeye başlamışlardır. Bu zihniyet bir ulusun uygarlığının manevi ürünleriyle değil, teknik düzeyiyle ölçülmesinden doğuyordu. Tarım ve zanaat uygarlığında kalmış öteki uluslar, barbardan başka bir şey değildiler. Bunlar sadece boyunduruk altına alınmaya layık kişilerdir. Üstelik, yeni teknik Avrupalılara korkunç bir askeri güç de sağlamıştır” (Luraghi, 2019: 17).

Jake ve Dr. Augustine, maden şirketinin yöneticisi, Selfridge’ı son bir kez Navilerle konuşmak istediklerini söylerler ve bu kabul edilir. Köye gittiklerinde Jake, Navilere her şeyi itiraf eder. Köyü boşaltmazlarsa büyük bir katliam olacağını belirtir. Fakat Jake bunu kabul ettiremez ve hain ilan edilir ve Jake ile Dr. Augustine verilen süre dolar, köye saldırı başlar. Navilerin köyü ateşli silahlarla, füzeler ile vurulur ve devasa yuva ağaç yerle bir olur. Navilerin yaşam alanına saygı duyulmaması yine Avrupalı devletlerin sömürgecilik ideolojileriyle benzerdir. Avrupalı devletler, “Amerika ve Afrika kıtasını sömürgeleştirirken, yerli halkların gerçekliğini dikkate alarak varlığını devam ettirmek yerine, halkın gerçekliğini görmezlikten gelmiş, yok etme pahasına diğer halkları soykırımdan geçirmiştir” (Ülger, 2018: 54). Film içerisinde de insanlık medeniyeti kural tanımaz bir biçimde etik ve ahlaki çerçevenin dışına çıkarak Navilerin yaşam alanlarını bertaraf etmiştir. Naviler ise bu katliamdan Jake’i sorumlu tutmuştur. Jake bundan dolayı kabileden kovulur.

Jake, Navilerin tekrar güvenini kazanmak için Toruk Makto denilen ve kutsal sayılan, Navilerin korktuğu, uçan bir bineğe sahip olarak geri döner ve tekrar kabileye kabul edilir. Toruk Makto ile geri dönen Jake direnişi örgütlemek için diğer Navi kabilelerine gider ve Toruk Makto’yu gören diğer Naviler de bu direnişe katılır ve bir birlik oluştururlar. Bunun sonucunda Jake, 16 klanı arkasına alır. Yine bu bir araya geliş. Amerika’daki kolonilerin birleşerek Büyük İngiltere Krallığı’na karşı birlik olması gibidir. Jake, direnişi başlatmadan önce, kutsal Eywa’ya dua etmiştir doğadan yardım

istemiştir. Naviler, savaş helikopterlerinin karşısına ilkel ok ve yaylar ile çıkarlar. Eywa, Jake'in dualarını duymuştur ve ormandaki tüm canlılar da askerî birliklere saldırılar. Direniş başarı ile sonuçlanır. Yabancılar ölen dünyalarına geri gönderilir. Bu dönem, büyük felaket dönemi adlandırılır. Jake'in gerçek dünyadaki bedeni avatar bedenine aktarılır ve film sona erer.

SONUÇ

Bir tür olarak bilim kurgunun, hem edebiyatta hem de sinemada geleceğe yönelik, yüksek teknolojilerin kullanıldığı, farklı gezegenlerde geçen, günümüzden çok uzak hikâyeler anlattığı düşünülse de bilim kurgu hiçbir zaman tarihten ve insanın başrolünde olduğu toplumsal olaylardan ayrı düşünülemez. Bilim kurgu özelinde, bilim kurgunun her zaman gelecek hikâyeleri anlattığı yanılgısı bilim kurgu türünün bilim ile olan ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Çünkü bilim geleceği, insanlar adına daha yaşanabilir kılmak için her zaman çalıştığını ileri sürmektedir. Fakat bilimin I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı sonrasında geleceği insanlık adına daha yaşanabilir kılma tezi, iki büyük savaşın bırakmış olduğu büyük yıkıntı sonrasında yerle bir olmuştur. Çünkü bilimsel gelişmeler dünyayı insanlık için daha yaşanabilir bir yer kılmamış; dünyayı insanlık için cehenneme çevirmiştir. Bu süreç sonrasında ise bilim kurgu, odağına hem geçmişini hem de şimdiki almaya başlamıştır. Hem edebiyatta hem de sinemada bilim kurgu toplumsal bir boyut kazanmıştır. Bu bağlamda bilim kurgunun toplumsal ve tarihsel bir süreç kazanarak, yaşanan toplumsal olayları ele alması da bu çalışmanın odak noktasını oluşturmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde bilim kurgu sinemasının, tarihsel ve toplumsal süreçten nasıl bir biçimde etkilendiğinin anlaşılması için, bir tür olarak bilim kurgunun kökenine inilerek, türün ilk örneklerinin yazıldığı dönemlerden modern dönemlere kadar geçirdiği süreçler incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda, bir tür olarak bilim kurgunun ilk örneklerinin düşsel geziler ve ütopyalarda bulunduğu anlaşılmıştır. Düşsel gezilerin ilk örneğini, Samsatlı Lukianos isimli hiciv yazarı tarafından milattan sonra 2. yüzyılda kaleme alınmıştır. Eserin adı ise *Gerçek Bir Hikâye*'dir. Ütopya türündeki ilk eseri ise filozof Thomas More, 1516 yılından yayınlanmıştır. Eserin adı ise *Ütopya*'dır. Bu incelemenin devamında türün öncül eserleri olarak sınıflandırılabilen, bir diğer eserinde Voltaire'in 1752 yılında yazdığı *Mikromegas* adlı eserinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

19. yüzyıla gelindiğinde ise bilim kurgu türünün günümüzde de hâlâ devam eden ve netleştirilemeyen bir sorusunun olduğu fark edilmiştir. Bu soru şudur: Bilim kurgu türünün ilk modern örneğini kim verdi? Bu sorunun cevabı için yapılan incelemede, Mary Shelley'nin *Frankenstein ya da Modern Prometheus* (1818) romanın, Edgar Allan Poe'nun 1835-1841 yılları arasında bilim kurgusal öğeleri barındıran hikâyelerinin, Jules Verne'nin, *Dünya'nın Merkezine Yolculuk* (1864) romanın ve Herbert George Wells'in *Zaman Makinesi* (1895) romanın modern bilim kurgunun ilk örnekleri olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Bir tür olarak bilim kurgunun, daha net bir biçimde anlaşılabilmesi için türün dinamikleri olan, edebiyat, bilim ve sinema önce ayrı olgular olarak açıklanmıştır. Bilim ve bilim kurgu ilişkisi bölümünde, türün bilimsel olgulardan ve teorilerden faydalandığı gerçeği ortaya koyulmuş, bilim kurgu türünde eser veren yazarların bilimsel bir eğitim aldığı ya da derin bir bilim kültürüne sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Bu isimlerden bazıları olan, H. G. Wells, Arthur C. Clarke ve Isaac Asimov'un bilim ile olan bağları açıklanmıştır.

Aynı bölüm içerisinde edebiyat ve sinemada bilim kurgunun bir tür olarak kabul görme süreci de incelenmiştir. Bilim kurgu edebiyatının, pulp magazinlerle olan ilişkisi incelenmiş ve okurları eğlendirmek ve hoş vakit geçirmek için yazılan fantastik kurgu ile iç içe geçmiş eser olduğu belirtilmiştir. Daha sonraki dönemlerde John W. Campbell'ın editörlüğünü yaptığı, *Astounding Science Fiction* dergisinde yaptığı atılım ile bilim kurgunun bir edebi tür olarak kabul edildiği sonucuna varılmıştır. Campbell'ın yaptığı atılım ise şu şekildedir: Ray Bradbury, Isaac Asimov, Arthur C. Clarke, Robert A. Heinlein gibi bilimsel ve toplumsal yönü ağır basan yazarlara dergide yer vermiştir. Bu yazarlar bilim kurgu edebiyatına bilimsel ve toplumsal bir boyut kazandırmıştır.

Bilim kurgu sinemasının bir tür olarak kabul görmesi, edebiyata oranla daha geç olmuştur. Bilim kurgu sineması I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı sonrasındaki dönemlerde savaşın etkilerine değinse de 1950'li yıllarda uzay operalarının Amerikan sinemasında yoğun olarak yer bulması ve bu yapımların daha çok fantastik öğelere yer

vermesi bilim kurgu sinemasının, sinema türleri arasında ciddiye alınmamasına neden olmuştur. Bilim kurgu sinemasının bir tür olarak kabul görmesi ise bilim kurgu edebiyatı ile kurduğu ortaklık sayesinde olmuştur. Bu ortaklık, yönetmen Stanley Kubrick ile yazar ve bilim insanı Arthur C. Clarke'ın 2001: *Bir Uzak Destanı* filminin senaryosunun birlikte kaleme alınmasıyla meydana gelmiştir. Filmin, bilimsel temellere dayanan senaryosunun, sinemanın anlatım biçimiyle birleşmesi, bilim kurgu türünün, bir film türü olarak kabul görmesine katkı sağlamıştır. Sonraki dönemlerde ise türün görsel efekt teknolojisi ile en uyumlu tür olarak çalışmalar yürütmesi de türün yerini sağlamlaştırmıştır.

Bilim kurgu sineması, diğer sinema türlerine oranla daha çok temaya ve alt türe sahip olmasından dolayı ve tarihsel ve toplumsal süreçten nasıl bir biçimde faydalandığının anlaşılabilmesi için türün temel öğelerini oluşturan, alt türler ve temalar incelenmiştir. İncelemenin sonucunda ise, alt türlerin ve temaların ilk örneklerinin toplumsal olayların ve teknolojik gelişmelerin birer yansımaları olarak ortaya çıktığı görülmüştür. Örneğin, uzay operaları alt türü, roket teknolojisinin gelişmesinde sonra, kıyamet ve kıyamet sonrası, distopya alt türleri, dünya savaşları sonrasında, istila ve Dünya dışı yaşam teması, Roswell Kazası'ndan sonra, nükleer teması Japonya'ya atılan atom bombası sonrasında ortaya çıktığı görülmüştür. Sonuç olarak, bilim kurgu filmlerinin yapıldığı dönemdeki toplumsal, siyasal, ideolojik, ekonomik, teknolojik psikolojik olgulardan ve olaylardan etkilenmesi alt türlerin ve temaların oluşmasına katkı sağlamıştır.

İlk bilim kurgu filmlerinin çekildiği dönemden günümüze hareketle, bilim kurgu filmlerinde her dönem kendine yer bulan ilksel temalar ve alt türler mevcuttur. Bunun yanı sıra kimi dönemler de ise bazı temalar ve alt türler daha yoğun bir biçimde filmlerde kendine yer bulmuştur. Bu durumun nedeni çalışmada, bilim kurgu sinemasında değişime neden olan olaylar bölümünde tartışmaya açılmıştır. Bu olaylar ve olgular ekseninde gelişen, değişen teknolojik ilerlemeler tanımlandığında bilim kurgu sinemasının tarihsel süreç içerisindeki toplumsal olaylardan ve teknolojik gelişmelerden ayrı düşünülemeyeceği sonucuna varılmıştır. Örneğin, Roswell Kazası ve Soğuk Savaş, bilim

kurgu sinemasında, istila filmlerinin 1950’li yıllarda çoğalması olarak yansımıştır. I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı, teknolojiye duyulan korku olarak yansımıştır.

Çalışmanın odak noktasını oluşturan sömürgecilik, direniş ve koloni hareketi olguları ayrı başlıklar altında tanımlanarak incelenmiştir. Çalışmada sömürgecilik, Amerika Kıtası’nın Avrupalı devletler tarafından, sömürgecilik hareketlerine maruz kaldığı 15. yüzyıl sonlarından yani Kristof Kolomb’un coğrafi keşifleri başlattığı tarihten 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda teknolojik gelişmelerde dünyanın geri kalanından ileride olan Avrupalı devletlerin bu sayede Atlantik Okyanusu’nu aşarak, Amerika Kıtası’na vardığı ve yine silah teknolojisinde ileri de olduğu için Amerika Kıtası’nın yerlilerini denetim altına alarak topraklarını ele geçirdiği gözlemlenmiştir. Avrupalı devletler, kendilerini yerlilerden üstün görmüşlerdir ve onları köleleştirmek istemişlerdir bu duruma karşı gelen ve Avrupalılara itaat etmek istemeyen birçok yerli de bunun sonucu olarak öldürülmüştür. Avrupalıların yapmış olduğu katliamlar sonucu, madenlerde ve tarlalarda çalıştırılacak iş gücünün olmayışı da köleliği doğurmuştur. Amerika Kıtası’nda köleliğin başladığı günden tamamen yasaklandığı güne kadar milyonlarca Afrikalı insan hayatını kaybetmiştir.

Direniş hareketlerinin ise sömürgeciliğe karşı bir tepki olarak var olduğu gözlemlenmiştir. Bu tepkinin altında ise bilinçlenme yatmaktadır. Bilinçlenme ise eğitim sonucunda meydana gelmiştir. İngilizler ve Fransızlar kendi topraklarındaki eğitim sistemini sömürgelerine de götürmüştür ve bu topraklarda çağdaş bir eğitim vermişlerdir. Bu eğitimlerde özgürlük düşüncesinin farkındalığı sömürgelerde direniş hareketlerini başlatmıştır. Direniş hareketleri, ilk sömürgeleştirilen topraklarda Amerika Kıtası’nda başlamıştır. İngilizlerin, Amerikan kolonisindeki, 13 koloniye, Avrupa’da girdiği savaşların tazminatlarını ödeyebilmek için dayatmış olduğu vergiler, 13 kolonin bir araya gelerek özgürlük için mücadele etmesine neden olmuştur ve mücadele sonuç vermiştir. 4 Temmuz 1776 yılında Amerika Birleşik Devletleri kurulmuştur.

Koloni hareketleri bölümünde, insanoğlunun başka bir gezegeni, uyduyu, sistemi kolonileştirmek için neler yaptığı, ilk uzayda kolonileşme fikrinden hareket ile günümüze

kadar incelenmiş ve Amerika Kıtası'nın kolonileştirilmesinin teknoloji ile ilgili olduğu sonucuna varıldığı gibi uzayda kolonileşmenin de teknoloji ile bağlantılı olduğu sonucuna varılmıştır. Farklı bir gök cismini kolonileştirme fikrine olan inanç ise, Apollo 11'in Ay'ın yüzeyine inmesinden sonra daha da artmıştır. Bu bölümde ayrıca, Güneş Sistemi içerisinde kolonileşmenin düşünülerek planlamaların yapıldığı ve uzay ajansların yanı sıra özel şirketlerin de radarında olan gök cisimleri, Ay, Mars ve Titan'ın kolonileştirilebilmesi için gerekli olan süreçler incelenmiş ve hangi şartlar, ne zaman ve nasıl kolonileştirilebileceği açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde filmlerde temsilleri bulunan sömürgecilik, direniş ve koloni hareketlerinin, tarihsel süreç içerisindeki hangi olguları barındırdığının bulunabilmesi ve çıkarım yapılabilmesi için tarihsel film eleştirisi yöntemi seçilmiştir.

Çalışmaya konu olan ilk film yönetmenliğini Paul Verhoeven'in yaptığı *Total Recall* (Gerçeğe Çağrı – 1990) filmidir. Filmde Mars gezegeni, ileri teknoloji sayesinde kolonileştirilmiştir. Kolonileşme şekli ise koloni hareketleri bölümünde anlatılmış olan mağaralarda ve yer altına yapılan yapılar sayesinde gerçekleştirilmiştir. Mars'ın kolonileştirildikten sonra sömürülmesinin nedeni ise Mars'ta bulunan turbinyum isimli madendir. Amerika Kıtası'nın sömürgeleştirilmesinin nedeni ise altın madendir. Bu bağlamda Mars'ta Amerika Kıtası gibi doğal zenginlikleri için sömürgeleştirilmiştir.

Mars'ın yönetimini elinde bulunduran, Vilos Coahaagen, direnişçilerin eylemlerine karşı silah ile karşılık verir ve onların hayatlarını önemsemez. İnsanları havasız bıraktığı sahne bunun en büyük örneğidir. Aynı şekilde Avrupalılar da Amerika Kıtası'nı sömürgeleştirdiklerini yerli halkı önemsememiş ve soykırımdan geçirmişlerdir. Mars kendi iç işlerinde özgür olsa da dış işlerinde Dünya'daki yönetime bağlıdır çünkü dünyanın kolonisidir. Bu sistem İngilizlerin, 'taca bağlı sömürgeler' olarak adlandırdığı yapıya benzer. Coahaagen, madenlerden çıkardığı turbinyum ile hava üretir ve bu havayı madenlerde çalışan halka para karşılığı satar. Bu durum kapitalist sömürgeci ideolojinin ürünüdür. 20. yüzyılda koloniler hem bir pazar hem de bir hammadde alanıdır. Film içerisinde farklı gezegenlere, geziler düzenleyen turizm şirketleri vardır. Bu durum

günümüzde de mevcuttur ve çalışmalar özel şirketler tarafından yürütülmektedir. *Total Recall* filmi sonuç olarak, sömürgeci ve kolonici ideolojinin temsillerini önceki satırlarda bahsedildiği biçimde sunmaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen ikinci film ise Roland Emmerich'in yönetmenliğini yaptığı *Independence Day* (Kurtuluş Günü – 1996) filmidir. Film, Amerika Birleşik Devletleri'nin tarihsel sürecinden yola çıkarak 220 yıl önce yaşanan Amerika'nın Bağımsızlık Savaşı'nın temsilini yapar. Bu sonuca ulaşılmasını sağlayan bulgular şu şekildedir. Filmde, Dünya 2 Temmuz günü uzaylılar tarafından işgale uğrar ve uzaylıların saldırı sonucunda tüm gezegen kıyamet sonrası bir görünüme bürünür. 3 Temmuz günü Amerika Birleşik Devletleri'nin askerî güçleri uzaylılara karşı direniş başlatır ve karşı saldırıya geçer fakat başarısız olur, başarısız olmasını nedeni ise uzay gemilerinin koruyucu kalkana sahip olmasıdır. Film içerisindeki uydu mühendisi David Levinson bu problemi ortadan kaldırır ve 4 Temmuz günü direniş yeniden başlar. Direnişin öncesinde Başkan Whitmore, 4 Temmuz 1776 yılında kaleme alınan ve ilan edilen Amerika Birleşik Devletleri Bağımsızlık Bildirgesi'nden yola çıkarak bir konuşma yapar ve artık 4 Temmuz tarihinin Amerika'nın değil tüm dünyanın bağımsızlık günü olduğunu vurgular. Filmin gösterime girdiği tarihten tam 220 yıl öncesindeki tarihsel olay bilim kurgu sinemasında yeniden üretilmiştir ve bu da bilim kurgu sinemasının sadece gelecek hikâyeleri anlatmadığının bir göstergesidir.

Çalışma kapsamında incelenen son film ise James Cameron'ın *Avatar* (Avatar - 2009) filmidir. Film 22. yüzyılda, başka sistemdeki Pandora gezegenin sömürgeleştirilmesini anlatmaktadır. İspanyollar ve Portekizliler gibi Pandora gezegenini sömürgeleştiren insan medeniyeti de yüksek bir teknolojiye sahip. Bu teknoloji o kadar yüksek bir düzeydedir ki ışık hızında bir başka bir sisteme gidilmesini sağlamıştır. Pandora gezegenin sömürgeleştirilmesinin nedeni ise *Total Recall* filmi ile aynıdır. Bu neden, bir kilosu 20 milyon dolar olan unobtainium maden cevherinin Pandora gezegeninde bulunmasıdır. Avrupalılar, Atlantik'i aşmışlardır ve Amerika Kıtası'nı sömürmüşlerdir. Film içerisinde de insanlık medeniyeti Güneş Sistemi'nden başka bir sisteme, Alpha Centauri'ye ulaşmış ve burayı sömürgeleştirmiştir.

İnsan medeniyeti, Pandora gezegenin, Amerika'nın yerlilerine benzeyen, Navileri Avrupalılar gibi ilkel, işe yaramaz ve vahşi olarak görmüşlerdir. Avrupalılar gibi onlar da bundan dolayı Pandora gezegeninin yerlilerinin sadece sömürgeleştirilmeye layık olduğu sonucuna varmış ve onları sömürmüşlerdir. Film içerisinde sömürgeci ideoloji uygarlık getirme söylemi ile de temsil edilmiştir. İngilizlerin, Hindistan'da okullar açarak Hint halkına, İngiliz dilini öğrettiği gibi filmde de insan medeniyeti Navilere yine İngilizceyi öğretmek istemişlerdir. Avrupalı sömürgeci ideolojide, Avrupalıya benzemekten daha güzel bir şey yoktur söylemi mevcuttu ve bundan dolayı sömürgeleştirdikleri yerlere Batı medeniyetinin kültürünü de götürmüşlerdir. Bu durum karşılık bulmayınca da karşılarındaki masum insanları katletmişlerdir. Film içerisinde de insan medeniyeti okullar açarak, yerlileri kendilerine benzemesi için eğiterek onları denetim altına almak istemişlerdir fakat, bu durum başarısız olmuştur. *Avatar* filmi, filmin sonunda sömürgeci ideolojiyi kaybetmiş bir biçimde sunarak, anti-empyralist sınır çizse de film içerisindeki sömürgeci ideoloji, kökenini Avrupa'nın 15. yüzyılda başlatmış olduğu sömürgecilik hareketinin uzaya sıçramış hâlden başka bir şey değildir.

Kristof Kolomb'un 12 Ekim 1492 yılında Amerika Kıtası'na attığı ilk adımın sonrasında başlayan Amerika Kıtası'nın sömürgeleştirme süreci, dünya tarihinin kökten değişmesine neden olan olayların başında gelmektedir. Bu süreç öyle dipsiz bir süreçtir ki, dünyanın görmüş olduğu en büyük yıkım olan I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı'na neden olan toprak paylaşımı ve sömürge elde etme sürecine de neden olmuştur.

Günümüzden 530 yıl önce başlayan olaylar zinciri, uzay çağının tahayyüllerini sunan bilim kurgu türünde, türün kendine özgü kodları ve anlatım biçimi ile aradan yüzyıllar geçse de temsil edilmiştir.

Son kertede çalışma kapsamında bilim kurgu sinemasının, analiz için seçilen filmler üzerinden yapılan incelemeler doğrultusunda, sömürgecilik, direniş ve koloni hareketleri olgularını, toplumsal ve tarihsel süreç içerisinde yeniden üreterek temsil ettiği gözlemlenmiştir.

Kaynakça

Genel Başvuru Kaynakları

Temel Britannica, (1993). Ana Yayıncılık A.Ş. *Temel Eğitim ve Kültür Ansiklopedisi* (1993). İstanbul: Hürriyet, Cilt: 1.

Temel Britannica, (1993). Ana Yayıncılık A.Ş. *Temel Eğitim ve Kültür Ansiklopedisi* (1993). İstanbul: Hürriyet, Cilt: 3.

Temel Britannica, (1993). Ana Yayıncılık A.Ş. *Temel Eğitim ve Kültür Ansiklopedisi* (1993). İstanbul: Hürriyet, Cilt: 8.

Temel Britannica, (1993). Ana Yayıncılık A.Ş. *Temel Eğitim ve Kültür Ansiklopedisi* (1993). İstanbul: Hürriyet, Cilt: 11.

Temel Britannica, (1993). Ana Yayıncılık A.Ş. *Temel Eğitim ve Kültür Ansiklopedisi* (1993). İstanbul: Hürriyet, Cilt: 15.

Temel Britannica, (1993). Ana Yayıncılık A.Ş. *Temel Eğitim ve Kültür Ansiklopedisi* (1993). İstanbul: Hürriyet, Cilt: 16.

Kitap

ABİSEL, Nilgün (1995). *Popüler Sinema ve Türler*, İstanbul: Alan Yayıncılık.

ABİSEL, Nilgün (2017). *Popüler Sinema ve Film Türleri*, Ankara: De Ki Yayınları.

ADANIR, Oğuz (2012). *Sinemada Anlam ve Anlatım*, İstanbul: Say Yayınları.

AĞIN, Başak (2020). *Posthümanizm: Kavram, Kuram, Bilim-Kurgu*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

AKŞİT, O. Onur – FAVARO, Aslı (2021). *Teknokültürel Düşler ve Kâbuslar: 21. Yüzyıl Bilim Kurgu Sinemasında Teknoloji ve İnsan*, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

ALPAYDIN, Ethem (2020). *Yapay Öğrenme: Yeni Yapay Zekâ*, çev. Aylin Ağar. İstanbul: Tellekt.

ASİMOV, Isaac (2018). *Ben, Robot*, çev. Ekin Odabaş. İstanbul: İthaki Yayınları.

BAŞKAYA, Fikret (2015). *Sömürgecilik, Emperyalizm, Küreselleşme*, İstanbul: Öteki Yayınevi.

BAUDOU, Jacques (2005). *Bilim-Kurgu*, çev. İpek Bülbüloğlu, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

BAUDRİLLARD, Jean (1991). *Sessiz Yiğınların Gölgesinde: Toplumsalın Sonu*, çev. Oğuz Adanır, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.

BAUDRİLLARD, Jean (2016). *Simülakrlar ve Simülasyon*, çev. Oğuz Adanır, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

BOULD, Mark (2015). *Bilimkurgu*, çev. Sinan Okan, Ertuğrul Genç, İstanbul: Kolektif Kitap.

ÇAPEK, Karel (2021). *R.U.R. – Rossum'un Uluslararası Robotları*, çev. Bilge Kösebalaban. İstanbul: İthaki Yayınları.

COŞKUN, Ufuk (2007). *Yeni Sömürgecilik ve Bağımsız Sivil Toplum Kültürü*, İstanbul: İlke Yayınları.

ÇOKER, N. Berk (2016). *Bilim Kurgu Sineması 1900-1970*, İstanbul: Seyyah Kitap.

DECHERNEY, Peter (2019). *Hollywood*, çev. Elif Ünver, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

DESCHAMPS, Hubert (1966). *Sömürge İmparatorluklarının Çöküşü*, çev. Oktay Akbal. İstanbul: Akşam Kitap Kulübü.

DORSAY, Atilla (1986). *Beyaz Perdede Kırmızı Filmler*, İstanbul : Cep Kitapları.

DORSAY, Atilla (1985). *Sinemayı Sanat Yapanlar*, İstanbul: Varlık Yayınları.

ERSÜMER, Oğuzhan (2013). *Bilimkurgu Sinemasında Cyberpunk*, İstanbul: Altıkkırkbeş Yayın.

FERRO, Marc (2017), *Sinema ve Tarih*, çev. Handan Demir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

FOUCAULT, Michel (2012). *İktidarın Gözü*, çev. Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

FOUCAULT, Michel (2014). *Özne ve İktidar*, çev. Işık Ergüden-Osman Akınbay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

GÜLTEKİN, Gökhan – ÖZPAY, Ozan (2020). *İstila Filmleri*, İstanbul: Hiperyayın.

GÜNEY, K. Murat (2007). *Başka Dünyalar Mümkün: Bilimkurgu, Siberpunk ve Siyaset*, Der. K. Murat Güney, İstanbul: Varlık Yayınları.

HOOFT, Gerard't (2014). *Bilim Kurguları Bilimsel Temellere Dayanan Gelecek Tasarımları*, çev. Tufan Göbekçin. İstanbul: Alfa Kitap.

KAPLAN, F. N. – ÜNAL, G. T. (2011). *Bilimkurgu Sinemasını Okumak*, İstanbul: Derin Yayınları.

KAUFMAN, Marc (2014). *Dünya Dışı Yaşamla İlk Temas*, çev. Aybey Eper. İstanbul: Alfa Kitap.

LOUKIANOS (2021). *Gerçek Bir Hikâye*, çev. Emre Poyraz. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

LURAGHİ, Raimondo (2019). *Sömürgecilik Tarihi*, çev. Aydın Emeç, İstanbul: E Yayınları.

MARX, Karl – ENGELS, Friedrich (2022). *Komünist Manifesto*, çev. Celâl Üster – Nur Deriş. İstanbul: Can Yayınları.

ONUR, Nur (2012). *Kitle Kültürü Sineması ve B Filmi*, İstanbul: Hayalperest Yayınevi.

ORWELL, George (2021). *1984*, çev. Begüm Kovulmaz. İstanbul: İthaki Yayınları.

OSKAY, Ünsal (1982). *Çağdaş Fantazya (Popüler Kültür Açısından Bilim – Kurgu ve Korku Sineması)*, Ankara: Ayko Yayınları.

ÖZDEN, Zafer (2004). *Film Eleştirisi Film Eleştirisinde Temel Yaklaşımlar ve Tür Filmi Eleştirisi*, Ankara: İmge Kitabevi.

ÖZÖN, Nijat (1964). *Sinema El Kitabı*, İstanbul: Elif Yayınları.

ÖZÖN, Nijat (1972). *100 Soruda Sinema Sanatı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

ÖZÖN, Nijat (1981). *Sinema ve Televizyon Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ÖZÖN, Nijat (2008). *Sinema Sanatına Giriş*, İstanbul: Agora Kitaplığı.

ROLOFF, Bernhard – SEEBLEN, Georg (1995). *Ütopik Sinema: Bilim Kurgu Sinemasının Tarihi ve Mitolojisi*, çev. Veysel Atayman. İstanbul: Alan Yayıncılık.

ROUSSEAU, Jean-Jacques (2020). *Toplum Sözleşmesi*, çev. Vedat Günyol. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

RYAN, Michacel – KELLNER, Douglas (1997). *Politik Kamera Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası*, çev. Elif Özsayar, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

SAY, Cem (2021). *50 Soruda Yapay Zekâ*, İstanbul: Bilim ve Gelecek Yayınevi.

SCOGNAMİLLO, Giovanni (1994). *Amerikan Sineması*, İstanbul: Ağaç Yayıncılık.

SEVİNÇ, Aslı A. (2021). *Bilim Kurgu Sinemasında Mitolojik Anlatım*, İstanbul: Urzeni Yayınevi.

ŞAHİN, Metin (2020). *Bilim Kurgu ve Yapay Sinir Ağları*, İstanbul: Cinius Yayınları.

TEKSOY, Rekin (2005). *Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi*, İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

ÜLGER, İbrahim (2018). *Sömürgecilik Batı İdeolojisinin Sefaleti*, İstanbul: Ulak Yayıncılık.

VOLTAIRE (2015). *Micromegas*, çev. Hasan Fehmi Nemli. İstanbul: Alfa Kitap.

WELLS, Herbert George (2017). *Dünyalar Savaşı*, çev. Ali Kaftan. İstanbul: İthaki Yayınları.

Makale ve Dergiler

All About Space (2019). Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş. *All About Space Dergisi*, Sayı:1 Kasım 2019.

All About Space (2021). Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş. *All About Space Dergisi*, Sayı: 1, Ocak 2021.

All About Space (2020). Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş. *All About Space Dergisi*, Sayı: 5, Mart 2020.

ALTINTAŞ, Gülelgül (2006) “Siberpunk ve Ötesi: Kaostan Düzene Doğru”, *Altyazı Dergisi*, Sayı: 50, Nisan 2006, ss. 22-28.

BARANIUK, Chirs (2021). “Dünya Halkı İçin Dev Bir Adım!” *Popular Science Dergisi*. Sayı: 114 Ekim 2021, ss. 51-55.

BAXTER, Stephen (2019). “Uzay Keşfinin Gelecek 50 Yılı”, *Popular Science Dergisi*, Sayı: 90, Ekim 2019, ss. 50-61.

CAVENDİŞ, Lee (2019). “Geleceğe Hoş Geldiniz!”, *All About Space Dergisi*, Sayı: 1 Kasım 2019, ss. 36-41.

CAVENDİŞ, Lee (2020). “Uzay Limanlarının Yükselişi”, *All About Space Dergisi*, Sayı: 5, Mart 2020, ss. 54-61.

CAVENDİŞ, Lee (2021). “Muhtemelen Uzaylılar Tarafından Tespit Edildik”, *All About Space Dergisi*, Sayı: 2 Şubat 2021, ss. 64-67.

COCKBURN, Paul (2020) “Dünya’nın Son Günleri”, *All About Space Dergisi*, Sayı: 9 Temmuz 2020, ss. 34-41.

CROOKES, David (2020). “Titan’a Kaçış”, *All About Space Dergisi*, Sayı: 11 Kasım 2020, ss. 28-32.

ÇELİKER, Duygu – AKSOY, Seyhan (2011). “Emperyalizm Aracı Olarak Sinema: “Avatar” Filmine İlişkin İdeolojik Bir Çözümleme” *Marmara İletişim Dergisi*, Sayı: 18, Ocak 2011, ss. 65-81.

DUTFİELD, Scott (2020). “Doğanın Dönüşü”, *How It Works Dergisi*, Sayı: 23, Eylül 2020, ss. 48-53.

DUTFİELD, Scott (2021). “Kitlesel Yok Oluş”, *How It Works Dergisi*, Sayı: 32, Haziran 2021, ss. 20-29.

EMREN, Tuna (2018). “Ya Gerçek Değilsek?”, *Popular Science Dergisi*, Sayı: 78, Ekim 2018, ss. 70-83.

GLASER, Linda (2021). “2030’da Titan’a Gidiyoruz!” *Popular Science Dergisi*. Sayı: 114 Ekim 2021, ss. 42-43.

HARVEY, Ailsa (2022). “NASA Mars’ta”, *How It Works Dergisi*, Sayı: 39, Ocak 2022, ss. 66-67.

How It Works (2020). Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş. *How It Works Dergisi*, Sayı: 17, Mart 2020.

How It Works (2020). Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş. *How It Works Dergisi*, Sayı: 16, Şubat 2020.

How It Works (2021). Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş. *How It Works Dergisi*, Sayı: 30, Nisan 2021.

How It Works (2021). Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş. *All About Space Dergisi*, Sayı: 32, Haziran 2021.

KİNG, Michalea (2020). “Buzullarda Geri Döndürülemez Hasar”, *Popular Science Dergisi*, Sayı: 102, Ekim 2020, ss. 12

MAY, Andrew (2020). “Gerçek Dünyada Işınlanma”, *How It Works Dergisi*, Sayı: 17, Mart 2020.

MAY, Andrew (2021). “Ölümcül Radyasyon”, *How It Works Dergisi*, Sayı: 30, Nisan 2021, ss. 18-25.

MAY, Andrew (2022). “UFO Gerçeği”, *How It Works Dergisi*, Sayı: 39, Ocak 2022, ss. 20-29.

NEWMAN, Christopher (2020). “Ay Kime Ait?”, *Ay Dergisi*, Sayı: 6, Mayıs 2020, ss. 40-46.

NEYDİM, Necdet, POLATEL, Ali (2020). “*Distopya Romanlarının Oluşumu ve Tarihsel gelişimi; Çevirilerinin İncelenmesinde Öne Çıkan Kuramsal Yaklaşımlar*”, *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi*, Aralık 2020, ss. 53-75.

NOTMAN, Nina (2021). “Titan’da Tuhaf Bir Keşif!”, *All About Space Dergisi*, Sayı: 2 Şubat 2021, ss. 74-78.

O’CALLAGHAN, Jonathan (2020). “Uzaylılarla Temas Kurduğumuzda Ne Olacak?”, *All About Space Dergisi*, Sayı: 10 Ekim 2020, ss. 36-41.

O'CALLAGHAN, Jonathan (2021). "Perseverance: NASA'nın Yeni Mars Görevi", *All About Space Dergisi*, Sayı: 2 Şubat 2021, ss. 22-27.

OTAN, Ozan (2021). "Cyberpunk Evreninde Mekân Tasarımı Bağlamında "Sessiz Kahraman" Filmi", *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 36, Aralık 2021, ss. 29-46.

PAK; Merve Deniz (2019). "Feminist Distopyada İktidar, Baskı ve Direniş: Damızlık Kızın Öyküsü", *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: Özel Sayı, 2019, ss. 1-11.

PARKER, Ian (2021). "Uzay Savaşları", *All About Space Dergisi*, Sayı: 4 Nisan 2021, ss. 14-20.

PLUMMER, Libby (2020). "İklim Değişikliği ile Uzaydan Mücadele", *How It Works Dergisi*, Sayı: 24, Ekim 2020, ss. 50-55.

Popular Science (2018). Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş. *Popular Science Dergisi*, Sayı: 78, Ekim 2018.

Popular Science (2019). Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş. *Popular Science Dergisi*, Sayı: 88, Ağustos 2019.

ROMERO, James (2020) "Uzaydaki Mağara İnsanları", *All About Space Dergisi*, Sayı: 3 Ocak 2020, ss. 36-41.

ROMERO, James (2020). "Kızıl Gezegeni Yeşillendirmek", *Popular Science Dergisi*, Sayı: 102, Ekim 2020, ss. 62-69.

Uzay Yarışı (2020). Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş. *All About Space Dergisi*, Sayı: Özel Sayı, Ocak 2020.

WALL, Mike – CROOKES, David (2021). "Uzaylı Yaşam Araştırması" *All About Space Dergisi*, Sayı: 11 Kasım 2021, ss. 16-23.

WATSON, Nigel (2021). “Proxima Centauri’den Gelen Sinyal”, *All About Space Dergisi*, Sayı: 4 Nisan 2021, ss. 30-35.

WENZ, John (2020). “En Yakınıımızdaki 14 Yaşanabilir Gezegen”, *Popular Science Dergisi*, Sayı: 102, Ekim 2020, ss. 20-21.

YILDIZ, Umut (2018). “NASA Nasıl Kuruldu?”, *Popular Science Dergisi*, Sayı: 78, Ekim 2018, ss. 54-55.

YILDIZ, Umut (2019). “Ay Yolculukları Neden Durdu?”, *Popular Science Dergisi*, Sayı: 88, Ağustos 2019, ss. 44-45.

Kitap İçi Bölüm

ASİMOV, Isaac (2007). “Isaac Asimov ile Söyleşi” [Söyleşiyi yapan, Gregory Fitz Gerald, Jack Wolf, Joshua Duberman, Robert Philmus], *Başka Dünyalar Mümkün: Bilimkurgu, Siberpunk ve Siyaset*, Der. K. Murat Güney, çev. V. Fırat Bozçalı. İstanbul: Varlık Yayınları, ss. 43-58.

ATAM, Zahit (2013). “Fırınlrın Saati Üçüncü Dünya Aydınının Paradoksu: Oidipus Kompleksi”, *İşyan ve Devrim Filmleri*, Haz. Yeşim Dinçer, İstanbul: Yordam Kitap, ss. 149-171.

ATWOOD, Margaret (2019). “Sunuş”, *Cesur Yeni Dünya*, çev. M. İhsan Tatari. İstanbul: İthaki Yayınları, ss. 7-17.

BIÇAKCI, Hakan (2020). “Kallokain’in Etkisinde”, *Kallokain*, İstanbul: İthaki Yayınları, ss. 7-11.

BORGES, Jorge Luis (2020). “Önsöz”, *Mars Yıllıkları*, çev. Alican Saygı Ortanca, İstanbul: İthaki Yayınları, ss. 11-13.

BÜTVE, Sarper (2020). “Sınır İhlalinin Sonuçları: Knock Knock”, *İstila Filmleri* (ed. Gökhan Gültekin – Ozan Özpay), İstanbul: Hiperyayın, ss. 40-63.

CLARKE, Arthur Charles (2018). “Önsöz”, *Dünyalar Savaşı*, çev. Ali Kaftan İstanbul: İthaki Yayınları, ss. 7-14.

CLARKE, Arthur Charles (2019). “2001’e Dönüş”, *2001: Bir Uzay Destanı*, çev. Oya İşeri Gever, İstanbul: İthaki Yayınları, ss. 11-22.

DELANY, Samuel (2007). “Samuel Delany ile Bilimkurgu Üzerine Söyleşi” [Söyleşiyi yapan, Sinda Gergory, Larry McCaffery], *Başka Dünyalar Mümkün: Bilimkurgu, Siberpunk ve Siyaset*, Der. K. Murat Güney, çev. Uğur Güney. İstanbul: Varlık Yayınları, ss. 21-38.

DENİZ, Kemal (2020). “George Romero’nun ‘Ölü’ Üçlemesindeki Bedenleri İstila Eden Zombiler”, *İstila Filmleri* (ed. Gökhan Gültekin – Ozan Özpay), İstanbul: Hiperyayın, ss. 156-181.

DOUZİNAS, Costas (2011) “*Adikia: Komünizm ve Haklar Üzerine*”, *Bir İdea Olarak Komünizm* çev. Ahmet Ergenç-Ebru Kılıç, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, ss. 98-120.

DUYAR, Süleyman (2020). “Bir İstila Olarak Hastalık ve Paranoya: Cujo”, *İstila Filmleri* (ed. Gökhan Gültekin – Ozan Özpay), İstanbul: Hiperyayın, ss. 205-229.

EROL, E. Gülbuğ – GÜLSÜN, Mustafa (2020). “İstilanın Göstergeleri: The Birds”, *İstila Filmleri* (ed. Gökhan Gültekin – Ozan Özpay), İstanbul: Hiperyayın, ss. 185-204.

GAİMAN, Neil (2021). *Fahrenheit 451*, çev. Dost Körpe, İstanbul: İthaki Yayınları, ss. 11-17.

GÜLTEKİN, Gökhan (2020). “John Carpenter Sinemasında İstila”, *İstila Filmleri* (ed. Gökhan Gültekin – Ozan Özpay), İstanbul: Hiperyayın, ss. 64-105.

KELLNER, Douglas – BEST, Steven (2007). “Philip K. Dick’in Karanlık Kehanetleri”, *Başka Dünyalar Mümkün: Bilimkurgu, Siberpunk ve Siyaset*, Der. K. Murat Güney, çev. Güçsal Pular - Elif Çopuroğlu. İstanbul: Varlık Yayınları, ss. 125-143

KÖSEBALABAN, Bilge (2021). “Çevirmenin Önsözü”, R.U.R. – *Rossum’un Uluslararası Robotları*, İstanbul: İthaki Yayınları, ss. 7-20.

KUNZUR, Harik (2019). “Sunuş”, *Tanrı Olmak Zor İş*, İstanbul: İthaki Yayınları, ss.7-10.

LE GUIN, Ursula K. (2007). “Amerikan Bilimkurgusu ve Öteki”, *Başka Dünyalar Mümkün: Bilimkurgu, Siberpunk ve Siyaset*, Der. K. Murat Güney, çev. Canay Özden. İstanbul: Varlık Yayınları, ss. 39-42.

ORTANCA, Alican Saygı (2019). “Önsöz”, *Dune*, İstanbul: İthaki Yayınları, ss. 7-10.

ÖZPAY, Ozan (2020). “Benim Bedenim Fakat Benim Kararım Değil: The Exorcist”, *İstila Filmleri* (ed. Gökhan Gültekin – Ozan Özpay), İstanbul: Hiperyayın, ss. 109-130.

PARRİNDER, Patrick (2020). “Zaman Makinesi: H. G. Wells’in Ölüm Yolculuğu”, *Zaman Makinesi*, çev. Elif Ersavcı. İstanbul: İthaki Yayınları, ss. 7-26.

PAYDAK, Serkan (2016). “Gözetim Toplumu ve Sinema”, *Sinemada Anlatı ve Türler* (ed. Fatma Dalay Küçükkurt, Ahmet Gürata), İstanbul: Vadi Yayınları, ss. 219-236.

POYRAZ, Emre (2021). “Önsöz”, *Gerçek Bir Hikâye*, çev. Emre Poyraz. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

SERARSLAN, Meral (2020). “Soğuk Savaş ve Komünizm Paranoyası: Invasion of the Body Snatchers”, *İstila Filmleri* (ed. Gökhan Gültekin – Ozan Özpay), İstanbul: Hiperyayın, ss. 132-155.

SİLİER, Yıldız (2013). “Sömürgeciliğe Karşı İsyan”, *İsyan ve Devrim Filmleri*, Haz. Yeşim Dinçer, İstanbul: Yordam Kitap, ss. 173-193.

STURGEON, Theodore (2019). “Sunuş”, *Uzayda Piknik*, çev. Hazal Yalın. İstanbul: İthaki Yayınları, ss. 7-9.

ULUTAŞ, Selçuk (2020). “İstila Teması ve Kıyamet Korkusunun Sinemada Varoluşu: Arrival”, *İstila Filmleri* (ed. Gökhan Gültekin – Ozan Özpay), İstanbul: Hiperyayın, ss. 13-39.

USLU, Evren Günevi (2020). “Yaratığın İstilasası: Mimic”, *İstila Filmleri* (ed. Gökhan Gültekin – Ozan Özpay), İstanbul: Hiperyayın, ss. 230-250.

ÜSTER, Celâl (2018). “Çevirmenin Önsözü”, *Zaman Makinesi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, ss. 7-16.

WELLS, Herbert George (2007). “Ütopyalar”, *Başka Dünyalar Mümkün: Bilimkurgu, Siberpunk ve Siyaset*, Der. K. Murat Güney, çev. Elif Çopuroğlu. İstanbul: Varlık Yayınları, ss. 61-67.

Basılmamış Kaynaklar

AKYALI, Serdar (2018). *Uzayda Kolonileşme Çalışmaları ve Geliştirilmesi Gereken Teknolojiler, Türkiye’de Yapılması Gerekenler*, Yüksek Lisans Tezi, dan. Prof. Dr. Alim Rüstem Aslan, Milli Savunma Üniversitesi, Hezârfen Havacılık ve Uzay Teknolojileri Enstitüsü, Uzay Bilimleri Ana Bilim Dalı Başkanlığı, Uzay Bilimleri Programı, İstanbul.

BOZ, Mikail (2018). *2000 Sonrası Amerikan Post-Apokaliptik Bilimkurgu Sinemasında Kıyamet İdeolojisi*, Doktora Tezi, dan. Prof. Dr. Dilek Takımcı, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, İzmir.

ERHARAT, Süleyman (2020). *Dünyada ve Ülkemizde Bilimkurgu Türünün Doğuşu ve Gelişimi*, Yüksek Lisans Tezi, dan. Doç. Dr. İnan Kalaycıoğulları, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Bilim Tarihi Bilim Dalı, Ankara.

GÜNGÖREN, Ferhat (2006). *Sömürgeciliğin Evrimi*, Yüksek Lisans Tezi, dan. Prof. Dr. Aygün Attar, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Kütahya.

HUMBATLI, Ramazan (2020). *Sinemada Bir Tür Olarak Bilim Kurgu: Christopher Nolan Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, dan. Doç. Dr. Abdulkadir Atik, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo, Televizyon ve Sinema Ana Bilim Dalı, Erzurum.

SARI, Dilek (2018). *Güvensizlik ve Hakikat Arayışı Bağlamında Uzaylı Figürü*, Yüksek Lisans Tezi, dan. Yrd. Doç. Dr. Engin Önen, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Bilim Dalı, İzmir.

SEVİNÇ, Aslı Arıcı (2019). *Eleştirel Yaklaşımla, Bilimkurgu Sineması'nda Mitolojik Anlatımın İşlevi: Örnek Film Çözümlemesi: "Interstellar"*, Yüksek Lisans Tezi, dan. Doç. Dr. F. Neşe Kaplan İlhan, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, İletişim Bilimleri Bilim Dalı, İstanbul.

ŞEN, Aygün (2016). *Popüler Sinemada Ekoeleşitiri: "Avatar" ve "Açlık Oyunları"*, Doktora Tezi, dan. Prof. Dr. Şükran Esen, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Tv ve Sinema Anabilim Dalı, Sinema Bilim Dalı, İstanbul.

TUNÇ, Abdülkerim (2018). *Bilim Kurgu Sinemasında "Mars"*, Yüksek Lisans Tezi, dan. Dr. Öğr. Üyesi Meliha Elif Demoğlu, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Tv ve Sinema Anabilim Dalı, Sinema Bilim Dalı, İstanbul.

YARIMBAŞ, Mustafa (2021). *Bilim Kurgu Sinemasında İktidar ve Teknoloji İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, dan. Prof. Dr. Mukadder Çakır, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, İletişim Bilimleri Bilim Dalı, İstanbul.

İnternet Alıntıları

Arts and Culture (2022). <https://artsandculture.google.com/entity/m01smf2?hl=tr> [E.T. 07.06.2022].

Arts and Culture (2022). <https://artsandculture.google.com/entity/m01ds1w?hl=tr> [E.T. 14.06.2022].

Dünya Doğayı Koruma Vakfı (World Wide Fund for Nature) (2022). https://www.wwf.org.tr/ne_yapiyoruz/iklim_degisikligi_ve_enerji/iklim_degisikligi/ [E.T. 14.06.2022].

GAİMAN, Neil (2014). My hero: Mary Shelley by Neil Gaiman. <https://www.theguardian.com/books/2014/oct/18/my-hero-mary-shelley-neil-gaiman> [18 Ekim 2014].

HORWITZ, Jane (2009). Family Filmgoer. http://archive.boston.com/lifestyle/family/articles/2009/10/29/family_filmgoer/?page=3 [E.T. 19.06.2022].

Oxford Learners Dictionaries (2022). <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/resistance?q=resistance> [E.T. 13.06.2022].

İNCE, Müge (2011). Askerî Bilim Kurgu. <https://www.kayipdunya.com/muge-ince/askeri-bilim-kurgu> [E.T. 07.06.2022].

KAVUŞAN, Kaan (2013). NASA'nın Uzak Kolonisi Planları! <https://www.aksam.com.tr/pazar/nasanin-uzay-kolonisi-planlari/haber-236333> [E.T. 12.06.2022].

Merriam-Webster Dictionary (2022). <https://www.merriam-webster.com/dictionary/science%20fiction#other-words> [E.T. 18.05.2022].

Oxford Learners Dictionaries (2022). <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/utopia?q=Utopia> [E.T. 02.06.2022].

Oxford Learners Dictionaries (2022).
<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/science?q=science> [E.T. 03.06.2022].

Oxford Learners Dictionaries (2022).
https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/theme_1?q=theme [E.T. 08.06.2022].

Oxford Learners Dictionaries (2022).
https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/machine_1?q=machine [E.T. 08.06.2022].

Oxford Learners Dictionaries (2022).
<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/colonialism?q=colonialism> [E.T. 11.06.2022].

ŞAHİN, Adnan (2020). “Avatar Hakkında Mutlaka Bilinmesi Gereken 15 Detay”
<https://filmloverss.com/avatar-hakkinda-mutlaka-bilinmesi-gereken-15-detay/>

The Britannica Dictionary (2022). <https://www.britannica.com/dictionary/theory> [E.T. 03.06.2022].

The Britannica Dictionary (2022). <https://www.britannica.com/dictionary/science-fiction> [E.T. 18.05.2022].

The Britannica Dictionary (2022). <https://www.britannica.com/dictionary/Imaginary> [E.T. 02.06.2022].

Türk Dil Kurumu Sözlükleri (2022). <https://sozluk.gov.tr/> [E.T. 01.06.2022].

ÖZGEÇMİŞ

Ad, Soyad: Alper Doğan Bahadır

Yabancı Dil: İngilizce

Eğitim

2017, Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü

İş Tecrübesi:

2019 - Halen: Bağımsız Sinema – Yazar

Mayıs 2020, Eylül 2021 – Yine Media & Production – Sosyal Medya Uzmanı